

ARCHITEKTURA

PŘEDSTAVY...

A SKUTEČNOST

ISBN 978-80-248-2008-8

Architektura - představy a skutečnost

sborník u příležitosti mezinárodní konference
pořádané 6. května 2009
katedrou architektury Fakulty stavební
Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava

pod záštitou
doc. Ing. Aloise Materny, CSc., MBA,
děkana Fakulty stavební

Spolupráce:
Fakulta architektury Slezské polytechniky v Gliwicích
(Polsko)
Česká komora architektů
Česká komora autorizovaných inženýrů a techniků
činných ve výstavbě
Národní ústav památkové péče
Obec architektů
Garant konference:
doc. Ing. Martina Peřinková, Ph.D
katedra architektury FAST VŠB - TU Ostrava
Spolugaranti:
Ing. arch. Eva Špačková
katedra architektury FAST VŠB - TU Ostrava
Dr. Ing. arch. Tomasz Wagner,
Fakulta architektury Slezské polytechniky v Gliwicích

obsah

Tiráž

Stavební fakulta Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava
katedra architektury

Architektura - představy a skutečnost

Autor: kolektiv autorů

Ostrava, 2009, 1. vydání

Počet stran: 88

Vydala: Vysoká škola báňská-Technická univerzita Ostrava

Tisk:

Grafický návrh, sazba: Jana Bednářová

Náklad: 50 kusů

cena: 500,- Kč

Publikace neprošla redakční a jinou úpravou.

ISBN 978-80-248-2008-8

úvodní slovo

V uplynulých dvou letech byla prohloubena spolupráce mezi fakultou architektury v polských Gliwicích a stavební fakultou v Ostravě, k níž dali podnět děkani obou fakult dr hab. inž. arch. Krzysztof Gasidło, prof. a doc. Ing. Alois Materna, CSc., MBA. V Gliwicích proběhly již dvě konference a dva studentské workshopy, jichž se obě strany účastnily a jež daly podnět k rozvinutí nových možností setkávání. Blízkost obou fakult není dána jejich geografickou polohou, ale především jejich společnou regionální příslušností, což obnáší přirozené míšení obou kultur nepřerušené po celá staletí.

Je společným zájmem obou stran praktikovat aktivní práci pedagogů a studentů, kteří jsou příslibem pokračování vytýčených vizí. Společenské vazby jež mají kořeny ve studentských časech bývají nejpevnější. Mnozí absolventi budou pokračovat v doktorských studiích a později jako pedagogové na svých univerzitách, a proto budou mít v rukou jejich budoucnost a rozvoj.

Tématem letošní první konference v Ostravě jsou představy a skutečnost v architektuře, tedy počátky a první fáze práce architekta, a její závěr, tedy konečná podoba jeho díla. Cesta mezi těmito dvěma protipóly bývá dlouhá a složitá. Jen nejsilnější tvůrčí osobnosti mohou zodpovědně prohlásit, že nemuseli slevit ze svých vizí. Tuto problematiku ale nelze tak jednoduše hodnotit a bude jistě velmi zajímavé sledovat, jakým způsobem se autoři článků ujmou tohoto tématu a vyjádří své profesionální přístupy a postoje. Věříme, že každý účastník konference odejde obohacen o nové poznatky a dojmy.

Studenti budou společně pracovat na projektu přeměny průmyslového objektu na bytový dům v Příboře. Výsledky práce tří dnů budou studenti prezentovat společně ve druhém dni konference a demonstrovat tak své schopnosti nabyté studiem a ovlivněné svými pedagogy.

Prezentovaná akce není určena jen odborné veřejnosti, ale také všem těm, kteří mají architekturu rádi a zajímají se o ni. Společenské setkávání na podobných událostech může přinést nezanedbatelné impulzy pro další kulturní události a pro celkovou kulturní atmosféru v regionu.

Doc. Ing. Martina Peřínková, Ph.D.

Představy a realizace na přelomu věků

Mgr. Lucie Augustinková

Pro dobu tak vzdálenou současnosti, jako je přelom pozdní gotiky a renesance, není v našem regionu reálné dosledovat tvůrčí proces stavitele či architekta; těžko lze postihnout proměny v průběhu realizace stavebního díla. Z pramenů písemných a samozřejmě hmotných, čímž jsou myšleny především stavby samy, je možné u nás zachytit v několika málo případech spíše jen záměr investora a porovnat jej s výslednou realizací.

Na rozdíl od renesanční Itálie, kde existuje pestrá a početná korespondence mezi architektem (či stavitelem a stavebníkem) a samozřejmě i plánová dokumentace, je podobná činnost v Zaalpi doložena o mnoho chudšími prameny, a to se týká spíše ještě rezidenčních měst, popřípadě velkých realizací, což v našem regionu, tedy Moravskoslezském kraji znamená v podstatě jen akce olomouckých biskupů.

Představa investora byla utvářena obvykle z vlastních zkušeností a na základě viděného. Obecný vkus byl systematicky vychováván především v italském prostředí. V Uffizi se dochovala kolekce návrhů kostelních typů, např. pro katedrálu, kolegiální kostel, konventní kostel pro bohatý i pro chudý řád... Všestranný a v našich zemích i vlivný Sebastiano Serlio nabídl tiskem celou řadu půdorysů různých typů¹. Středověké řádové stavitelství bylo otevřenější místním vlivům, zatímco stavitelství církevních řádů později mívalo často internacionální charakter, řád obvykle vyvinul, kodifikoval a šířil jeden typ svých staveb (v renesanci už například jezuité či kapucíni).

Nejpočetnějším druhem pramenů využitelných pro sledování procesu výstavby na přelomu věků jsou **praktické instrukce** vrchnosti, většinou iniciované konkrétní špatnou zkušeností. Když v květnu 1556 vyhořela Ostrava, její vrchnost biskup Marek Khuen okamžitě slíbil na stavbu dříví z biskupských lesů a vyzval poddané k znovuvystavění města tentokrát již z pevných materiálů: „aby raději pro větší bezpečnost, což by který

Moravská Ostrava, císařský otisk stabilního katastru, 1833. Růžovou barvou jsou vyznačeny zděné stavby, žlutě dřevěné.

nejvíce mohl, od kamene postavití dal. A mohla - li by se jaká skála na gruntech našich vyhledati, chcem jim toho rádi přiti.“

² Nežůstalo jen u doporučení, biskup na kamennou zástavbu navázal výhody při udělování šenkovního práva, a tak Ostravští skutečně investovali do kamenných stavení. Požární nebezpečí se sice o trochu snížilo, ale zdaleka nešlo o kompaktní zděnou zástavbu městského jádra, hospodářské budovy v zadních částech parcel a některé části domů, jako byla dřevěná podloubí³, se opět vystavěla ze dřeva, jak lze spatřit mnohem později ještě na mapovém listu stabilního katastru⁴ z roku 1833.

Charakter stavby udává samozřejmě investor, a to svou představou, konstituovanou na základě svých finančních možností, vzdělání, vkusu a hlavně **vyznání**. V duchu naprosto ortodoxní husitské tradice bylo třeba kostel zbavit výtvarného umění, interiér vybílit nebo maximálně opatřit na stěnách citáty z Písma⁵. Samotná architektura se (v době kvasícího husitství) stává nepodstatnou, bohoslužby se naprosto klidně přesunou do poddanské chalupy nebo se bez zděné stavby obejdou zcela, neboť mše se mohla klidně sloužit pod širým nebem. Postoj případného stavebníka husitského kostela je tak vyjádřen maximálně nařízeními, co všechno se vlastně nesmí (což se týká především výtvarné výzdoby). Často se při přebírání starších

Pawłowice (PL), kostel sv. Jana Křtitele do jihu, foto, 2009

katolických chrámů stávalo, že byly bez náhrady vyhozeny starší kusy mobiliáře, zvláště oltáře a sochařská výzdoba.

Husitská tradice přetrvává, Eneas Silvius se v roce 1451 posmívá táborskému chrámu (nebo jen možná užasle komentuje): „Ve městě stojí dům dřevěný, na způsob vesní stodoly, jež nazývají chrámem...“ Tomuto pojetí se ve svých počátcích blížila i Jednota Bratrská⁶.

Z českého prostředí jsou i starší doklady vzájemného ovlivňování se přece jenom početnější, než se severomoravského. J. Krčálová uvádí příklad z prostředí staroměstských jezuitů, kteří přijali záalpský domácí styl a typ nejspíše z důvodů ideové politických, aby tvaroslovím a prostorem mu blízkým snáze pronikli k střeoevropskému člověku⁷.

K nejlépe prameny doloženému příkladu **procesu výstavby, sledovaného a regulovaného investorem**, jistě patří vznik nového zděného kostela v Pavlovicích (Pawłowice, PL, v průběhu vývoje svobodné panství Pszczyňa). Pavlovští z Pavlovic zcela v duchu doby, kdy si i nižší šlechta začala uvědomovat svou úlohu v historii vlastního rodu a snažila se důstojně reprezentovat mecenášskou činností, pojali myšlenku nahradit dřevěný kostel v místě svého původu zděnou novostavbou. Stanislav Pavlovský se stal biskupem olomouckým (1579 - 1599), jeho

Stará Ves nad Ondřejnicí, zámek, foto, 2009

bratři našli uplatnění jako úředníci, představitelé patrimoniální správy na biskupském panství. S ideou přišel zřejmě Valentin Pavlovský, kterému zůstaly rodné Pavlovice, k nimž přikoupil další statky. Biskup Stanislav spatřoval v myšlence výstavby nového zděného kostela se zděnou farou výraz reprezentace celého rodu a bratrovu snahu od počátku podporoval hmotně a jako zkušený stavebník i radami: *tolikéž, že duom farní pro faráře a rektora v Pavlovicích při kostele chcete dáti vystavěti, vám schvalujeme*. Zároveň doporučuje pečlivou přípravu a navrhuje postup prací: *Z strany pak stavení kostela, abyste zatím kamene, vápna a jiné potřeby zachystati a navésti dali, zjara pak, majíc vše před rukama, mohlo by se to stavení ve jméno Boží začíti a nám se vidí, že starého kůra nebude potřeba hned bořiti, než muoc se nový podle vyměření podle něho staviti a potom, když by již vystaven byl, mohl by se ten starý zbořiti*⁸. Biskup Stanislav pokračoval ve své iniciativě a oslovil projektanta, Bernarda Leoneho⁹, s nímž měl už předchozí zkušenosti; Leone pro něj již stavěl baštu na Hukvaldech a také věž u kostela sv. Václava v Olomouci. Dále probíhalo stavební řízení v podstatě moderním způsobem, biskup si totiž přál, *...aby Bernart zedník ostravský, model udělal, a vám i nám prve odeslán byl...* Biskup Stanislav zřejmě ideální model schválil

1) Krčálová, J.: *Kostely české a moravské renesance. Příspěvek k jejich typologii. Umění XXIX, 1981, č. 1m s, 15.*

2) *Dějiny Ostravy, Ostrava 1993, s. 64.*

3) Augustinková, L.: *Stará radnice a její postavení v zástavbě náměstí. Zpravodaj Ostravského muzea, roč. VIII - IX, 2003/4 - 2004/1, s. 22 - 25. Augustinková, L.: Prameny vypovídají aneb co se o Staré radnici nevědělo. Zpravodaj Ostravského muzea, roč. XI, 2004/2, s. 14 - 19.*

4) www.archivnimapy.cz, Moravská Ostrava, tzv. císařský otisk stabilního katastru.

5) O výskytu a způsobu používání citátů z Písma jako výzdoby utrakvistických modliteben píše Šmahel, F.: *Psané a mluvené slovo ve službách české reformace. Mezi středověkem a renesancí, Praha 2002, s. 215 - 230.*

6) Krčálová, J.: *Kostely české a moravské renesance. Příspěvek k jejich typologii. Umění XXIX, 1981, č. 1m s, 14.*

7) Krčálová, J.: *Kostely české a moravské renesance. Příspěvek k jejich typologii. Umění XXIX, 1981, č. 1m s, 9.*

8) Al Saheb, J. - Pindur, D.: *Zděný kostel sv. Jana Křtitele v Pavlovicích jako výraz sebeprezentace šlechty v raném novověku. Časopis Slezského zemského muzea, seerie B, vědy historické, roč. 56, 2007, č. 1, s. 1 - 11.*

9) Bernardo Leone, původem z Locarna, se usadil v Moravské Ostravě, kde působil jako stavitel. Měl šenkovní dům na náměstí, stal se členem městské rady a dokonce i purkmistrem. Více o něm Indra. B.: *Výtvarní umělci, umělečtí řemeslníci a stavitelé v Moravské Ostravě od 16. do 2. poloviny 19. století. Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, 1981, roč. 11, s. 409 - 409.*

10) Al Saheb, J. - Pindur, D.: *Zděný kostel sv. Jana Křtitele v Pavlovicích jako výraz sebeprezentace šlechty v raném novověku. Časopis Slezského zemského muzea, seerie B, vědy historické, roč. 56, 2007, č. 1, s. 1 - 11.*

11) Pisarek, S.: *Parafia p. w. św. Jana Chrzciciela w Pawłowicach. Pawłowice 1996.*

12) *Vzdělání architekti a stavitelé si v 19. století kladli zásadní otázku: In welchem Stil sollen wir bauen?, na níž hledali odpověď podle typu stavby. Například novogotika*

Stará Ves nad Ondřejnicí, kostel sv. Jana Křtitele, foto, 2008 / Hlavice sloupu nesoucího kruchtu v kostele ve Staré Vsi nad Ondřejnicí, foto, 2008 / Stará Ves nad Ondřejnicí, kostel, Portál vstupu do sakristie v kostele ve Staré Vsi nad Ondřejnicí, foto, 2008 / Klenba presbytáře kostela ve Staré Vsi nad Ondřejnicí, foto, 2008

a do Pavlovic vyslal brněnského probošta a svého sekretáře a stavitele, aby společně s hukvaldským duchovním písařem provedli vyměření stavby přímo na místě, kde měl kostel stát. ...navráťívší se ... sekretář náš zase z Pavlovic do domu, oznámil nám, že jest to místo k stavení kostela pavlovského spatřil a vyměřil, i taky, jak by ten kostel staven bejtí měl, modelu strojiti dal, podle které(ho)ž potomně při budaucím bohda našem spolu v dobrým zdraví shledání budeme moci se o tůž věc dále spolu domluvíti... Stanislav nezapomněl jako zkušený stavebník ani na provozní detaily, když vyslal do Pavlovic Valentina Laubana ...jako baumistra naš(e)ho,... který místo shlédnuac, jakým způsobem a na jakú formu, jak dlouhý neb široký ten kostel bejtí má a se stavěti, též co kamení, cihel, vápna, dříví a jiný materii k tomu potřebovati se bude, co kameník, zedník, tesař, státi a sumů jaký náklad na co vejde a co to státi bude, s bedlivostí to vše převrhl, rozměřil a rozlosoval... Zděný kostel měl být reprezentací a pohřebišťem celého rodu, měl být též k památce budaucí rodu našeho a předkuov našich milých, jako paní mateře našej milej, sest(e)r, bratří, strejcův a dědův... , jak psal biskup i ostatním bratřím, aby je přiměl k účasti na stavebním podniku¹⁰. Výsledkem snažení všech Pavlovských a jejich stavitelů (italského původu nebo školení!) byl pak poměrně konzervativní katolický kostel v gotizujících formách s polygonálním presbytářem a opěráky.

Ke stylovému prolínání podle účelu, jaké známe a jsme schopni doložit bezpočtem příkladů hlavně z 19. století, dochází už mnohem dříve, často právě mezi gotikou a renesancí. Mohou tak vedle sebe stát díla naprosto odlišná pojetím, ale blízká dobou vzniku nebo osobností investora. Zámek ve Staré Vsi nad Ondřejnicí nezapomenutelně renesančního charakteru stavěli před rokem 1570 Jaroši Syrakovskému a jeho ženě Kateřině Petřvaldské stavitelé vlašského původu. Na blízkém kostele ve Staré Vsi nad Ondřejnicí postaveném v naprosto tradičních formách pozdní gotiky co dispozičního a hmotového uspořádání, se renesance uplatňuje nesměle spíše jen v detailu, jako jsou například cvikly portálu do sakristie a samozřejmě v pojetí náhrobníků Syrakovských, kde se jistě investorský vkus uplatnil nejvýrazněji.

Diskrepance mezi představou objednavatele a výslednou realizací mohly, stejně jako dnes, nabýt podoby otevřeného konfliktu, kdy se investor mocí domáhal splnění svého zadání. V roce 1604 žaloval Bernard Lichnovský, hejtman panství Bytomského, stavitele Kryštofa Prochhubera, že mu nepostavil pavlače, jak se smluvně zavázal. Budova, o kterou šlo, není z dokumentu zcela jednoznačná, mohlo se jednat o Lichnovského dům v Opavě nebo o jeho venkovské sídlo.

Ve srovnání se předchozími obdobími máme už z pozdní gotiky i renesance na našem území alespoň omezený počet prame-

byla shledána jako vhodná pro budování chrámů, novorenesance mohla splnit nároky na stavbu radnic nebo třeba divadel. Problém byl mnohokrát zpracován literaturou, např. Mžyková, M.: *Romantický historismus. Novogotika. Výběrový katalog expozice zámku Sychrově a na hradě Bitově. Sychrov 1995, s. 12n.*

13) Zámek ve Staré Vsi nad Ondřejnicí se dochoval v pozmeněné podobě, nadstavba nejvyššího podlaží je mladší a sgrafitová výzdoba exteriéru byla obnovena ve 2. polovině 20. století.

14) Indra, B.: *K renesančnímu stavitelství na severovýchodní Moravě a ve Slezsku. Časopis Slezského muzea, serie B, č. 15, 1966, s. 135.*

15) *Literatura připisuje obvykle náhradu dřevěného kostela Ctibora Syrakovskému z Pěrkova v roce 1586, nicméně při prohlídce doprovodných kostelních prostor se ukázalo, že jeho vývoj nebude tak přímočarý a rozhodně ne v jedné stavební etapě realizovaný.*

16) Indra, B.: *K renesančnímu stavitelství na severovýchodní Moravě a ve Slezsku. Časopis Slezského muzea, serie B, č. 15, 1966, s. 139.*

Stará Ves nad Ondřejnicí, náhrobníky Ctibora Syrakovského a jeho ženy Aleny Prusinovské z Víckova a Jaroše Syrakovského a manželky Kateřiny z Petřvaldu, v kostele, foto, 2008

Klenba lodi kostela ve Staré Vsi nad Ondřejnicí, foto, 2008

nů, jejichž analýza dovoluje poodhalit když už ne podrobnosti tvůrčího procesu stavitele, tak alespoň ideu stavebníka a její postupné naplňování (nebo opak a následky z toho plynoucí). Doložil lze samozřejmě jak honosnou architekturu budovanou jako výraz sebereprezentace šlechty, která nabývá v renesanci většího a většího sebevědomí, tak i řadu provozních drobností, postupů a omezení, jaké stavění v minulosti doprovázely.

Mgr. Lucie Augustinková
FAST VŠB - TU Ostrava,
katedra architektury,
L. Poděštné 1875, 708 33 Ostrava-Poruba
e-mail: lucie.augustinkova@vsb.cz

Urbanistyczny i architektoniczny kontekst projektu na terenie fortu IV twierdzy Warszawa

1. Cel pracy

Celem jest przedstawienie przyczyn powstania budynku podziemnego centrum konferencyjnego

W pracy przedstawiono projekt adaptacji terenu pofortecznego. Jest to wynik projektowania w kontekście konkretnych zarysów przestrzennych, zarówno urbanistycznych jak i architektonicznych.

2. Kontekst historyczny

2.1. Historia fortu

Fort IV – Chrzanów jest jednym z elementów rosyjskiej twierdzy Warszawa. Twierdza powstawała w XIX w. W 1913 roku wysadzono urządzenia obronne fortu (kaponiery, schrony, tryktor). Fort był usytuowany w zewnętrznym pierścieniu fortyfikacji jako fort główny ogniowy (rys.1). Bronił wjazdu do miasta od strony Poznania.. Jest to dzieło o narysie bastionu o niewysokich profilach z ceglanyimi koszarami sztyrowymi. Komunikację wewnątrz fortu zapewniał system pochylni ².

2.2. Stan obecny

Zachowane formy ziemne są rozmyte i częściowo przekształcone. Na podstawie archiwalnych dokumentów istnieje możliwość odtworzenia historycznych narysów i profili. Teren w granicach opracowania jest zapisany w rejestrze zabytków. Układ przestrzenny Fortu jest zachowany z ograniczoną we fragmentach czytelnością. Pierwotne ciągi i przestrzenie komunikacyjne są zniekształcone i rozmyte. Przedpole i zapole jest zabudowane w niewielkim stopniu [2]. Stan techniczny koszar w części zachowanej jest średni, ale nadaje się do konserwacji i adaptacji. Stan zachowania całości założenia jest dobry z wyjątkiem wysadzonych elementów obronnych.

3. Elementy kontekstu urbanistycznego.

W ramach opracowania odniesiono się do kontekstu urbanistycznego zawartego w dwóch wątkach. Pierwszym jest realizacja zapisów planu miejscowego, miejscowego drugim jest odnalezienie podstawowych cech urbanistycznych terenu opracowania.

3.1. Zapisy planu miejscowego.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego

w odniesieniu do zatwierdzonego studium konserwatorskiego [4],[2], został określony sposób uwzględnienia kontekstu przestrzennego Fortu Chrzanów (Rys.2.). Najważniejszymi wytycznymi zawartymi w dziale „Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego” były:

- Dopuszczenie lokalizacji zabudowy jedynie w części północnej
- Zachowanie części południowej dla celów dydaktyki
- Ograniczenie gabarytów zabudowy do obrysu historycznych budowli murowych i ziemnych.

Celem działań konserwatorskich na opracowanym terenie było ucztylnienie jego historycznego układu przestrzennego i funkcjonalnego przez

- Restaurację i konserwację historycznych budowli murowych i ziemnych
- Ucztylnienie historycznych ciągów i przestrzeni komunikacyjnych
- Likwidację zieleni inwazyjnej
- Wprowadzenie współczesnych uzupełnień
- Zapewnienie właściwej ekspozycji krajobrazowej obiektu.

Współczesne uzupełnienia mogą mieć charakter [5]:

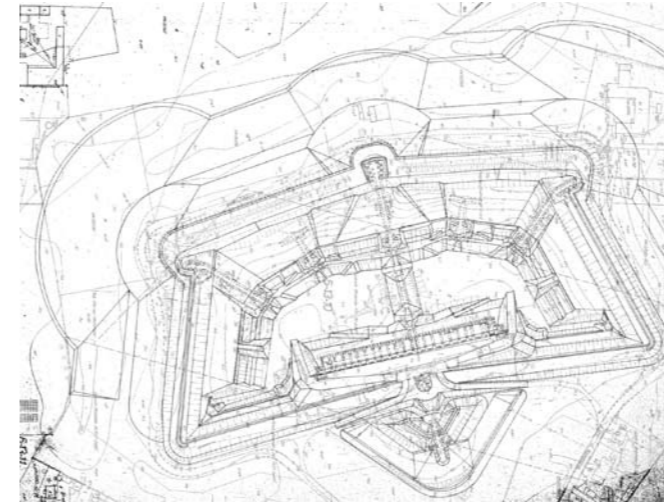
- Odtworzenie obiektów historycznych – rekonstrukcja
- Zabezpieczenie i odnowienie, nadanie nowych funkcji obiektom historycznym istniejącym - rewaloryzacja
- Budowa obiektów nowych posiadających niektóre zewnętrzne cechy historyczne – obiekty parahistoryczne
- Budowa nowych obiektów nawiązujących przestrzennie do układu fortu, lecz wykonane w sposób współczesny – obiekty ahistoryczne
- Wykonanie obiektów małej architektury i wykończenia wnętrz w postaci świadków istnienia elementów historycznych - świadectwa

3.2. Niektóre cechy urbanistyczne.

W celu wyznaczenia dodatkowych uwarunkowań przestrzennych przeprowadzono analizę terenu opracowania pod następującymi względami. Osie i kierunki kompozycji urbanistycznej, szlaki komunikacji i potencjalne możliwości z tym związane. Gabaryty obiektów ziemnych.

3.2.1. Osie i kierunki

Kompozycja urbanistyczna terenu jest podporządkowana układowi całej twierdzy Warszawa. Wszystkie kierunki były wyznaczone tak by pełniły odpowiednią rolę obronną zapewniając

Rys.1. Plan historyczny Fortu IV Twierdzy Warszawa ²

właściwy kierunek ostrzału. Forty jako elementy składowe twierdzy miały za zadanie wzajemnie się osłaniać w przypadku ataku nieprzyjaciela. Stąd też pochodzą wszystkie rozwiązania geometryczne w skali urbanistycznej wychodzące daleko poza lokalizację obiektu. Jako najważniejsze kierunki wyznaczono:

- Oś symetrii założenia
- Linię zabudowy koszar
- Linie krawędziowe wałów

3.2.2. Szlaki komunikacji.

Podstawowymi wyznaczonymi historycznymi szlakami komunikacji mającymi później odzwierciedlenie w projekcie są:

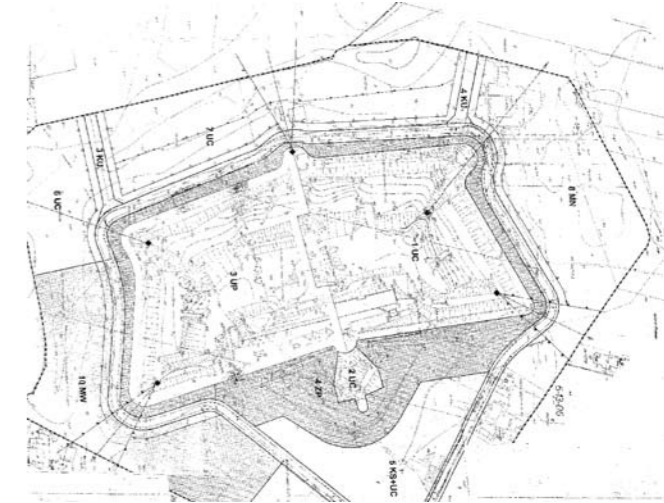
- Drogi dojazdowe
- Plac przed koszarami i dziedzińiec wewnętrzny
- Przejścia pod poterną
- Przejścia pod wałami.
- Układ fosy z drogą straży i murem Carnot'a

3.2.3. Gabaryty obiektów ziemnych.

Podczas budowy fortu tak kształtowano wykopy i nasypy by ilości robót ziemnych się bilansowały. Poziom dziedzińca wewnętrznego jest pierwotnym poziomem terenu. Wszystkie ziemne kubatury powyżej są ukształtowane z gruntu pochodzącego z wykopu. W związku z koniecznością umieszczenia jak największej powierzchni użytkowej projektowanych obiektów, konieczne jest lokalizowanie nowoprojektowanych funkcji w postaci podziemnych budowli, czasami kilkukondygnacyjnych.

4. Elementy kontekstu architektonicznego.

Zapis kontekstu urbanistycznego ma swój stały ślad w ukształtowaniu i zagospodarowaniu terenu, natomiast kontekst architektoniczny jest często zatarty, wymaga bardziej głębokiego odczytania. W ramach badań tematu rozpoznano budowle i budynki istniejące oraz dokumentację nieistniejących budynków

Rys.2. Wyrys z planu miejscowego zagosp. przestrzennego ⁴

i budowli ziemnych.

4.1. Kontekst istniejących budynków kubaturowych.

Jedynym istniejącym budynkiem na terenie objętym opracowaniem tj terenie całego fortu jest budynek starych koszar. Jest to południowa połowa obiektu zachowana z stanie nadającym się do adaptacji. Obiekt ten stanowi jedyny istniejący element kontekstu architektonicznego. Koszary są zbudowane z cegły w postaci szeregu arkad z pomieszczeniami w układzie amfiladowym. Budowa w północnej części jest przedłużeniem struktury przestrzennej tego budynku. Obiekt składa się dwóch części: dolnej mieszczącej pomieszczenia koszarowe o wyraźnie zdefiniowanym układzie i części górnej w postaci nasypu stanowiącego osłonę przed pociskami artyleryjskimi. Górna część stanowi element neutralnego kontekstu przestrzennego w postaci wału ziemnego.

4.2. Kontekst nieistniejących historycznych budowli.

W ramach wymagań konserwatorskich zawartych w dokumentach urzędowych i przeprowadzonych dyskusji, ukształtował się następujący sposób wykorzystania przestrzeni. Do zagospodarowania otrzymano trójwymiarową ukształtowaną przestrzeń, ograniczoną nieistniejącymi formami architektonicznymi, których zapis istnieje jedynie w dokumentach archiwalnych. Zadaniem było takie wpisanie funkcji by obiekty odpowiadały gabarytom historycznych budowli murowych i ziemnych (Rys.3).

Głównym przestrzennym elementem zaadaptowanym na współczesne funkcje była strefa pod wałami, razem ze schronami, poterną, tryktorem. Obiekty te w oryginale nie mieściły skomplikowanej funkcji, były tylko formą ziemną. W obrębie umocnień ziemnych były zbudowane małe obiekty schronów magazynów itp.

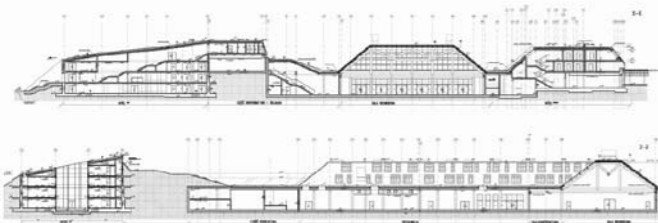
5. Rozwiązania projektowe.

Odnosząc się twórczo do zastanego i szczegółowo rozpozna-

nego kontekstu przestrzennego, zaprojektowano różnorodne funkcje zgodne z oczekiwaniami inwestora. Generalna zasada stało się umieszczenie wszystkich funkcji w obrębie historycznych obrysów wałów i murów. Spowodowało to powstanie budynku w którym większość funkcji jest ulokowana pod ziemią (Rys. 5.). Problemy i wyniki kontekstowego kształtowania w poszczególnych obiektach są przedstawione poniżej.

5.1. Stare koszary i hotel czterogwiazdkowy

Jedyna zachowana budowla na terenie opracowania została adaptowana na zespół dydaktyczno (konferencyjno) ekspozycyjny. Adaptacja będzie polegała na odnowieniu i zakonserwowaniu istniejącej substancji. Wpływ starych koszar jako obiektu wyraźnie ukształtowanego w strukturze przestrzennej i o jednolitym charakterze materiałowym ma swoje odzwierciedlenie w projekcie budowy hotelu na terenie zburzonego skrzydła. (Rys.

Rys.5. Obiekty centrum Konferencyjne zlokalizowane pod obrysem wałów historycznych ¹

4.). Nowy obiekt od pierwowzoru przejął:

- Strukturę przestrzenną
- Moduł konstrukcyjny
- Materiał

Jako odpowiednik neutralnego kontekstu wału ziemnego na starych koszarach zastosowano szklaną neutralną bryłę strefy pokoi hotelowych pokrytą siatką z pnączami.

5.2. Poterna, schrony i przestrzeń podwalni, podziemie dziedzińca głównego

W tej części opracowania zadaniem projektowym było odczytanie możliwości, jakie niesie zagospodarowanie przestrzeni wyznaczonej historycznie przez krawędzie nasypów. Prace projektowe przypominały adaptację istniejącego budynku.

Schron na środku dziedzińca posiadający bardzo regularną formę stał się przyczyną do umiejscowienia sali wielofunkcyjnej o dwóch kondygnacjach, w przestrzeni wyznaczonej jego geo-

metrią (Rys.6.). Nastąpiło tu upodobnienie (mimetyzm) [3] nowej funkcji do historycznej przestrzeni niekubaturowej. Schrony a właściwie ich ziemna osłona ukształtowana w postaci pryzm ziemnych stały się wyznacznikiem geometrii przestrzeni, w której dało się zlokalizować sale konferencyjne.

Najbardziej charakterystycznym elementem zaprojektowanego zespołu jest czterokondygnacyjny hotel zaprojektowany w obrysie wałów. Zewnętrzne górne krawędzie wałów stały się osiami konstrukcyjnymi ścian oporowych wykopu, w którym mieścić się będzie część mieszkalna hotelu trzygwiazdkowego. Budynek został ukształtowany w postaci dwóch szeregów pokoi okalających wydłużone patio (rys.7.). Szeregi pokoi w postaci linii łamanej, odtwarzają kierunki wałów. Patio pełni funkcje doświetlające i przewietrzające. Pod placem wewnętrznym zaprojektowano różne funkcje rekreacyjne i gastronomiczne. Odtworzone zarysy budowli historycznych stanowią wzory na posadzce obiektu.

5.3. Inne przyjęte zasady kształtowania w kontekście bryły fortu

Założeniem ukształtowania przestrzennego centrum było wytworzenie, w ramach historycznej kubatury obiektów ziemnych i murowych, odpowiednich części funkcjonalnych. Długie patio hotelu trzygwiazdkowego przekryte będzie siatką w celu zabezpieczenia otworu i nawiązania formalnego do bryły ziemnej. Historyczne formy zostały częściowo uproszczone w celu nadania współczesnego charakteru zabudowy. Materiałem charakterystycznym dla obiektu jest cegła półklinkierowa i klinkierowa oraz szkło.

6. Wnioski.

1. Silne historyczne uwarunkowania lokalizacji obiektu mogą być inspiracją do twórczych współczesnych rozwiązań przestrzennych.

2. Projektowanie w obszarze wyznaczonym przez ukształtowanie historyczne powoduje przenikanie rozwiązań przestrzennych współczesnych oraz historycznych.

W nowych obiektach w części przeznaczonej dla usług komercyjnych dosłowne odtworzenie form historycznych nie jest konieczne, natomiast, w części dydaktycznej odtworzenie historycznych form powinno być jak najbardziej wierne.

7. Literatura

1. Bujniwicz Z., Koncepcja architektoniczna, programowo przestrzenna. Centrum Konferencyjno rekreacyjne Fort Chrzanów w Warszawie Bemowo. 2006

2. Głuszek C., Molski P., Górski M., Koncepcja Funkcjonalno - przestrzenna Fortu IV Chrzanów, uwzględniająca konserwatorskie uwarunkowania dostępności inwestycyjnej. Warszawa 2001

3. Kuryłowicz S., Architektura - Idea i jej realizacja. Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków 2000.

4. Marczak A., Wypis i Wyrus z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Fort Chrzanów” (dzielnica Bemowo m. ST. Warszawy), Warszawa: Urząd Miasta Stołecznego 2005.

5. Molski P., Ochrona i zagospodarowanie zespołów zabytkowych, w: Zagospodarowanie i konserwacja zespołów zabytkowych, Warszawa: Wyd. TPF 2001.

Dr inż. arch. Zbyszko BUJNIEWICZ
WYDZIAŁ ARCHITEKTURY
Politechnika Śląska w Gliwicach
44-100 Gliwice, ul. Akademicka 7,
tel./fax.: (0-32) 2372441
e-mail: zbyszko.bujniwicz@polsl.pl

VÝHRY A PROHRY

Ing.arch. Tomáš Bindr, Ing.arch. Jan Zelinka

Patříme k první generaci architektů, kteří vystudovali vysokou školu ve svobodném státě, nezůstali však v architektonických centrech jako je Praha či Brno, ale rozhodli se vrátit v druhé polovině devadesátých let rozčeřit poklidnou hladinu nevýrazné, konvenční architektury v „regionech“.

Výhra-modný šok (1999-2002) pro nepřipravenou Opavu na konci 20.století publikovaný v ročence Česká architektura 2003-2004 a ve Slavných vilách Moravskoslezského kraje.

Pro toto období je v okrajových regionech typické hledání klientely, která by byla ochotna vydat se nevyšlapanou cestou proti zprůměrovanému citění daného místa a doby.

Na začátku jednadvacátého století je již zformovaná, informovaná a vzdělaná střední vrstva klientů ochotná vést s architektem dialog. Problém prosadit kvalitní stavbu se přesouvá z přesvědčování klientů na přesvědčování úředníků příslušných stavebních

Výhra-administrativní a provozní budova fa Liftcomp v Ostravě (2003-2004), dům roku 2004 statutárního města Ostravy.

Výhra-rodinný dům ve Chvalíkovicích (2002-2006) se „nevlezl“ do regulativů územního plánu obce. Stavební úřad nechtěl stavbu povolit a následně zkolaudovat. Dům získal titul stavba Moravskoslezského kraje 2007 a Olbrichovu cenu za architekturu 2007.

Výhra-slezské sudety dýchající německým konzervatismem, dostavba radnice v Hlučíně vzešlá z vyzvané architektonické soutěže (2003-2004).

úřadů. Úředníci často argumentují regulativy narychlo a špatně udělaných územních plánů obcí. Ty byly horečně zpracovány jako na běžícím páse v první polovině 90.let minulého století, a to úzkým okruhem „urbanistů“. Sériová výroba bez ohledů na determinanty místních podmínek umožňuje zamořování obcí domy v duchu podnikatelského baroka na úkor kvalitní architektury.

Tvrdohlavé přesvědčování klientů v druhé polovině devadesátých let minulého století často končí odmítáním zakázek. Hlavním důvodem byl rozpor s vlastním přesvědčením. Toto utříbení si vlastního směru přineslo podvědomí o atelieru38 a následně oslovení do architektonických soutěží a výběrových řízení.

Jeden ze způsobů, jak se může prosadit neznámý atelier a dostat se k realizaci významné stavby jsou architektonické, či urbanistické soutěže. Architektonicko-urbanistické soutěže jsou nejdemokratičtější výběrem potencionálně nejvyššího díla. Na rozdíl od netransparentních výběrových řízení na zpracování projektu staveb, kde pod rouškou statutu užšího řízení,

Výhra-architektonická soutěž „Humanizace fasád bytových domů Dolní náměstí a Mezirthy v Opavě“ 2008, druhé místo.

tedy výběru zájemců zadavatelem, bývají oslovováni předem domluvení uchazeči, ne vždy schopni vyřešit mnohdy obtížný úkol. Reference duševní práce zájemců nic neříkají o očekávaném výsledku-myšlenka je hybnou, leč nejistou silou.

Aby byla architektonická či urbanistická soutěž obleslá kvalitními návrhy, musí komisi předsedat uznávaná architektonická celebrita. V rozhodování o účasti v soutěži hraje roli obsah soutěže, složení komise a až na třetím místě výše odměn. Problémem je, pokud se profesně cítíte na vyšší úrovni než členové

Prohra-architektonická soutěž „Humanizace fasád bytových domů Horní náměstí v Opavě“ 2008.

Prohra-architektonicko-urbanistická soutěž „Dostavba prostoru Masařská-Lazebnická-Holubí v Opavě“ 2008.

Prohra-veřejné WC pro město Opavu (2003, demolice 2009?),stavba byla představena v roce 2003 na výstavě I'm young „Czech“ architect v Center for Central European Architecture v Praze a v roce 2007 na Pecha Kucha Night Prague.

odborné komise. Pak může návrh zůstat nepochopený a nedoceněný.

Přestože město Opava vyhlásilo v roce 2008 čtyři ideové architektonické soutěže, nejcentrálnější prostor města soutěže obešly. Město tak ztratilo možnost získat z výsledků ideové soutěže jednoznačné mantinely a regulativy definující potenciál centrálního místa pro soukromé investory a být jim při obchodních jednáních nad investičními záměry v tomto prostoru plnohodnotným partnerem. Tento prostor přijde zastavět nekoncepčním způsobem pokleslou architekturou nákupního centra soukromým investorem a tak se atelier 38 dočkal prvního demoličního výměru na svou stavbu.

Byli jsme tázáni: „Je pro vás profesní život v okrajovém regionu výhrou, či prohrou - trestem?“

Odpovídáme: „Mnohokrát jsme byli souzeni, ale necítíme se býtí vinni. Proto bychom trest jako takový těžko mohli přijmout. To už bychom tady dávno nežili...“

Ing.arch. Tomáš Bindr
Ing.arch. Jan Zelinka
Atelier 38 s.r.o.
Husova 9, 702 00 Ostrava
Tel.: 596 116 323
E-mail: atelier38@atelier38.cz

Degradacja architektoniczna i socjologiczna osiedli patronackich końca XIX wieku w Rudzie Śląskiej.

Dr inż.arch. Jerzy Cibis, Mgr Ewa Lorek

Ruda Śląska- miasto o dwu twarzach. Dla osób z zewnątrz synonim czarnego Śląska, miejsce dewiacji społecznych i wypadków górniczych, dla mieszkańców, rodowitych ślązaków miejsce skupiające emocje, tożsamość, tradycje, kulturę regionu i poczucie związania z miejscem. Odzwierciedleniem tych emocji wydaje się być układ urbanistyczny miasta będący zlepkiem kilku historycznych ośrodków miejskich oraz współczesnych dzielnic przemysłowych nie posiadających za wyjątkiem wspólnej administracji samorządowej wspólnego punktu identyfikacji. Podstawowymi, dominującymi w tej strukturze ośrodkami były zakłady przemysłowe wraz z przyległymi przeskalowanymi, współczesnymi i historycznymi osiedlami robotniczymi, natomiast funkcje centrotwórcze stanowią nowe centra handlowo-usługowe w poszczególnych dzielnicach oraz podupadłe historycznie centra dawnych miasteczek, będących obecnie dzielnicami Rudy Śląskiej. Ta skomplikowana struktura urbanistyczna powstawała w trzech etapach. Pierwszy, najliczniej reprezentowany w postaci obiektów przemysłowych i mieszkaniowych z okresu przełomu XIX i XX wieku, drugi to czas „socjalistycznego rozwoju” w latach 60 i 70 XX wieku i trzeci, obejmujący działania obecnych władz samorządowych reprezentowany przez wielkogabarytowe centra handlowo-usługowe (Plaza, Tesco, Kaufland) oraz nową zabudowę mieszkaniową w TBS. Obiektem zainteresowań autorów niniejszej dysertacji jest pierwszy etap, , gdzie pomiędzy zrujnowanymi przez czas i szkody górnicze „familiokami” można odnaleźć „perełki architektoniczne” stanowiące wyzwanie dla architektów i władz samorządowych.

Osiedle mieszkaniowe to wydzielony w ramach większej jednostki administracyjnej w obrębie miasta, obszar charakteryzujący się w miarę jednolitą zabudową mieszkaniową uzupełnioną infrastrukturą usługowo-handlową. Wydzielanie takiego obszaru jako odrębnego osiedla może mieć podstawy historyczne, zwyczajowe. Status osiedli otrzymywały głównie tak zwane miejscowości robotnicze, uzdrowskie i rybackie. W sumie w Polsce powstały 162 osiedla z czego 160 w latach 50 głównie na Górnym i Dolnym Śląsku. Z biegiem czasu powstały wielkie zespoły mieszkaniowe potocznie zwane blokowiskami. Archi-

tektura powinna zapewnić człowiekowi bezpieczeństwo i godne warunki egzystencji. Powinna podążać za hierarchią potrzeb człowieka oraz potocznie akceptowanymi wartościami. Walory środowiska, a w tym wartości architektury są dobrem publicznym i bez przyzwolenia ze strony społeczeństwa nie mogą być skutecznie chronione. Nie można ich także racjonalnie kształtować i pomnażać bez społecznego udziału. Zarówno od wiedzy i umiejętności profesjonalistów jak i od sprawnego zarządzania i sprzyjających postaw społecznych zależą losy krajobrazu architektonicznego. Poprzez architekturę domu uzyskuje się czytelną informację na temat swojej roli i miejsca w nim. Co więcej, informację tę wynosi poza dom zakładając, że to, co „normalne” u niego, jest równie „normalne” u Pana X.

We fragmencie wystąpienia pt Antropologiczne aspekty relacji dzieci w architekturze - referat z konferencji EMSA został podkreślony fakt, że architektura jest modelem wtórnym kultury. Mamy tu na myśli strukturę znaczeniową: architektura jest przestrzennym modelem znaczeniowym, jest jednocześnie tekstem kultury. Tworzona przez uczestników kultury w której funkcjonuje. Niekoniecznie przez dzieci. Dzieci uczą się języka od rodziców i otoczenia. Uczą się one także architektury od dorosłych. Dlatego tak ważna jest odpowiedzialność twórców tych tekstów kultury, jakimi są dzieła architektury. Podstawą architektonicznych działań edukacyjnych powinno być przywrócenie prawa do posiadania w architekturze modelu wtórnego, a zatem takiego, który mieszkańcy sami tworzą. Z drugiej strony rolą tej edukacji jest oddanie architekturze jednorodnej roli modelu wtórnego.

Miasto Ruda Śląska dotknięte zostało degradacją architektoniczną co wpłynęło zasadniczo na funkcjonowanie społeczno-środowiskowe człowieka, mieszkańca tytułowych osiedli patronackich. Niniejsze wystąpienie ma na celu pokazanie na przykładzie rudzkich osiedli końca XIX wieku związku pomiędzy architekturą a postawami społecznymi mieszkańców.

Sukcesem można nazwać rewitalizację najstarszego zachowanego osiedla patronackiego na Górnym Śląsku- kolonii Ficinus (ul. Kubiny) poprzez częściową zmianę stosunków własnościowych i sposobu użytkowania poszczególnych obiektów na mieszkaniowo-usługowe. W efekcie synergii zmiany te doprowadziły do poprawy stosunków społecznych i likwidacji patologii społecznej będącej nieodłącznym elementem socjologicznym zachowań społeczności osiedli patronackich. To jedno z najstarszych na Górnym Śląsku w całości zachowanych osiedli,

powstało w latach 1860-67 dla robotników kopalni Gottessegen (później Wirek). Pierwotnie kolonia miała charakter wiejski - do każdego domu przynależało niewielkie pole uprawne i budynek gospodarczy. Wszystkie 16 budynków zbudowano z piaskowca. W wyniku rewitalizacji pod koniec lat 90. w Ficinusie powstał niewielki pasaż usługowo-handlowy z restauracjami i pubami, a domy sprzedano osobom prywatnym. Wszelkie ewentualne adaptacje muszą być zaakceptowane przez konserwatora zabytków. Dziś położone przy jednej ulicy osiedle ma niepowtarzalny klimat jako miejsce spotkania starego z nowym. Jest oazą spokoju w hałaśliwym mieście

Innym przykładem patronackiego osiedla w Rudzie Śląskiej jest Kaufhaus na granicy dzielnic Nowy Bytom i Chebzie.. W przeciwieństwie do Ficinusa, nie straciło funkcji mieszkalnej. Ponadto od 2005 r. podejmowane są starania, aby przywrócić mu dawną rolę. Uwagę przyciąga dom handlowy w bardzo dobrze wyeksponowanym miejscu, bo na zakręcie ul. Niedurnego prowadzącej do centrum Nowego Bytomia. Ten modernistyczno-secesyjny budynek z początku XX w. był częścią usługowego centrum osiedla. W owym czasie wyróżniało go wiele nowinek technicznych, m.in. dwie windy. Jeszcze pod koniec lat 90. ubiegłego wieku znajdował się w stanie ruiny. Dziś nie tylko zachwyca wyglądem, ale pełni pierwotną funkcję - są w nim sklepy, a część pomieszczeń wynajmują firmy. Inną pozostałością po centrum handlowym jest dawna piekarnia, obecnie świetlica socjoterapeutyczna. Zachowała się jedynie część dawnej zabudowy, m.in. familioki i budynki dla urzędników o znacznie wyższym standardzie. Zostało wybudowane dla pracowników powstałej w 1840 r. huty Pokój. Sukcesywnie rozbudowywanej w latach 50 - tych i 80 - tych XIX wieku. Składa się ono zasadniczo z dwóch części: starej typu patronackiego, wybudowanej około 1870 roku o szeregowej monotonnej, jednakowej zabudowie, oraz części bardziej reprezentacyjnej, tworzącej samodzielny kompleks przestrzenny o większym standardzie mieszkań powstałej po 1904 roku w sztucznym zagłębieniu ograniczonym z każdej strony torami kolejowymi. W 1933 roku cała kolonia liczyła około 40 wolno stojących budynków z trzema reprezentacyjnymi gmachami. Obecnie zachowały się tylko dwa - przy ul. Niedurnego 99 oraz Gwardii Ludowej 21-23. Obecnie kolonia ta poprzez liczne wyburzenia oraz zły stan techniczny straciła swój pierwotny kontekst urbanistyczny, charakter osiedla robotniczo - patronackiego będącego przykładem XIX w

1. - 4. Kolonia Ficinus (zdj.aut.)

5. - 6. Kolonia Kaufhaus ul. Niedurnego (zdj.aut.)

7. Ruda Śląska Ruda, rejon ulic Sobieskiego, 8. Ruda Śląska Ruda, ul. Nad Bytomką

W dniu dzisiejszym interwencja wydaje się być konieczna dla zabytkowej tkanki miejskiej, która znalazła się poza „obszarem strategicznym” ze względu na marginalizację znaczenia, znaczne ubytki substancji mieszkaniowej i tragiczny stan techniczny ze względu na występujące szkody górnicze i wyższy wskaźnik patologii wśród mieszkańców ten historyczny, zdominowany przez funkcje mieszkaniową teren rozwija się dużo wolniej niż sąsiedztwo. Konieczne wydaje się znalezienie rozwiązań kompleksowych dotyczących zarówno sfery materialnej czyli obiektów i terenów, jak i aspektów socjologicznych związanych z problemami patologii społecznych.

Nadzieje kreuje Lokalny Program Rewitalizacji Miasta ruda Śląska na lata 2005-2013 będący podstawowym elementem strategii rozwoju miasta. Aktualna sytuacja bowiem wymaga zasadniczej poprawy infrastruktury technicznej i socjologicznej

9. - 10. Osiedle Hufeisensiedlung; Berlin; 1925-31; arch.arch.Bruno Taut, Martin Wagner(zdj.aut.)

11. - 12. Osiedle Shillerpark; Berlin; 1920r; arch.Bruno Taut (zdj.aut.)

13. - 14. Osiedle Shillerpark; Berlin; 1920r; arch.Bruno Taut (zdj.aut.)

zdegradowanej w wyniku długoletniej i intensywnej eksploatacji przemysłowej obiektów publicznych i osiedli mieszkalnych przy jednoczesnym zaniechaniu działań skierowanych na poprawę stanu technicznego zasobów mieszkaniowych jak i rewitalizację w sensie społecznym. Ma ona zostać przeprowadzona w tych obszarach miasta, gdzie problem stanowi również, obok zniszczonej tkanki miejskiej, nasilenie dysfunkcji społecznych, a nawet wykluczenie społeczne mieszkańców.

Należy się zastanowić, czy miasto o charakterze przemysłowym, związane od wieków z górnictwem i hutnictwem, kojarzyć się musi ze stagnacją, niezadowoleniem mieszkańców obniżonym standardem życia czy brakiem bezpieczeństwa czego przykładem w kontr-pozycji są osiedla mieszkaniowe z tego samego okresu i tych samych uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych przedstawione poniżej jako przykład kompleksowej i bezkompromisowej strategii rewitalizacji osiedli patronackich na terenach postindustrialnych w Berlinie.

Literatura:

1. Programy Strategiczne Miasta Ruda Śląska; 2005r

2. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2006–2009

3. Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Ruda Śląska 2005-2013; Ruda Śląska 2005

4. Restrukturyzacja województwa katowickiego i jej społeczne uwarunkowania; Katowice 1998; Wydawnictwo „Śląsk”; ISBN 83-7164-119-2

5. Wokół problemów działania społecznego; Katowice 1998; Wydawnictwo „Śląsk”; ISBN 83-7164-110-9

Streszczenie: Ruda Śląska- miasto o dwu twarzach. Dla osób z zewnątrz synonim czarnego Śląska, miejsce dewiacji społecznych i wypadków górniczych, dla mieszkańców, rodowitych ślązaków, miejsce skupiające emocje, tożsamość, tradycje, kulturę regionu i poczucie związku z miejscem. Odzwierciedleniem tych emocji wydaje się być układ urbanistyczny miasta będący zlepkiem kilku historycznych ośrodków miejskich oraz współczesnych dzielnic przemysłowych nie posiadających za wyjątkiem wspólnej administracji samorządowej wspólnego punktu identyfikacji. Podstawowymi, dominującymi w tej strukturze ośrodkami były zakłady przemysłowe wraz z przyległymi przeskalowanymi, współczesnymi i historycznymi osiedlami robotniczymi, natomiast funkcje centrowe stanowią nowe centra handlowo-usługowe w poszczególnych dzielnicach oraz podupadłe historycznie centra dawnych miasteczek, będących obecnie dzielnicami Rudy Śląskiej. Niniejsze wystąpienie ma na celu pokazanie na przykładzie rudzkich osiedli końca XIX wieku związku pomiędzy architekturą a postawami społecznymi mieszkańców.

Dr inż.arch. Jerzy Cibis

OD VIZE K REALITĚ

Doc.ing.arch. Zdeněk Fránek

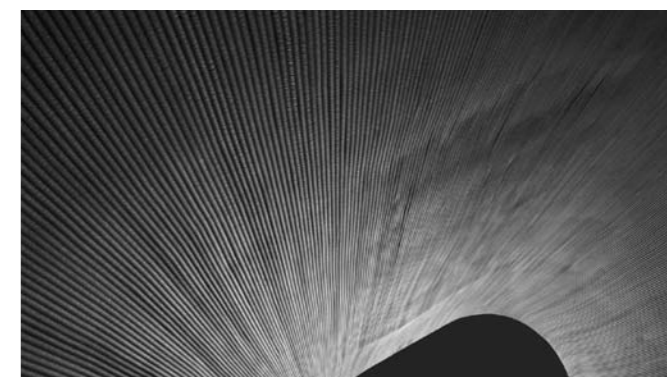
Disciplína architektury zhmotňuje představy architekta do podoby stavby. Stavba sama o sobě je soubor hmotných i nehmotných okolností které se výčtem mění případ od případu. Mezi všemi těmito okolnostmi vybírá autor, ať už vědomě nebo podvědomě prvky, které vytvoří charakter stavby. Záleží na povaze autora, jak hluboko dokáže ponořit svou mysl a tím pádem jakou šíří obecnosti a míru souzvuku s nekonečnem jeho dílo dosáhne. V nejlepších případech, kdy však míra koncentrace nepřehluší zdánlivě povrchní tep současnosti a naopak s ním počítá, je dílo architekta na dlouhá léta příkladem hodným k následování. A také hojně následovaným.

Od vize k realitě je však někdy dlouhá cesta. Architekt může mít své představy, ale skutečnost nebývá hned na dosah. Mnohdy se vize o které je tvůrce přesvědčen realizuje až po mnoha letech, někdy vůbec ne. V tom je rozdíl mezi architekturou a třeba malířstvím, sochařstvím nebo jinými uměními.

Na několika příkladech ukážu použití různých přístupů od prvotní myšlenky přes urputný vývoj až po realizaci. A vývoj který následuje.

Doc.ing.arch. Zdeněk Fránek
Kamenná 13, 639 00 Brno
T +420543215610
E franeke@franekearchitects.cz
FAST VŠB - TU Ostrava,
katedra architektury,
L. Poděštné 1875, 708 33 Ostrava-Poruba

ologů a historiků, kteří mohou posuzovat naše společenské konání, svět, kulturu i architekturu.

Jedná se nejen o zapomenutý mýtus, ale také o neprávem zapomenutý a neustálým omíláním tzv. „identity“ a soudobosti v architektuře potlačený pojem techniky dokonalého zpracování a teorie „ideality“. Co se touto teorií ideality a fenoménem trvání pro architekturu míní „ideálně“ ukázat?

Symbolicky upřednostněný vědecký pohled na fyzický svět, jakoby měl reprezentovat všechny hodnoty, které určitý obor, tedy které i obor architektonické teorie a psychologie, definuje. Tím nám však jakoby dovoluje pouze tyto definiční hodnoty. Aby pojem definiční hodnoty nebyl a priori vázán k vědeckému pojetí architektury jako jen hmotného prostředí, zavedme fenomenologický základ pojetí prostoru – a to jako obnovené percepce architektury. Nejedná se přitom o prostor jako ono fyzické prázdno, ale právě o jeho fenomenologický základ. Pro architekturu akceptace tohoto pohledu v našem pojetí znamená poznání, že se běžně i při prezentaci nějakého stavebního díla jako architektury o architektonický prostor možná už vůbec nejedná.

To znamená, že je tu na místě určitá kritika dosahování kvality nebo prostorových vztahů jak pouze v modelu fyzikálním, tak pouze nominalisticky konceptuálním – tj. prostoru zbaveným tělesností! Takový vědecký základ založení architektury, který je v ambici, že reprezentuje všechny hodnoty, se snaží mnohdy architekturu charakterizovat několika postuláty a veličinami, které jsou v podstatě založeny jen v katalogových nebo technologických vztazích. To je i vztah k pojetí světa architektury, kterému jsme se většinou před třiceti lety učili a který se nazývá „vědecký“. Přitom lze s určitou mírou nadsázky prohlásit: Věda a technologický akcent vyjímá z architektury normální chod a úlohu či prostor věcí. V praxi to znamená, že vědecký průnik do architektonické tvorby a vědecké - hlavně katalogové porovnávání architektury je zaměřeno pouze na vysvětlení všeho toho, co lze chápat umělými, uměle sestrojenými přístupy, často za umělých

podmínek. Vědecké výstupy, většinou orientované technologicky, lze přece tak excelentně využít v praxi! Praxe, postavená na základě technologií, funguje programově jaksí hlavně vědecky. Fungování je zdánlivě „tím lepší, čím více praxe obsahuje vědu“ - na rozdíl od měřítka člověka - funkce architektury se tak děje především prostřednictvím mimo architekturu.

Obecně vzato to znamená, že kvalita řešení je považována za tím lepší, čím více se v architektuře jako v umělé laboratoři budeme snažit přiblížit umělý prostor pojmu, kterému bychom mohli říkat umělá laboratoř modelu stavby světa. Např.: V oblasti statiky lze stejně jako mosty, viadukty i stavebně technické záležitosti budovy předem uměle vypočítat. Nebýt náhody, je to podobné jako nabytí výpočtovou a technologickou bláhovou jistotou při výpočtu dráhy rakety bez korekce její dráhy. Stačí ale náhoda setkání např. s meteoritem nebo čímkoli jiným, co se plete do nového modelu dráhy a rozsype se onen technologický základ jako jediný správný model stavby světa. To je analogické naší architektonické, uměle vytvořené představě modelu nereálného, to přesně v našem významu značí – „nevěcného“ pojetí smyslu stavby, stavby umělého, v teorii architektury řekněme - konceptuálního světa.

V reálném, to znamená i krásném, i koncepčně uspořádaném, ale přesto „věcném“ světě se neprojevují pouze základní technologické vztahy, žádné jen vzorové rovnice založené jen na matematice, ani ne hlavně jen na fyzice, chemii, ani na jejich společném – formou neuchopitelném umělém řešení. Je tady rozdíl důležitý pro teorii architektury: mezi pojmy „umělost“ a „uměleckoost“. Nejsme s to, s akcentací umělosti, tedy vědeckou a pouze fyzikálně pojatou formou stavby i s maximální přítomností dokonalých technologií, vymodelovat něco jako architektonický vesmír. Svět jaksí zlomyslně navozuje jiné, technologicky nevypočitatelné podmínky každé architektonicky smysluplné stavby. Prostě vnáší do prostoru svoje tělesné a věcné vztahy a tím život - zmatek i řád lidskosti - do umělého modelu vědeckých technologií. A přitom soudobá, z 20. století pokračující tendence „zvědečtění“ architektury se reálně usídlila velice dobře i ve světě umění. Tato tendence, vycházející z anticipace modernity, je založena na světě – kde nikoliv víra a mýtus v hledání smyslu života kolem nás je pro architekturu vodítko. Vodítko přetrvává v založení ne na lidské percepci prostoru, ale na světě objektů. Předpokládá se přitom - v teorii umění i architektury, že jde o objekty, předměty pozornosti, které jsou neměnné, tedy technologicky dané,

neživé a vztahují se k nim tzv. objektivní zákony. Čeho se mají týkat tyto vědecky podmíněné zákony? Právě že nikoli „živých“, tělesně podmíněných prostorových věcí, například reprezentovaných estetikou krásných příběhů, mýtů lidských proporcí prostřednictvím soch, ale samotných neintencionálních objektů. Toto pouze neintenciální pojetí světa promítnuté do architektury tedy znamená upřednostňovat objektivní technologické soubory a popírat její svět a rovněž snahu o lidské měřítko. Bez něho a prostorové fenomenologie architektura představuje pouze technologický soubor – agregát. Takový přiznaný nebo i uměle skrytý agregát je velice silným působištěm na poli architektury, ze zákulisí ovlivňující vše, co se může odehrávat na scéně soudobé architektonické i svobodné umělecké tvorby. Taková technologizace nejen architektonického prostoru ale i životních dění se bude soustředit v podstatě na marné odstraňování potíží laboratorních vědeckých stavů, při jejich převádění do reálného světa a lidského života - architektonické praxe. Zjednodušený pohled na architekturu tyto potíže a problémy nazývá pouze problémy technického rázu. Podíváme-li se na lidsky objektivní smysl pouhých objektů v oblasti architektury, pak tyto nesnesou životnost a tělesnost pohledu, ony - objekty se stále pomocí vědeckého zkoumání a analýzy snaží objektivně popsat pohled na architekturu do nejmenších, z analýzy vzešlých technologických podrobností, zdánlivě fatálně životně důležitých pro každou stavbu.

Narazíme – li však ve vztahu k objektům na dílo umění, tedy ve smyslu umění náležící ještě lidskému rozměru, není to z hlediska objektivní technologie o nic lepší, než kdybychom vědci vysvětlovali, jak se dějí zázraky. Umění, které se prezentuje nikoli vědeckým, ale přirozeným a přesto jaksí nepřirodním, tj. nenaturalistickým „jazykem“, výrazem, formami, pluralitou významů, kontextů, interpretací, mezi-prostorovými odmlkami, má jiná východiska – není redukováno na objekty jako základní stavební jednotky architektury, ale na fenomény. Tak lze dosáhnout pochopitelnosti světa architektury malým a neformalistickým způsobem pomocí uměleckých východisek, pravidel, nevědeckých zákonů - pomocí Platónových stínů ideálů. Stíny ideálů vrhané přes propasti staletí do náruče umění nám pomohou v orientaci i v současném snažení o smysl věcí, míst, i prostoročasu. Je tedy třeba výzvy k jejich opětovnému obnovujícímu a oživujícímu vložení do tématu architektury. Zastánci tzv. „historicistického“ pojetí architektury – tzn. pojetí podléhajícímu vývojové, tzv. vědecké doktríně, i podle tvrdé reality (a kritiky historicismu provedené Karlem Popperem),

také na základě materialistického pojetí dějin představovaného např. Bedřichem Engelsem, budou dějiny architektury vykládat pouze na principu vývojovém, tedy i kvalitu architektury podle míry tzv. soudobosti. Budou na objektivisticky a historicisticky založené soudobosti chtít diktovat vývoji budoucnost.

Tak budou svévolně architekturu budoucnosti všelijak napomáhat většinou ve smyslu vulgárního společenského materialismu. To se může dít až s heretickým přesvědčením, že soudobé architektonické fáze jsou vývojově vyšší než minulé a že vývoj je směřodatný ne pouze pro zdokonalení technologie, ale pro podstatu umění a architekturu; že ho totiž nikdo nemůže popřít či proti smyslu jejich doporučení a heretických vizí takzvaně zastavit. Takto postupující tzn. „soudobé“ výklady jediné správně a vědecky neoddiskutovatelně předznamenávají vědecky objektivně - také pomocí architektonických a technických objektů (na rozdíl od uměleckých věcí) - náš vývoj?

Vývoj v umění a tedy ani v architektuře, lze však tvrdit, že nelze kriticky vyhodnotit z jen hlediska vědeckých objevů a jejich přínosu pro praktické chování společnosti! Pokud ale v umění zejména zákony a technologické predestinace vývoje neznáme, pak tato historicistická vývojová víra až pověra v pokrok umění jako posun k lepšímu, je jen zbožnou vírou či bludem hlasatelů těchto „pravd“. Vždyť z technologií moderně aplikovaných v architektuře nic neztrácí dle této pseudovíry, (tak na ni pohlíží filosof Karel Popper) z úlohy promlouvající v tzv. soudobosti. Jde totiž o to, aby pomocí hereze modernistické víry zcela nezavládlo přečeňování objektivitu soudobosti, podobně jako tomu bylo se společenským materialismem a z něho odvozenými vědami architektury u dávno z bludu usvědčeného marxismu. Jde v podstatě o to, aby na základě těchto umělých zákonitostí nesměrovala soudobá architektura do pekel a s ní samotné umění stavby.

Navíc vedle obvyklého požadavku soudobosti a modernosti se objevuje díky vědecké fundamentálnosti fenomén „fysis přírody“ - ekologicky dezinterpretovaná představa tzn. přirozenosti. Ta je zde, i v architektuře převážně pouze aktivní adoraci sil vynucující si nadvládu „přirozeného“ - rozuměj naturalistického jakožto zbožštěné „Přírody“. Tato adorace činí z původně opravdu až božsky a nezbytně přirozeného v architektuře jakési hromádky pasivního jsoucna vůči nátlaku společenského ducha - aktivnímu Přírodnímu.

Jako architekti jsme tu v jakési nechtěné opozici, zvláště vůči opravdu ekologickému, vědeckému a přírodovědeckému pojetí

příslušné složky architektury. Jak to, že se mají umělecky orientovaní architekti odjakživa k přírodě uctívat, stát škůdci přirozeného světa svými stavbami a stát se tak až zoufalými jedinci, bránícími se vůči aktivnímu jsoucnu Přírody? Je to opozice, která stojí na přírodě a přírodovědě vůči existenci architektury, jako na jediné možnosti? Jsme schopni zůstat ještě vzpřímeně stát vůči nikoli pasivitě neměnných částic, ale vůči nadvládě onoho aktivního jsoucna přírody? Jsme s to stát v protipostavení teoriím, které jakoby předjímají jako jediné východisko nástup kvantové fyziky a pozdějších struktur matematicky formulovaných v zákonech hmoty? Jestliže je to tak, že k těmto zákonům mohou promlouvat jen „pasivní“ objekty, pak generujeme objektivitu výtvarného umění, stejně jako architektury podle principu pasivní věci a ne objektu! Takový indiferentní objekt na rozdíl od normální světské věci se totiž vyznačuje pohledem na architekturu jako na zcela neprostorový předmět, tedy ve smyslu neprostorovosti pohledu voskové figuríny. Ale vesmír žije a my máme podíl na jeho interpretaci pohledem do jeho hloubky, pak má smysl naopak nové další než pouze vědecké hledání architektury; a to na základě starých a v různých strukturách nesporně existujících principech ideálů i mýtů. Provokativně lze s určitou nadsázkou prohlásit, že jen tak žije s námi i architektura a umění. **Umění i architektura totiž pravdivě a přirozeně - i v hledaných ideálech architektury - interpretuje a stylizuje naše žití v reálném přírodním prostředí i civilizovaném prostoru našeho života - ne jako technologii, ale jako ideální interpretaci skrze techniku, umění a jejich trvání.**

V duchu této teorie - trvat a interpretovat idealitu - však neznamená ležet, dřepět na místě a nedělat nic. Míním pravý opak významu slova trvání, snad popsateľný ve slově „cultural“; to podle filosofie Martina Heideggera znamená starost, uchraňující ošetřování, tedy výsek z určitého smyslu slova „žití“ vystavěném, ve starosti o vystavěný i přirozený svět. Žití ve starosti je tudíž myšleno ve smyslu vypěstovaném, dnes jaksi samozřejmém prostoru krajiny, místa v ní, města, ohniska v něm, a konečně ve smyslu vlastního prostoru domu jako evolučně žité architektury. Z evoluce žitého architektonického prostoru avšak vyplývá nepřetržitá kontinuita. To v podstatě ale znamená přetrvávání minulosti v přítomnosti, také to znamená, že existuje prostorová paměť. Zakotvení prostorové paměti v prožívání života - žití v architektonickém prostoru ve smyslu trvání ve světě nedovoluje samo o sobě ještě život pěstovaný a stavěný ve smyslu kultury

prostřednictvím architektury. Protože sám o sobě nedovede ještě vymezit prostor a jeho hranice.

Hranice stejně jako jejich idealita jsou ovšem třeba pro architekturu už od počátku. I bez idealit zde existuje nejprve tupá hmota „prabláto“, ve kterém se nedá prostorově působit, ale také navzdory tomu životní síla (tzv. „élan vital“; viz Henri Bergson: Tvořivý vývoj str. 325, orig. str. 240/698) zdroj strukturování, zdroj pěstování, stavění, ochraňování - kultury! Pěstování souvisí s přítomností životní síly, která byla sražena dovnitř hmoty; to znamená, že život se architektonicky vtělil. Toto Bergsonovo pojetí, je podnětem takového typu tvorby, kdy se nám jako architektům nabízí pěstování ve stavění, a to ve smyslu realizace obecnější životní síly, která ustavuje - staví životní prostor. Architekturu životního prostoru ve smyslu lidského architektonického pojetí je možné přiblížit (podle Antona Markoše, Přírodní zákony a evoluce) postojem, že i my jsme proudem životní síly, vitality tvořivého postoje, obtěžkaným hmotou; také pomocí analogie básně a jejího knižního vydání lze chápat fenomén architektury žitého prostoru a jeho architektonické plány.

Pokud není nějaký zdroj životní vitality, odkud a jak se „hrabe“ z tupé hmoty něco krásného ven z marasmu, který je typický pro „bláto“? Čím to je, že se v architektuře daří přemoci odpor hmoty a „donutit“ ji k uměleckému výstupu a to v podstatě v běžné technické produkci? Míra působení této aktivity se zajistí objektivizovaně nikoliv pomocí technologie, nýbrž pomocí „techné“ - techniky. Ta se propojí v jednoduchosti uspořádání - organizovanosti ve složitosti technologických požadavků. Díky technice lze definovat, co je skutečnou matérií architektury nebo co pak duchem, co je trváním a neustálým vystavěním nového vzruchu staveb, uspořádání urbanizovaného území a co je kultura krajiny. Původní i stále aktuální vztah životní síly ke smyslu života technického na požádání a to nejen co do funkčnosti, ale i krásy, je dán ještě něčím jiným.

Lidským bytostem přísluší životní elán jako „ideální“ proud; instinkt živočišný obohacený za prvé intuicí a za druhé intelektem. Zatímco intelekt je obohacován, pokud jde o architekturu, fascinací hmotou, dovedností jak zacházet s neživými předměty, jak se vydělovat a zároveň souznít logikou a matematikou s řádem světa, umělecká disciplína se snaží ještě postihnout onen ideální „život“. Jeho estetické i etické poznání je doménou třetí kvality nutné pro architekturu. Tou je zaměřením na idealitu. Ve vztahu k idealitám, a to chápaných intuicí a instinktem, naše

logika a další přírodověda selhává v agregátech sestavených z analýz a intelektu.

Pro architekturu proto pro začátek může stačit udělat malý úrok stranou, a to s intuicí při zachování logiky intelektu. Jde o úrok do metaforického a idealitu vyzývajícího mýtu. Ten v různých obměnách totiž obsahuje onu životní sílu, jež do architektury nemusí být po modernistickém - jen přírodovědném způsobu vtělována z matérie - tedy jaksi zvenčí, ale z intuicí chápaného poselství ideality, světa a vesmíru zbaveného dobového balastu. „Život“ architektury není potom hromaděním jednotlivých, z technologické analýzy vzešlých, ale jinak náhodných dobových adap-

tací laboratorního či jinak virtuálního světa, ani uskutečňováním jen předem daného časově podmíněného dogmatu. Architektonický život (ve smyslu „élan vital“) drží nadšení a povznášející zájem o nikdy nedostižnou avšak stále nosnou idealitu! Ideální zákon, kterým se řídí onen architektonický život, jsou zákonitosti modelu stavby světa ve smyslu stále znovu hledané harmonie a dalších kompozičně ustanovených předpokladů pro technické navozování zážitku prostoru a bytnosti a trvání. V něm, v trvání jde o rozlišení i vnějších obrysů matérie, obrysů všeho, z čeho je z matérie tvořena architektonická podstata, vyjádřená jako kouzelný pojem převyšující tzv. architektonickou „substanci“. Neboť podstatné v každé jednotlivé architektonické věci je jak bytnost, tak obecnost jak rod - „genos“, tak podmět – „hypokeimenon“. K tomu abychom obecnost i podmět zažili ve zmíněném zážitku trvání, je třeba **čas** a jeho útvar – rytmus, dotek jako haptické vnímání díla - **věc** a také topická „řeč“ - **místo**.

To vše, zcela jednoduché v podstatě pro architekturu, je ale třeba milovat; to znamená usilovat o to silou vlastní rozumové schopnosti a schopnosti odvahy v touze po uskutečnění – „lásce“; to je racionální víra a to i ve smyslu architektonicky důležitého mýtu. Mýtus má metafyzický rozměr, ale bere - li se metaforicky, je to idealita i pro vědomí v nevědomosti. Je blízký lásce milovníků ideálního výkladu. A tak pokud se nám nedostane intelektuálního vzdělání ve smyslu vědecky brát na pomoc technologii a její analytický základ, můžeme se jako architekti opírat o základ jakožto „techné“ – techniku jako umění dělat svoje řemeslo a o to milovat mýtus. Tak z techniky lze technicky zdatným útvarem, dotykem a od soudobosti svobodným i časovým obratem k mýtu získat ideu – „eidos.“ Tak se dostáváme k tzv. platónské idealitě i jako podmínce „techné“ pro to, aby z tohoto technického základu bylo možno získávat smysl a talent pro architekturu.

Z technického základu byl to už Platón, kdo pomocí techniky učil nacházet hledané počátky z logiky i čísla - jako ideu pro tvorbu. Podle nás a díky němu přes sílu mýtu je to idea jako ideální, která se zjevuje ve věcech jako vnitřní tvořivá činnost a pro nás zákonitost. Díky řemeslu a technickému přístupu (ne pouze technologickému) je zde opět „élan vital“ jako ideální nositel fenoménu, kterému jsme začali říkat vnitřní tvořivá činnost, co pak dává nejen věcem, ale i celému architektonickému prostoru tvarovou a technickou určitost - jednoznačnost. Architektura tedy jako s idealitou zacházení s „techné“, technika, stejně jako umělecký předmět – věc – směřuje k určitému tvaru. Její prostor

k útvaru, v němž dochází k dovršení vůle k dokonalosti a ideálem naznačeného cíl., To je dokončením každé architektonické věci - **prostorový tvar jest hlavním účelem a cílem té ideality, k níž směřuje uskutečňování možného**. Tak přírodní „být“ v architektuře přechází v „má být“ a to způsobuje určitý duševní – psychický a v ojedinělých případech až duchovní pohyb. Ten se děje v architektuře stejně jako v celé přírodě kolem určitých pevných těžištních bodů pomocí tzv. „idealit“.

Ideality a jejich architektonické prostorové obrazy, možné tvary věcí a jejich útvary kolem určitosti „bodů“ jsou tedy možné východisko jako tvořivý zákon; ten působí vznikání a dění architektury. Ta je pak idealitou - obrazem tvaru bodu, kde se fenomenologicky dá postihnout i světový a přírodní řád. Tvar jako kolem bodu shromážděný ideální architektonický útvar je pak vždy tím, co se rozlišuje, útvarem, rytmem, podobou (schéma), polohou (topos) a dotykem haptickým jevem a uspořádáním (taxis). Jako trvání – stálost – jednoty a krásy.

Prostřednictvím bodu jako hledaného těžiště věci ve světě – architektury, a to spíš jednoduchými technickými prostředky než složitou aplikovanou vědeckou technologickou analýzou, můžeme zažít fenomén architektury jako stavitelské až řemeslné věci. Když k nám skrze stálost jednotu a krásu může promlouvat idealita v působení schématu, topiky a haptiky na docela obyčejné věci, např. věci bydlení. A navíc díky umění v architektuře a její technické složce může vznikat apriori jednoduchá forma nazírání prostřednictvím estetických věcí a prostor a jejich krásy jako neúčelné finality.

Pro tuto finalitu ideálně je stále „jen technické umění“ naše téma, neboť umění je základem techné (výraz z řečtiny, kdy něco co se člověk naučil, či co umí) a je to tvořivý stav dosahovaný pomocí pravdivého úsudku. Navíc se vztahem k idealitě, jejímž základem pro nás je blaženost v umění; ta ovšem teprve čili ctnost jako etiku i estetiku a zážitek, jehož hypokeimenon je jejich jednota – a to prostřednictvím díla.

Co obecně tedy vyplývá z těchto tezí na Téma „ jak technika a trvání navozuje idealitu“?

Architekturou lze řešit jak problém naléhající analytické technologie silou synkretické techniky, tak problém naléhající přítomnosti silou paměti!

Problém techniky versus technologie jsme již výše předestřeli. Z důvodů metafyzických a tím s určitou ožehavostí je třeba také

řešit problém paměti. Paměť lze myslet přežití duše architektury. To vyžaduje přítomnost minulosti, jež se nabaluje jako sněhová koule na další a další naše přítomné a na předpoklad pro budoucí. Tak vybíráme i pro architekturu v přítomnosti z minulosti vzpomínky užitečné jak pro jednání, tak pro architektonickou existenci. Jak tělo vytváří biologickou paměť, tak architektura logickou a z minulosti „nebalitelnou paměť“ v technice. V technice obsažená čistá a neporušitelná paměť je schopna uchovávat události individuálně uchopené a pochopené historie. V ní je třeba vyzít to, co je kontinuita; tím spíše, že nás obklopuje většinou diskontinuita kulturního nebytí, vnášející do paměti účelovou technologii, analýzu a intelekt. Ty ale slouží pouze pragmatismu; pak život postrádá onen tvůrčí zdroj „élan vital“ a je jako vyrábění. Metafyzický soulad prostoru proto nelze hledat ze zdokonalování vyráběcí technologie, ani někde ve vesmírně objektivní budoucnosti, někde na konci pofiderní pověry v existenci přímky vývoje; ale u tryskání pramene vývoje. Díky prameni vývoje se architektura může vymanit ze zajetí přísné konceptuality. Konceptualita projevující se dnes např. mimalismem, zástupně nahrazuje obtížně hledaný soulad - jakési ladění mezi praktičností a pragmatičností identity. Do toho pro „tryskání ideálního“ z jeho návratu do hmoty naší intuici zachycujeme pro všechny absolutno. Intuici zachytíme a obohatíme identitu o architektonický „dodatek duše“ místa věci i času. Otevřenost intuicí, na rozdíl od identity, otevřenost ve smyslu „élan vital“ navozuje to, čemu říkáme – idealita. Idealita namísto identity nechť je naše krédo, bereme-li paměť v architektuře, jako tvořivý zdroj pro architektonický výraz vzdorující času; pak je tu možná otevřenost nejen vůči ale díky paměti! Pro nejen „élan vital“, ale pro „élan kreatur“. Élan creature je vždy nově zásadní pro novou stavbu jako „krásnou“. V krásné stavbě se zobrazuje ideál, který chceme vyvolat prostřednictvím prvků – „věcí“.

Jejich umístěním v ideální představě dosahujeme teprve celkového reálného architektonického výsledku. Celkový reálný výsledek na základě celkového schématu měl vždy na mysli něco – dle ideálu – jednoduchého abstraktního, až nehmotného. Proti tomu Henri Bergson chápe idealitu jako nosnou pro tvůrčí imaginaci, a to jako spojení tvůrčí aktivity se smyslovou představou jako „tvůrčí řemeslo“. Díky fenoménu tvůrčího řemesla počítá síla architektury s tím, že spočívá ve schopnosti dát věcný tvar imaginárnímu, a to díky - ale nejen - dobře odvedené tvůrčí řemeslné práci. Problém jen řemeslné práce je jen určitá podvě-

domá identita s činností, v níž je i touha po rutinizaci profesního života. Urputnost vůči rutině se ale mnohdy obrací do formy kutilství – tj. dětinského hovnění si svým choutkám. Proti tomuto upadání do kutilských sklonů je třeba sebekázně. Ta je potřeba v praxi každého umění! Kázeň patří mezi všeobecné předpoklady něco umět, ať už hovoříme o tesařství, kamenictví, malířství, sochařství, hudbě, architektuře. Bez dobrovolné kázně se i technika tříští a namísto ideality v řemesle nastupuje identita sama se sebou nebo s něčím, co jsme ztratili v souvislosti se ztrátou identity stylem života v minulých desetiletích; „techné“ se stává těkavým. Tak když člověk z těkání v hledání své identity nemiluje „hledání moudrých kroků“ (filosofii) a svou soustředěnost, nezíská ani trpělivost. Kdo jde netrpělivě za rychlými výsledky, nikdy nic v architektuře nedosáhne. Pracuje potom jen v duchu praxe a jejího moderního názoru jako stroj. Navíc všechny praktické stroje jsou stejně jako z nich často odvozené činnosti konstruovány na rychlosti. Prý jsou k tomu důležité ekonomické důvody. Co je dobré pro praktické vodítko strojového, tj. v podstatě technologického konání, to nemusí být dobré pro „ideální“, téma umění architektury člověka. Není – li ideální v umění tím, na čem v tuto chvíli nejvíce záleží, učedník se nikdy nevyučí a v nejlepším případě zůstane dobrým diletantem svého řemesla. Bez vztahu k idealitám ale jen k převažujícím identitám se stane pouze z titulu identity identifikovatelným jako ten či onen řemeslník, ale nikdy se nestane mistrem.

Navíc tu v poslední době přistupuje jakoby všem jasný a neodiskutovatelný požadavek identity - ztotožnění se s přírodou. Čím více se člověk vymaňuje ze svých zodpovědnostních lidských idealit, ze svých kultických pout, tím více se naopak ztotožňuje jako romantizující únik na chvíli od civilizace (ale s neobejitím se bez civilizace) naoko se zvířaty a divokou přírodou. Tyto cesty úniku od civilizace a idealit jsou zjevně nebo spíš v podtextu založené na hledání jednoty, ale bez mýtu architektury, tedy např. setrvávají v určitých skrytých druzích na úrovni orgiastických vztahů. V nich na rozdíl od techné architektury a jeho ideálu - vnější svět mizí a s tím se ztrácí i pocit odloučenosti od něho a konečně i od přírody. Také bez základu fenoménu ideální architektury přistupuje pocit konformity – splynutí se skupinou, s její praxí, s jejími názory. Podvědomým cílem je rozplynutí osobnosti v jednotce stáda, tak typický projev přírody. Jsou-li takoví, pokud možná „přírodní lidé“ všichni, mají pocity síly a zase z nich, další představy a pocity spasení od dějinného vjemu samoty. Jakou najít ale

odpověď na pocit civilizační samoty? Pseudoodpověď na hledání jednoty je nacházení se v pocitu stádové konformity. V ní jedinečnost je nahrazována stejností, místo aby zápolila s potřebnou volností a myšlenkově - „architektonickým vznosem“. Přitom každý je víceméně přesvědčen, že sleduje jen své touhy a cíle.

To vše je také možno spatřovat jako problém moderní masovosti kultury, spadající do role rutiny, zábavy, která má pouze zaplnit místo, když člověk vypadne z rutiny práce. V rutině zábavy jsou předepsány zejména sex a pocit. Ty se téměř „musí“ konzumovat a nabízet zase předepsaným způsobem s předepsanou rychlostí. Zábava je instancí stejně jako zdánlivá svobodná nabídka svévolné tvůrčí činnosti a z ní i pseudoarchitektury. A do ní se podvědomě zapojují z rutiny tržní prodejnosti mnohé druhy podprahově vnímaných nearchitektonických principů. Splývání se skupinou a tím i masovost vkusu vystavuje z tohoto pocit orgiastický – pseudojednotný.

Proti tomu zde stojí v architektuře autonomní a přece technická tvůrčí činnost; ta musí být s kázní, soustředěním, trpělivostí a pokorou umělecká i řemeslná, architektonická, ne tedy jen živočišná. V takovém druhu tvůrčí práce se člověk spojuje s materiálem, který reprezentuje vnější svět. Být jako architekt tvůrčí, znamená být jak ve světě kultury, tak sám sebou, pak dochází k řádnému (v podstatě v řádu) spojení a ne ke spojování metodou konformismu.

Co však je obecným cílem těchto úvah a jaký mají důvod? Když ne pro architekty nechávající se strhávat ke konformismu, tedy pro člověka obecně toto nazírání na architekturu a umění dává dnes skoro životní smysl? Cílem je tvůrčí činnost; smyslem tvůrčí činnosti je navození pro člověka a svět oblažujícího principu energizujícího dávání uměleckého a tedy i architektonického - v podstatě principu umění – fenoménu milujícího. V principu energizujícího dávání v umění je to, že umělec dává ze své radosti, ze svého zájmu, pochopení, vědomostí, smutku, humoru, ale ne aby přijímal. Umění dává, protože umělecké dávání je samo o sobě energizující, jednotu se světem navozující a vybraná radost.

„ARCHITEKTURA JAKO TECHNIKA TRVÁNÍ IDEALITY“

Téma by mělo vycházet z technického výrazu architektonické řeči, kde konečná figura architektonického díla je metaforou ideality přenesenou ve smyslu trvání na technický prostorový objekt.

Ten je prvotním ale nezastupitelným předmětem poznání architektonického počínání – poznání rozumem a očima; a označením pro to, co je rozumovým základem naší schopnosti pro počítání a usuzování uměleckého a stavebně technického díla.

Tak metafora v architektuře se díky stále nutně přítomné technice našťastí zabývá stále viditelnými a hmatatelnými věcmi, které teprve způsobují něco, čemu lze říkat „prostorový fenomén“ a jeho ztělesněná architektonická pravda.

Pravdy se tedy v tomto pojetí přednášky v architektuře mohou stát zkoumatelné a studovatelné pouze na principu prostorového, relativně trvalého krásného uspořádání technických věcí.

Zabýváme-li se viditelnými technickými věcmi, které mají mít díky architektuře nějaké trvání, používáme metafory na přenášení z praktického světa do osvětlení architektonického, taky technicky zdatné, (s cílem „dokonalé“) emblémy, smyslové a prostorové obrazy.

Tím technika, myšlena jako jediný základ starého pojmu, v pravdě uměleckého - „techné“, zaručuje vodítko pro jednotu naší obecnější lidské a tím i architektonické, tedy umělecké zkušenosti...

Tak nějak by mohlo být založeno téma, které má připomenout některé základní a obecně srozumitelné parametry architektonické tvorby.

Doc. Ing. arch. Petr Hruša
Architekti Hruša a spol., Ateliér Brno s.r.o.
Žižkova 5, 602 00 Brno
FAST VŠB - TU Ostrava, katedra architektury
L. Poděšť 1875, 708 33 Ostrava-Poruba

WIZJA I RZECZYWISTOŚĆ KATOWICKIEGO RYNKU.

Dr inż. arch. Anna Kossak-Jagodzińska,
Dr inż. arch. Joanna Serdyńska

Historycznie ukształtowany rynek to zwykle najbardziej reprezentacyjna przestrzeń w mieście, swego rodzaju „wizytówka”. Katowicki Rynek tej funkcji nie spełnia.

Sto lat temu istniał w Katowicach rynek z prawdziwego zdarzenia, a samo miasto przyrównywano nawet do Wiednia. Trudno dziś odnaleźć ślady dawnej świetności. Historyczny rynek najpierw zdewastowała Armia Czerwona, a potem socjalistyczni władarze miasta. W efekcie powstał twór będący przestrzenią zdefiniowaną przez dość przypadkowe zestawienie secesyjnych kamienic z modernistyczną architekturą okresu powojennego, „moskiewskim” propektem i wszechobecnymi tramwajami. Obecnie rynek pełni właściwie jedynie rolę węzła komunikacyjnego.

Gdy w latach 50. XIX wieku wytyczano rynek na skrzyżowaniu dróg z Mysłowic do Królewskiej Huty i Brynowa na Wełnowiec oraz do Bogucic, Katowice były jeszcze wsią (choć z dwupiętrowym hotelem Welta i linią kolejową). W dziewięć lat po stworzeniu pierwszego planu w 1865 roku wieś uzyskała prawa miejskie. Rynek przełomu XIX i XX wieku służył jako wielki plac targowy, ale było to miejsce nowoczesne: ulice wybrukowano, chodniki wyłożono płytami, a nocą świeciły tam gazowe latarnie. Przechodzień mógł miło spędzić czas w eleganckiej restauracji albo zrobić zakupy w sklepie kolonialnym lub domu towarowym. Od 1907 roku działał na katowickim rynku teatr. Dekadę wcześniej zaczęły się tu zatrzymywać elektryczne tramwaje. W kamienicach przy rynku mieszkali wówczas urzędnicy, lekarze, adwokaci, czyli cała śmietanka ówczesnych Katowic.

Świetność rynku skończyła się z drugą wojną światową. Część zabudowy spłonęła podczas ofensywy Rosjan w 1945 roku. Ruiny rozebrano, a cegły wysłano na odbudowę Warszawy. Do lat 60 na rynku straszły nagie ściany.

Od pięćdziesięciu lat architekci głowią się nad katowickim rynkiem. Pojawiały się kolejne pomysły:

- 1) B.T. Wieliński, Dlaczego trzeba wybudować rynek w Katowicach? 25.10.2002, <http://miasta.gazeta.pl/katowice>
- 2) Grupa Katowickie Wieżowce, Nie bójmy się historii i zabytków Katowic. <http://www.gornoslaskie-dziedzictwo>
- 3) Śląskie pocztówki – Katowice rynek <http://www.bytom.webd.pl>
- 4) B.T. Wieliński, Dlaczego trzeba wybudować rynek w Katowicach? 25.10.2002, <http://miasta.gazeta.pl/katowice>
- 6) Jak zmieniły się projekty przebudowy katowickiego rynku. 2006.02.28, <http://miasta.gazeta.pl/katowice>

Rys.1. Rynek A - Głównym obiektem w obrębie Rynku A jest, zlokalizowany przy wschodniej pierzei Teatr im. Wyspiańskiego. Po przeciwnej stronie, w Zach. pierzei placu znajduje się Dom Handlowy Skarbek. W obrębie tej części Rynku zlokalizowane są torowiska tramwajowe, co nie pozwala korzystać z niego jak z przestrzeni ruchu pieszego. Od strony półn. dochodzi do niego, prowadząca aż do Ronda, aleja Korfantego. / Rys.2. Rynek B - Plac ten, stanowiący Rynek B, zdefiniowany jest z trzech stron przez otaczającą zabudowę: od strony wsch. przylega do niego Dom Handlowy Zenit od strony połudn. 6-kondygnacyjny budynek z usługami w parterze, od zach. Dom Prasy z kawiarnią i Urząd Miejski. W przestrzeni placu znajdują się jedynie stragany kwiatowe oraz warzywne w podcieniach domu handlowego.

Rys.3. Północna pierzeja Rynku - dzisiejsza ulica Piotra Skargi - na uwagę zasługują kaskady na Rawie. Stan z początku XX-wieku.

Rys.4. Obecny wygląd Rynku – pierzeja wschodnia.

1946 rok

Po raz pierwszy nowe władze miasta zadają sobie pytanie, co zrobić z rynkiem, zdeformowanym wyburzonymi kamienicami. Rozpisano konkurs architektoniczny. Nowa władza chciała mieć na rynku nowe gmachy publiczne, parkingi i zieleńce. Zakładano także przebudowę linii tramwajowych. Prawdopodobnie to właśnie wtedy powstał projekt przedwojennego architekta Tadeusza Michejdy. Ocalała jedynie akwarela, na której widać wieże nowego ratusza oraz dwa potężne gmachy z podcieniami. W samym centrum rynku Michejda zaproponował okrągły skwer z fontanną.

1954 rok

Maria i Andrzej Wiczyńscy oraz Zygmunt Winnicki z katowic-

kiego Miastoprojektu stworzyli kolejny projekt przebudowy śródmieścia. Ich pomysł był prosty i bardzo radykalny. Starą zabudowę, którą architekci kojarzyli z burżuazją i epoką kapitalizmu, należało zastąpić monumentalną architekturą w stylu socrealizmu. Zastąpić to znaczy wyburzyć. Na miejscu dzisiejszego rynku miały m.in. powstać gmach opery i nowe kina. Gdyby wszystko poszło po myśli Wiczyńskich, w centrum miasta stałyby gmachy podobne do warszawskiego MDK.

Na szczęście do realizacji projektu nie doszło. Idea wyburzeń jednak przetrwała. W latach 60 z rynku znikają kolejne kamienice po to, by zrobić miejsce wielkim budynkom, takim jak Zenit, Domu Prasy, Separatora i Superjednostki. Wtedy też, dla przypiętowania upadku tego miejsca, wyburzono rząd kamienic po północnej stronie rynku, by zrobić miejsce dla wielkiego projektu, który ochrzczono mianem alei Armii Czerwonej. Tam właśnie miało koncentrować się życie socjalistycznego miasta. Zdeformowany rynek stał się wielkim przystankiem tramwajowym. Jest nim do dzisiaj.

Pojawia się koncepcja budowy estakady, która łączyłaby al. Armii Czerwonej z ul. Kościuszki. Centrum Katowic wyglądałoby wtedy jak centrum Chorzowa z olbrzymimi betonowymi filarami i wielkim wiaduktem. Ten pomysł również upadł.

1996 rok

Władze Katowic organizują konkurs na przebudowę rynku. Udział biorą cztery zespoły. Wygrywa praca Andrzeja Gałkowskiego, który podzielił rynek na kilka części. Pierwsza to obszar między Zenitem a Domem Prasy. Według założeń panowałaby tutaj bardzo kameralna atmosfera: przy fontannie i w cieniu drzew można by było napić się kawy i odpocząć od ulicznego hałasu. Druga część to plac przed Teatrem Śląskim. To tutaj miałyby się odbywać imprezy kulturalne. Niesamowitości miała temu miejscu dodawać mozaika przedstawiająca twarz Wyspiańskiego ułożona ze specjalnych szklanych brykietów. Trzecia część to Brama Świata, którą Katowicom zaproponował znany artysta Jan Sawka. Brama, która stałaby w miejscu wyburzonej północnej pierzei, zamykałaby rynek. Kształtem miała przypominać dwa ekrany w kształcie litery L. Jako że wykonano by je ze specjalnego szkła, za dnia z rynku byłby widoczny Spodek. Nocą zaś Brama zamieniałaby się w ekran.

Projektu jednak nie zrealizowano, a Katowice nadal cierpią.

„Miasto bez rynku to miasto ułomne”- twierdzi socjolog prof. Marek Szczepański. „Potrzebujemy salonu miasta”- mówi architekt Andrzej Grzybowski. „Musimy mieć nowy światowy symbol Katowic” - dodaje Andrzej Gałkowski, twórca projektu przebudowy rynku z 1997r.

16 października 2006r

Rozstrzygnięto najbardziej spektakularny od lat konkurs architektoniczno-urbanistyczny dotyczący zagospodarowania śródmieścia Katowic.

Wygrała praca, która kreuje niewielki rynek wzorem tego przedwojennego. Projekt zakłada połączenie Rynku z Rondem poprzez nadanie Alei Korfantego charakteru wielkomiejskiego bulwaru.

Zaproponowana nowa zabudowa tworzy pas równoległy do dotychczasowej zachodniej pierzei alei Korfantego, tworząc pomiędzy nimi nowy pasaż dla pieszych. W parterach budynków mają być sklepy, kawiarnie, restauracje, galerie, centra kultury i sportu - powstanie pulsująca miejska tkanka. Z alei Korfantego nie będą już widoczne Separator, Ślizgowiec czy galeria BWA - zasłonią je nowe budynki. Przy Rynku ma też powstać ratusz i teatr muzyczny.

Projekt przewiduje trzy place: Rynek przed Teatrem Śląskim, plac kwiatowy w pobliżu ul. Św. Jana i plac przed Muzeum Śląskim. Uwzględnia też płynącą przez centrum rzekę Rawę - teraz całkowicie zabudowaną i niewidoczną w tej części miasta. Projekt zakłada, że przez Rynek nadal będą przejeżdżały tramwaje, ale nie będzie to uciążliwe dla mieszkańców.

Podejście pracowni można nazwać neoklasycznym, bo zaproponowano odtworzenie kształtu dawnego rynku i jego przedwojennego charakteru, ale za pomocą współczesnych środków. Nawet po południowej stronie, pomiędzy Zenitem a Domem Prasy, włożono dużą budowlę.

Pewne zastrzeżenia budzi duża gęstość zabudowy, która zawęży aleję Korfantego do rangi zwykłej ulicy. Praca Konior Studio także w mniejszym stopniu akcentowała możliwości korzystania z uroków rzeki, dziś brudnej, lecz jak zapowiadają specjaliści - już wkrótce czystej. Zwycięzca będzie mógł korzystać w czasie opracowywania planu z najlepszych pomysłów innych nagrodzonych prac, otrzyma też od jurorów dokładne zalecenia dotyczące tego, co należy poprawić, m.in. bardziej podkreślić walory rzeki.^{10/11}

Drugie miejsce przyznano koncepcji wykonanej wspólnie przez pracownię Archistudio z firmą projektową Bogacz.

To jedna z najciekawszych i najodważniejszych koncepcji. Całą wolną przestrzeń pomiędzy rynkiem a rondem wypełnia wielofunkcyjna struktura, po której można swobodnie spacerować, bo jej dach stanowią zielone wstęgi trawników. Projekt, ze względu na niewielką wysokość zabudowy, nie niszczy ważnej osi widokowej. Ciekawa jest propozycja zabudowy przy odkrytej Rawie, gdzie powstałby atrakcyjny bulwar z zabudową komercyjną. Bulwary ciągnęłyby się od terenów uniwersyteckich aż po ulicę Sokolską. Znikną stąd też tramwaje - praca rozwiązywała ten problem, przenosząc tory z ulicy 3 Maja na nasyp kolejowy, tworząc namiastkę Szybkiej Kolei Miejskiej.

Trzecia nagrodzona praca to projekt pracowni „Franta & Franta”. Tutaj autorzy akcentują narożnik przy rondzie - w miejscu Pałacu Ślubów - olbrzymim czarnym wieżowcem, tzw. wieżą węgla. Budynek wygląda jak apartamentowiec zaproponowany przez słynnego dekonstruktywistę Daniela Libeskinda dla Warszawy, tylko w wersji black.

Podobne rozwiązanie było w wyróżnionej koncepcji pracowni Maćków z Wrocławia, która jako jedyna spoza Śląska otrzymała nagrodę. Stworzyli kontrowersyjną wizję, która jako jedyna zakładała całkowite wyburzenie zachodniej zabudowy alei Korfantego. W jej miejscu miały powstać nowe budynki wśród zieleni, tworząc sieć placów pomiędzy rondem a ulicą Stawową, ignorując rynek i pozostawiając go w dotychczasowym komunikacyjnym chaosie.

Nagrodzone projekty wywołują oczywiście zażarte polemiki.

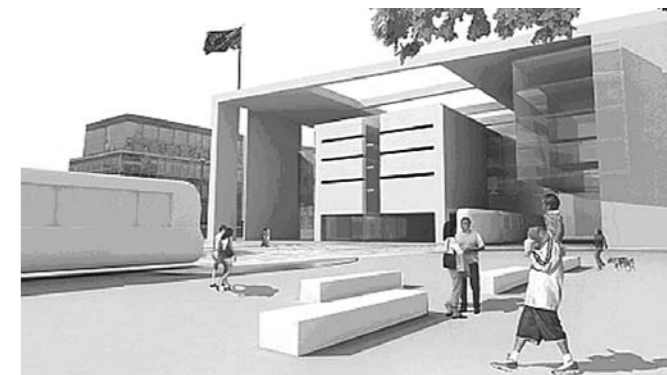
Zwolennicy w środowisku architektonicznym zauważają:

- Doceniliśmy w niej przede wszystkim urbanistyczne podejście do wykreowania ulicy Korfantego na bulwar, gdzie po jednej stronie będą stare budynki, a po drugiej współczesna zabudowa z nowymi funkcjami – mówi Ryszard Jurkowski, prezes SARP-u i przewodniczący konkursowego jury.

- Należy przywrócić życie do centrum miasta. Wprowadzamy nową zabudowę, która niczym kręgosłup połączy rondo z rynkiem. Miasto powinno być gęste (...) Rynek należy nasycić nową treścią (...) W Paryżu Pola Elizejskie mają 60m szerokości, my mamy 75m! Czy Katowice potrzebują aż tak gigantycznej, pustej przestrzeni? – twierdzi zwycięzca konkursu T. Konior

10) T. Malkowski, KONIOR STUDIO wygrywa konkurs na przebudowę centrum Katowic. Gazeta Wyborcza, 17.10. 2006.

11) Mieszkańcy za zmianami w centrum Katowic. 23.07.2008, <http://polskalokalna.pl/wiadomosci/slaskie>

Rys.11 i 12. I nagroda - architekt Tomasz Konior (Konior Studio), współpraca architekt Andrzej Witkowski oraz studenci: Piotr Bełtowski, Anna Jabłońska, Łukasz Piszczek. Tak ma wyglądać centrum Katowic od ul. Młyńskiej do ronda. Obok projekt ratusza na Rynku.

Rys.14. III nagroda - Biuro Studiów i Projektów Architektonicznych Franta&Franta (arch: Anna Franta, Ewa Franta, Julian Franta i Piotr Franta). Współpraca: Ewa Szafranec, Maciej Franta i Monika Wilk.

Rys. 16. Katowicki Rynek z lotu ptaka.

7) B.T. Wieliński, Dlaczego trzeba wybudować rynek w Katowicach? 25.10.2002, <http://miasta.gazeta.pl/katowice>

8) Jak zmieniały się projekty przebudowy katowickiego rynku. 2006.02.28, <http://miasta.gazeta.pl/katowice>

9) B.T. Wieliński, Trzeba przebudować katowicki rynek., 24.10.2002, <http://miasta.gazeta.pl/katowice>

Przeciwnicy natomiast np. twierdzą:

- Jedynym wielkomiastem Katowic jest rozległa oś widokowa ciągnąca się od Spodka aż po rynek. Owszem, ten fragment śródmieścia wymaga poprawy, ale zmiany powinny iść w kierunku stworzenia tu uporządkowanej otwartej przestrzeni, nowych pól Marsowych. Gdy zabudujemy tę przestrzeń, stracimy symbol Katowic. Nieporozumieniem jest też odtwarzanie rynku w jego dawnej niewielkiej postaci. Miasto tej miary nie może mieć ryneczku niczym w Żywcu - ocenia zwycięski projekt Tomasz Taczewski, prezes Izby Architektów Polskich.

- W projektowaniu najważniejsze jest „prawo dobrej kontynuacji”. Zwycięski projekt to zła kontynuacja. – uważa Mieczysław Król, ojciec centrum Katowic, autor obecnego śródmieścia oraz budynków, takich jak Superjednostka, Separator czy Pałac Ślubów.

- Całkowicie się z tym projektem nie zgadzam. Chcicie zabudować przestrzeń, która jest wyróżnikiem Katowic. Teraz mamy tu namiastkę Pól Elizejskich - argumentował Franta, autor m.in. osiedli Tysiąclecia i Gwiazdy.

Tak czy inaczej perspektywa zmiany wyglądu rynku nabiera rumieńców.

Najpóźniej na początku 2010 roku rozpoczną się roboty budowlane związane z kompleksową przebudową centrum Katowic. Pierwsze efekty będą widoczne niespełna dwa lata później - deklarują władze miasta.

Aby sfinansować planowane inwestycje, samorząd Katowic chce zaciągnąć kolejny kredyt w Europejskim Banku Inwestycyjnym, wartości co najmniej 100 mln euro.

i zabytków Katowic. <http://www.gornoslaskie-dziedzictwo>

7. Mieszkańcy za zmianami w centrum Katowic. 23.07.2008, <http://polskalokalna.pl/wiadomosci/slaskie>

8. Jak zmieniały się projekty przebudowy katowickiego rynku. 28.02. 2006, <http://miasta.gazeta.pl/katowice>

9. Przebudowa Katowic ruszy w 2010. 2008.07.09 <http://www.wprost.pl>

10. Śląskie pocztówki – Katowice rynek <http://www.bytom.webd.pl>

11. <http://inwestycje.rzeszow.pl/forum>

Dr inż. arch. Anna Kossak-Jagodzińska,
Dr inż. arch. Joanna Serdyńska
Wydział Architektury,
Politechnika Śląska w Gliwicach

Literatura:

1. T. Malkowski, KONIOR STUDIO wygrywa konkurs na przebudowę centrum Katowic. Gazeta Wyborcza, 17.10. 2006.
2. T. Malkowski Kontrowersje wokół konkursu na śródmieście Katowic. 17.10. 2006 <http://miasta.gazeta.pl/katowice>
3. <http://miasta.gazeta.pl/katowice>
4. B.T. Wieliński, Trzeba przebudować katowicki rynek., 24.10.2002, <http://miasta.gazeta.pl/katowice>
5. B.T.Wieliński, Dlaczego trzeba wybudować rynek w Katowicach? 25.10.2002, <http://miasta.gazeta.pl/katowice>
6. Grupa Katowickie Wieżowce, Nie bójmy się historii

KDYŻ PRO DĚTI, TAK PRO DĚTI

Ing.arch. Jan Kovář

Architektura a svět dítěte.....

Je docela možné, že v záplavě současných ambiciózních projektů tzv. hranaté ekonomiky nemá místo dětský svět. Pokud se snažíme všimnout si práva dětí na svou architekturu, tak ta je na okraji zájmu. Dětské měřítko je jiné, než měřítko dospělých. Proto je nutné hájit jejich duševní a tělesné potřeby spojené s diskusí o myšlenkových základech architektury pro děti.

Charakteristika předškolního věku

Koncem třetího roku života ovládlo dítě pohyb do té míry, že bezpečně chodí, běhá, skáče. Jeho slovní zásoba obsahuje asi tisíc slov, které dítě skládá z ne zcela dokonalých vět. Chování dítěte je ovlivňováno city. Zpočátku markantní citová fixace na matku se rozšiřuje na ostatní rodinné příslušníky a děti s kterými si společně hraje. Objevuje se potřeba tzv. sociálního styku s dětmi. Jejím konkrétním vyjádřením je kolektivní dětská hra. Představuje pro dítě nejdůležitější činnost. Činnost, která naplňuje převážnou část dne. V ní se obráží dětská fantazie, dosud nezatížená skutečností a necenzurovaná zkušeností. Hra na matku a dítě, na lékaře a pacienta patří k tzv. hrám úkolovým. Zde se fantazie uplatní nejvíce. V předškolním věku však hra není pouze samoučelným konáním. Dítě se snaží i něco vytvořit. Tato skutečnost se projevuje v hrách konstruktivních. Pomůcky, kterých děti užívají, mohou být zcela primitivní. S odvahou lze říci, že tento typ „hraček“ dětem více vyhovuje. Kousek dřeva si dítě „opravuje“ vlastní fantazií do podoby auta, za chvíli se stává postýlkou pro panenky. Nejen vhodné hračky, ale i obklopující prostředí architektonicky vhodných prostorů a zařízení mají působit na dětskou fantazii svým uspořádáním, členěním a svou pohádkovostí.

Abychom se přiblížili co nejvíce světu předškolního dítěte, je třeba stanovit na příklad v úvahách o dětském hřišti tyto podmínky:

- umožnit kolektivní hru dětí,
- vytvořit dostatečný prostor pro dětskou fantazii,
- podpořit spontánní pohyb dětí,
- uvědomit si význam hry pro vznik kultury, která prostupuje veškerou lidskou činností.

Příklad realizace dětského hřiště v Opavě - Kylešovicích - autor neznámý

Realizace autobusové zastávky pro děti v Deštné u Opavy - autor Ing.arch Jan Kovář

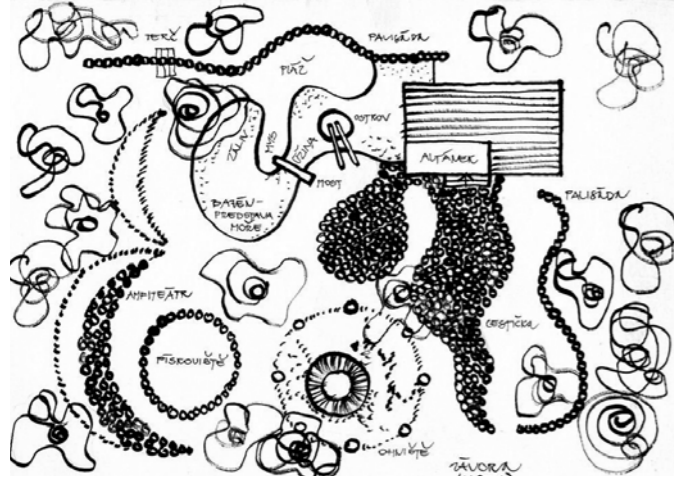
Současný stav

Dětská hřiště u nás zůstávají dosud na okraji zájmu investorů i projektantů. Hřiště jsou skoro bez výjimky jenom větší nebo spíše menší rovné plochy s „anemickou“ zelení, pískovištěm a několika lavičkami. V nejlepším případě bývají obohacené skluzavkou průlezkami a houpačkou. Jsou-li někde vybavena poněkud bohatěji, tak spíše připomínají opičí dráhu, často bez valného zřetele k estetickým požadavkům.

Možnost jiné koncepce

Dítě tráví svůj volný čas nejdříve v okolí rodného domu, ulice a později v částech obce, ve které žije. Jeho cesta do školy dnes vede často cestami křižující dopravní koridory, které vyvolávají stres a neklid ohrožující zdraví a život dítěte.

Pravým opakem k této skutečnosti je jeho zcela oprávněná vzpomínka na polní cestu, která bývá bezpečná, romantická a spojena se zážitkem z prázdnin. Tato dobrá cesta také znamená způsob života v proměnách jednotlivých ročních období. Dítě je zde součástí silného zážitku, který jej zavede do velkého

Realizace venkovního schodiště pro děti v Brance u Opavy - autor Ing. arch Jan Kovář

Dům, domek domeček - domov

Děti mají na příklad právo na svoji autobusovou zastávku nebo schodiště vedoucí do zahrady, kde si hrají. Tyto stavby navrhované v jejich měřítku mohou vnímat jako jejich útočiště, úkryt. Chrání děti, ale i dospělé před zimou, před horkem i před deštěm připomínající dům, jež je cílem každodenních návratů. Může jim také připomenout kočár jedoucí krajinou, velkou hrací kostku a také domeček, domek, nebo dům. Už abychom byli doma, říká jí děti vracějící se ze školy. S dospělými lidmi je to podobné, když se vracejí ze zaměstnání. Všude dobře, doma nejlíp.

Návrh a realizace dětského hřiště v Jakartovicích u Opavy - autor Ing. arch Jan Kovář

světa bez hranic s rytmem lidského života spojeného s dětskou fantazií. Dítě takto stojí na začátku života a může jej bohatě rozvinout. Aby bylo symbolem začátku mnoha možností a příležitostí, je zapotřebí jej přívětivě pozvat do říše dětské fantazie, ve které Vám představím vlastní realizaci dětského hřiště.....

Ing. arch. Jan Kovář
17. listopadu 21
747 06 Opava 6
tel./fax.: 553 711 334
mobil: 604 554 436
e-mail: jkatelier@opava.cz

STARÉ A NOVÉ BROWNIELDS - ZODPOVĚDNOST ZA BUDOUCNOST

Ing. arch. Igor Krčmář

Možná by stálo si na počátku tohoto příspěvku jen pořádně uvědomit, nakolik jsme v myšlenkovém závěsu setrvačnosti či módních trendů a podprahových informací, existujících i v oboru architektury a urbanizmu. Nakolik zjednodušujeme procesy tvorby obytného prostředí do prostého nepochopení nutnosti koordinace či hledání kvalit nejen obchodními soutěžemi o nejnižší cenu, ale i o nejlepší architektonické či urbanistické řešení. Kolik informací, třeba jen z pohledu uživatelů či kolegů stavařů a dopraváků, jako architekti zcela ignorujeme, a nakolik jsou oni sami jen v područí právě platných norem. Nakolik mluví všichni různými jazyky a slovy vlastně o tom, co nakonec v podivně zhmotněném provedení ovlivňuje několik dalších generací. Proč si některé současné „trendy“, dostatečně „crazy“ či „in“ glorifikujeme bez většího přemýšlení o souvislostech či následcích.

Současné rozpory vývoje hmotného prostředí byly založeny v období po skončení, tehdy neskutečně hrůzné, první světové války a snahou přeživší mladé generace se všemožně oddělit od přeživších systémů rozpadajících se monarchií ve všech uměleckých oborech i způsobech života. Představy o všemocném novém technicistním řešení všech problémů svobodných lidí v domech – strojích stojících ve víceméně volné krajině. V architektuře a urbanizmu byly modernistické tendence přerušeny další válkou a u nás i dobou tzv. socialistického realismu. Proto máme tendence jen setrvačně navazovat na dnes již historickou architekturu třicátých let minulého století. Na to, co již mají okolní „Sorelou nepřerušené“ státy za sebou, ikdyž německé, rakouské či italské klasicizující období fašistických režimů jsou v lecčems obdobné..

Euroatlantickou komunitu v současnosti a současně potkaly problémy cyklických procesů s různě dlouhými periodami : ekonomické problémy dané virtuálními penězi a podceňované enviromentální problémy a docházející suroviny (omezující rozvoj), včetně oteplování. Takzvané „stěhování národů“, stále opakovaně probíhající proti směru otáčení naší planety, z Východu na Západ, je rovněž stále citelnější a díky reálné (ne finanční) nevykonnosti našich zemí. Proto je potřeba se už zamyslet nad tím, co jako architekti, stavbaři či urbanisté,

většinou zabraní do poslední verze CADsoftwaru, s mlhavou znalostí předchozího i budoucího vývoje, můžeme považovat za vhodné reverzibilní prostředí s možností rozvoje a jak jsme schopni to vysvětlit investorům. Rozjetí (nejen ekonomického) společenského systému na počátku nového tisíciletí to vyžaduje, neboť rozsáhlé urbanisticky i architektonicky nezvládnuté realizace po nás zůstanou jako obtížně využitelný jednoúčelový brownfields, nikdy živé město schopné vývoje, nebo dokonce krásné a pro život příjemné místo...

Setrvačnost architektonických a zvláště urbanistických realizací je totiž značná a můžeme ji pozorovat nejen při sledování vývoje starých obchodních stezek. Stěhování kapitálu do U.S.A. tam přeneslo i dodnes replikované formy zvl. tradičních rodinných domů a klasicizujících reprezentačních sídel úřadů. Nedávný přesun šedého kapitálu z rozpadlého Sovětského Svazu je u nás naštěstí patrný jen na omezených lokalitách srubových staveb z nehraněných kmenů, lázeňských výkladců a interiérů plných zlacených dýhovaných oligarchických kusů nábytku. Současná koncentrace značné části výroby i kapitálu do Asie, zvláště Číny či Indie, se přes to zvyšující se oteplování snad tolik neprojeví, ale třeba inspirace australskou architekturou se může brzo hodit...

Brownhouse

Termín brownfields se vžil pro problematická dlouho nevyužívaná území s většinou jednostrannou zástavbou – převážně průmyslovou. Je však temným tajemstvím, že mnoho, či většina opravdu slavných a ve své době „moderních“ domů končí po měsících či letech neudržování jako neobyvatelné muzeum. Ve smyslu názvu konference se nebojme si přiznat tyto černé chvíle našich architektonických ikon, či potlačované existence jejich doplňkových a funkčních staveb. Vzpomeňme jen Corbusierovu vilu Savoy sloužící také jako zemědělský objekt, protože jako „stroj na bydlení“ zklamal. Pro někoho je nejslavnější a krásný Dům nad vodopádem Bear Run – Pensylvanie, od F. L. Wrighta, sloužící rovněž jako muzeum, s nutností havarijních oprav rozpadávajících se teras, s možná důležitějším domem pro hosty, spojený s ním polokruhovým krytým schodištěm. Proč se tato funkčnější část příliš neukazuje ? Obdobným příkladem je skleněný vlastní dům architekta Philipa Johnsona v New Canaanu. Jen kousek dál stojí Jeskynní budova, kterou skutečně obýval, ikdyž se za to s Miesem van der Rohe nadlouho rozkmotřil.

Tradiční obchodní ulice s dominantou v ose

Měli bychom si přiznat, jak dopadly jiné „kanonické vily“, které teď dáváme studentům za příklad, Zeptejte se majitelů domů z třicátých let s minimálním obvodovým pláštěm a protékající plochou střechou. Jak dopadají současné minimalistické projekty z náhražkových materiálů (např. eternitové desky), s dřevěnými obklady zabořenými ve sněhu, s problematickými plochými střechami, tak 5 let po nafocení na první strany architektonických časopisů! Po doplnění interiérů předměty nutnými k obývání se interiér nepříjemně zaplní a pak většinou přijde přístavba alespoň skladovacích prostor.

Proč se zase staví developerské typizované řadovky, ve formách starých třicet let, pro rozprodání mezi neznámé uživatele a bez plošné rezervy alespoň pro denní bar, ať jej nemusí suplovat nějaká garáž. Proč se panelákové byty - králikárny nerozšiřují přes nenosné panely, ale jen olepí starý polystyren nejlepším kšeftem za státní dotace - „zateplovacími systémy“ s novým balkonem širším o 20 centimetrů? Vždyť mnohé sociální byty ve Francii, Rakousku či Německu jsou důstojnějším bydlením, pokud z rozsáhlých sídlišť nechceme nechat vytvořit nevábné slumy. Naštěstí už není pro všechny architekty jedinou odpovědí na všechny otázky skleněná či dřevěná bedna s plochou střechou, ale taky už ne jen zapařená velkoednice (pardon, pasivní dům).

Toto nemá být ironizování architektonických ikon či vyzdvihování ověřených tradicionalistických či památkových objektů. Jen je nutno idealistické puristické domy domyslet s prvními uživateli a myslet při tom i na ty další, co přijdou po nich. Většina domů nebývá užívána jako výstavní modernistické expozice, to prokazují nejenom původně obytné domy, ale i některé adorované veřejné budovy. Nemusíme se vracet k přehledným zámeckým dispozicím či školám z dob mocnářství, ale zkuste si popovídat se zaměstnanci Arcidiecézního muzea v Olomouci o zarosených pevných sklech v kamenné zdi a přišroubova-

ných nerezových stolech, nebo s návštěvníky o pocitu z pras-kajících vláknobetonových příček ve sklepech proražených přes románské základy a obsypaných štěrkem. Na pocitu z arcibiskupského kočáru, skoro střechou zaraženého do stropu vstupní expozice. Zkuste se zeptat nad příjemností užívání nových školských objektů se svěšeným pohledem ze zářivkových svítidel a páchnoucí pásové svařované podlahové krytiny, nebo si vyzkoušejte přehlednost či přístupnost zrovna této budovy, která měla původně završit průhled v ose Hlavní třídy stotisícového města. Ostych se jen slovem otřít o publikované, drahé a oceněné stavby není na místě, alespoň při výchově mladých architektů, když chybějící diskuze nahrazují jen výňatky z průvodních zpráv ...

Nové brownfields

Pokud se máme vyjádřit k názvu této konference, rozhlédněme se kolem, ve slezských městech máme mnoho příležitostí. Je jen otázkou, jestli jsme schopni se ještě zastavit a posuzovat naše návrhy a realizace pohledem nezatiženým. Prostě si jen položit otázku, jestli to, co budujeme, je vhodné k používání alespoň dnes, když už informační společnost bude mít jiná kritéria, než nakoupit co nejvíce zbytečností z druhé strany zeměkoule na jednom místě.

V architektonických časopisech najdeme jen výjimečná díla, ale běžná produkce je bohužel někde jinde. Tu pověstnou červivou třešeň na dortu pak jen dotváří centralizovaná nákupní centra. Protože mají na svědomí svými plošinami devastaci krajiny a likvidaci malých obchůdků v centrech měst, stojí za to se zamyslet nejen z pohledu nezaměstnanosti, protože tyto řetězce zaměstnají na stejný obrat jen pětinu zaměstnanců ...

Přestože v našich zemích máme s typizací výstavby i dalších potřeb ty nejhorší zkušenosti, řada světových obchodních řetězců nás již opět zformovala do svých přání i svých stavebních forem. Do stejně tvrdě typizovaných, jen rozsáhlejších parametrů z hlediska nabídky evropského značkového zboží vyráběného v Asii, se stejnými podprahovými atakami na tradiční archetypy v měřících disneylandu (vstupní portály, reklamy, apod.)

Musíme si uvědomit, že nejsme v Holandsku či plánech Středo-západu a pokud si schválíme na zelené louce či polích plných vrstevnic co nejobecněji vymezenou plochu vyšší občanské vybavenosti, musíme počítat s tím, že uvidíme obrovskou desku či kaskádu teras. Na jedné straně s násypy či zdmi a na

druhé se a zpevněnými plochami zalitými bahnem z terénních zářezů a na nich lehké nekonečné typové haly či spíše ocelokolny pro výrobu (resp. jen montování či skladování) či velkoprodej (hypermarkety).

Někdy tyto realizace zcela popírají, že by měly být určeny pro živé lidi, a nejen nositele platebních karet. Vždyť bezpečně vylézt z auta uprostřed nekonečné plochy parkoviště, bez pěších komunikací, a pak zpětně dotlačit plný nákupní vozík s dětmi po plochách vyspádaných do kradených mřížových drainů není to samé, jako se procházet po uličkách center historických měst a pozorovat lidi jako sousedy či návštěvníky, a nejen jako potencionálně nebezpečné účastníky silničního provozu. Co pomůže sedm metrů vysoký vzduchový sloupec dle hygienické normy, když stejně dýcháme tu nejnižší nejvíce znečištěnou vrstvu v dvoumetrové biosféře průchodů, zúžených sedacími lavicemi pro fyzicky či finančně vyčerpané návštěvníky s pálicíma očima. Lidé, již tak odvyklí osobní komunikaci mimo internetové či telefonní sítě, se tak mohou potkat jen na vyšlapané stezce v blátě přes módní rondely mezi zastávkami MHD či parkovišti, ve frontě před řadou pokladen či na pohyblivých pásech mezi patry těch lepších supermarketů. Uvnitř komplexů umístěné rychlé restaurace, kavárny či bowlingová centra jsou stylem i „pohodlností“ spíše navržena na rychlou obrátku, než pohodlné delší povídání s rodinou či přáteli. Kromě vzduchu chybějí povinně požadované značky pro nevidomé, které na venkovních chodnicích umožňují orientaci těm, kteří už vidí tak špatně, že by si nevšimli přesvícených reklam a regálů se zbožím. Nejen „výhodné“ ceny však lákají. Protáhnout se mezi retardery sedacích lavic s kočárkem či nákupním košíkem přináší také plno možností pro kapesní zloděje, kteří se zde do tepla pod střechu přemístili z upadajících historických center měst.

Filmové nakaširované kulisy (multiplex bývá také součástí hypermarketů) tak tento umělý život v neosobním umělém miniměstě Homo Sapiens Singels jen propojují, pro uzavřený cyklus reprodukce snů zde ještě chybí ty sňatkové síně, porodnice a krematorium. Rodinný život či výchova dětí zde nemá prostor, pokud nejde jen o výchovu k módně regulované spotřebě. Každoroční velký výroční trh či Bierfest na hlavním náměstí u kostela je proti této tendenci odrealitnění vlastně kulturní počín ...

Logická obnova starých průmyslových objektů ve stávajících tzv. brownfields v centrálních polohách našich měst, známých

Hlavní pěší osa - Avion Ostrava

Nákupní terasy - Hranice

z cizích měst a našich časopisových imitací rekonstrukcí (kolik původního zůstalo např. z „rekonstrukce“ jednoho oceněného brněnského výstavního pavilonu či nedaleké Vaňkovky?), však výstavbě na zelené louce z neznámých důvodů nepředchází. Pokud se developeři sníží k oficiálnímu blahosklonnému souhlasu s opravou „těch zřícenin“, i při sruženém stavebním povolení s vedlejší novostavbou, po několika zkouškách provést „určitě

přesnou kopii“ je raději nechají spadnout, aby tam pak své typizované ocelokolny s průjezdy mezi regály (stejně zúžené dalším zbožím v „akci“) mohli rozvinout dále a obalit skladovanými kontejnery se zbožím, zabírajícími místo na parkovišti.

Snad se konečně jednou ze současné urbanistické kaše či guláše vynoří originální opravdu současné krásné nekaširované stavby (obnovené staré či promyšlené nové) včetně jejich zapojení do krásného okolí tam, kde by je člověk čekal a jejich účel by byl poznat i bez naváděcích cedulí a velkoplošných reklam. Odhodme setrvačnost, alibismus a klapky na očích zaměřených jen na svůj obor, vraťme lidi na nohy i čerstvý vzduch a umožněme jim chodit a vnímat prostředí s dalšími lidmi kolem sebe. Navraťme tedy naší obývané přírodní i sídelní krajině obyvatelnost, ale i krásu logického uspořádání, ač se někomu může zdát, že to jsou parametry nekvantifikovatelné, v zákoně neuvedené a obtížně převoditelné na peníze či normy. Krása krajiny či obytného prostředí není jednotlivý umělecký artefakt, který lze vytrhnout a rychle nahradit jiným, ale soustavná činnost celé společnosti, která chce svěřené území obývat a ne jen dobývat. Zkusme tedy vytvořit větší společenskou poptávku po této mimořádné komoditě s trvale vzrůstající hodnotou a budme důslední, i vůči sobě.

Věřím, že termín konference, kolidující s Majálem a školním kolem SVOČ, přinesl o to více soustředěných posluchačů, protože má přednáška je hlavně o promítaných komentovaných obrazech, které už vnímáme jen jako nutné zlo ...

Ing.arch. Igor Krčmář

FAST VŠB - TU Ostrava,
katedra architektury,
L. Poděště 1875, 708 33 Ostrava-Poruba
e-mail: igor.krcmar@vsb.cz

– PŘEDSTAVY A SKUTEČNOST

Prof. Ing. arch. Mojmír Kyselka, CSc.

Představa – módněji vize, je základním předpokladem každé tvořivé práce i zdánlivě té nejdrobnější. Její realizace je problematictější a závisí na řadě objektivních podmínek. U většiny výtvarných i muzických umění jsou tyto závislosti a podmínky do té míry zvladatelné tak, že malířství, sochařství a design jsou realizovatelné s minimem potřeb materiálních – barvy, plátna, stěny, dřevo, hlína, sádra, kámen, kov a textil. Hudba, divadlo a balet poněkud náročněji - hudební nástroje, hudebníci, herci a tanečníci s jistými následnými požadavky na příslušný prostor a dekorace. Ale básník, spisovatel a dramatik nepotřebují nic více než olůvko a papír. Homér jen vyprávěl. Efekt těchto tvůrčích děl je i při materiální jednoduchosti okouzující až ohromující. U řady takových realizací vytvořených mistrem až géniem je pak možno pocítit nebo vědět, že autor svojí vizí daleko předběhl svoji dobu. Jeho myšlenky byly na hmotných podmínkách daných dobou málo až minimálně závislé. Rembrandt, Beethoven, Rodin, Shakespeare a další plejáda těch, kteří nás zcela aktuálně oslovují po dlouhých letech i těch, kteří nás provokují nyní a možná budou po půl století okouzlovat potřebovali pro svoji tvorbu jen bydlení a jídlo, barvy, bronz, notový papír a housle. Pardon – hlavně inspiraci – Múzu. Ale ta je také materiálně nezávislá.

S architekturou je to z hlediska realizace vize podstatně složitější, často beznadějně. Příslušná představa architekta se přirozeně a trvale střetává nejen s tvrdými podmínkami stavenišť, materiálů, stavebních firem a dalších překážek, ale nejčastěji rozpočtu. Osvícený investor je rarita, developer – v očích bohorovných architektů - zločinec. Proto se k tolika stavbám příliš nehlásíme. To pokazily ty materiální podmínky našich dob. I dobře realizované stavby, s nimiž jsme spokojeni my i veřejnost jen odpovídají hmotným i duchovním podmínkám daného prostoru a času. Přesto se domnívám, že znám dvě stavby – jednu ze starého Egypta, druhou z moravského baroka – které předběhly svoji dobu – a nám teď velmi lahodí. Neuvádím – pohádali bychom se.

Ovšem s vizemi urbanistickými a krajinářskými je to ještě horší než s architekturou. Realizace jediné urbanistické vize je nemožná – neboť materiálně a časově nesmírně náročná. Na

jednu ideu navazuje po letech další. Navíc – ty velké urbanistické koncepce netvoří architekti, ale politici. Koncepci Nového města pražského s Václavským, Karlovým a Senovážným náměstím nevymyslel architekt – třeba Parlér, ale císař a král Karel IV, Champs Elyseés nikoliv Mansard nebo Le Notre, ale Ludvík XIV, Petrohrad Petr a Kateřina Velicí. Je možno uvést i další velké vladařské politiky s velkorysým urbanistickým nadhledem, ale hlavně delší funkční dobou. Připouštím i diktatorskou. Stalin, Hitler a Mussolini však postavili jen stadiony – apelplacy a klasicistní sídliště.

Demokracie nevyniká velkorysými koncepcemi a když pak malí politici mají málo času a energie na vizionářské urbanistické koncepce, nastupují architekti urbanisté – územní plánovatelé. Přirozeně s početným a pro projekt nezbytným polyhistorickým týmem. Ještě složitější je to s vizí krajinářskou. S přírodou je možno komunikovat – ale s respektem. Jinak se pomstí.

Tento příspěvek je veden snahou o prezentaci tří idejí – nových představ autora tohoto příspěvku. Vytvořil je v průběhu uplynulých 45 let. Vedle následujících utopií navrhnul a realizoval mnoho projektů – zcela poplatných době.

Brno – město pro 700:000 obyvatel – 1964/65.

Autor pracoval v urbanistickém atelieru Stavoprojektu Brno a na Útvaru hlavního architekta města Brna (1962-68) zejména na Směrném územním plánu města Brna. A měl k němu řadu – i dle názoru jiných odborníků - vážných výhrad. Klíčem k novému nezávislému řešení byl složitý železniční uzel s novým odsunutým nádražím v tzv. černé zóně Brna – nivním údolí řeky Svitavy zastavěném chaoticky velkými továrnami a u nich slamovými sídlišti. V této zóně s klimatickými, hygienickými a sociálně patologickými jevy je vedena hlavní městská transversála rozšiřující myšlenku prof. Fuchse – městské tangenty – na severovýchod a umožňující přeměnu dopravní struktury Brna z čistě radiálně okružní na lineárně rastrovou. Tangenciální transversála umožňuje odvedení hlavní dopravní zátěže mimo historické centrum, zásadním řezem čistí černou zónu a integruje již v roce 1964 předpokládaný vývoj suburbanizační, soustředěný do vesnic. Transverzála přirozeně navazuje na trasu nedokončené nacistické dálnice Wrocław – Wien směrem jižním k novému letišti a Vídni. Tuto vizi vedení Brna nepřijalo, ale v opozici k úředníkům ji uvítala Fakulta architektury (zejm-

na prof.B.Fuchs), která poskytla studenty urbanizmu pro dosti podrobné dopracování tohoto územního plánu. Byl vystaven na dvou expozicích s velmi pozitivním ohlasem.

Přeshraniční regionální plán sdružující hraniční území jižní Moravy a Dolního Rakouska 1991/95 – idea autora ve spolupráci s urbanistickými ústavy Technische Universität Wien a Universität Kaiserslautern.

Po osobních zkušenostech z přeshraničních regionů francouzsko – německých přesvědčil autor odborníky z ústavu stavby měst a prostorového plánování TU Wien o nezbytnosti spolupráce na společném regionálním plánu širokého pásma po obou stranách společné hranice – zcela nedávno neprodyšné železné opony. Tato hranice je velmi vhodná pro postupnou integraci, obou kultur i ekonomik neboť zde – mezi Znojmem a Břeclaví není žádné hranice přírodní - hor nebo řek s lesy. Práce probíhaly zpočátku s iniciativou brněnskou, ale pak ji zcela převzala Vídeň jako prestižní ukázkou své profesionality – vše s kolegiální podporou university Kaiserslautern na hranicích s Francií. Po společných průzkumech a rozborech se zásadním odmítáním jakýchkoliv nevyzrálých návrhů vypracovala Vídeň sedm a Brno dvě varianty integrace sympatického vinařského pohraničí – s velkými rozdíly danými čtyřicetiletým působením komunizmu na české straně. Brněnský návrh byl shledán jako syntetizující většinu variantních idejí. Všechny hlavní průzkumy, rozborů a návrhy byly zpracovány výrazně graficky a formou putovní výstavy obešly nejen řadu městeček po obou stranách hranice, ale i Vídeň a Brno.

Vize pro možnou spolupráci škol architektury

Gliwice - Ostrava

Přeshraniční regionální plán

Cieszyn-Těšín - Klodzko - Klasko - Slasko - Slezsko 2009?

Snížení stoupající hladiny Středozemního moře v důsledku globálního oteplování napuštěním jezera v Quatarské proláklíně v západní poušti Egypta vodami Středozemního moře a zavodnění suchého údolí Vadi hadid spojujícího oázy El Frafra a El Karga 2003 – 2007.

Autor byl v letech 2002/3 školitelem egyptského doktoranda na Technické Universitě Bratislava. Ten zpracovával jako disertaci rozvojový plán svého rodného pouštního města El Karga ve stejnojmenné oáze. Doktorand dodal mapovou dokumentaci

včetně celé Západní pouště Egypta, která zaujímá 68% území státu. Zde se nachází Quatara Depression – proláklina o hloubce -154m pod hladinou moře a ploše 79.000 km² – tedy větší než plocha ČR. Do prolákliny ústí suché údolí Vadi hadid. Severní okraj prolákliny leží jen 90 km od pobřeží Středozemního moře u El Alamanu. Kanálem nebo tunelem, který by překonal max. 30m vysoké písčité přesypy by bylo možné gravitačně – přes turbíny – napouštět mořské vody do prolákliny. Dle výpočtů prestižního energetika Prof. Kadmožky z VUT Brno by napuštění jezera trvalo 52 roků se započtením zasakování, ale nikoliv výparu. Ten by byl zejména na mělkých šelfových březích tak mohutný, že by zaplnění jezera trvalo ještě déle. Při tom by však došlo k podstatnému zmírnění pouštního klimatu přilehlé Sahary, výstavbě turistických zařízení a výsadbě vhodných šelfových dřevin – palem a mangovníků – o těžbě solí nemluvě. Ještě významnější přínos zaplavení prolákliny by mohl spočívat ve postupném zaplnění Vádí Hadid – suchého tzv. Nového údolí, kde v neolitu tekla řeka a které dodnes spojuje nejvýznamnější oázy El Frafra, El Dahia a El Karga. Všechny tyto stagnující lokality by mohly zažít dynamický rozvoj osídlení a turistiky a pouštní prostředí by se rozčlenilo vodní cestou. Přelidněnému údolí Nilu by se odlehčilo. Podstatný je však také výpočet prof. Kadmožky prokazující snížení hladiny Středozemního moře o 69 mm. Dosavadní trend progresivního stoupání by se tak obrátil a zejména přístavní města by získala ochranu.

Tato smělá vize má však určité úskalí. Je to řešení zasahující do suverenity arabského státu, což se může setkat s jistou intolerancí, nejen ekologickou tj. narušením a zasolením pouštní idyly.

Proto autor konzultuje s předním australským krajinářem a ekologem Michaellem Toobym možnost podobného řešení Velké Australské písečné pouště, kde se nachází řada proláklín. Australský kontinent větší než Evropa, ale pouze s 23 mil. obyvatel, je osídlen jen podél pobřeží Pacifiku – s pouštním vnitrozemím občas uměle osídleným těžbou zlata a dalších nerostů. Mohutná vodní cesta by tento světadíl oživila intenzivním osídlením. Zemina z průkopů kanálů by se přemísťovala do mělkých mořských nebo oceánských šelfů jako umělé poloostrovy. Vše technologiemi vyvinutými nejdříve za půl století.

Odsun brněnského nádraží ano –ale...

Pokud je laskavý čtenář nekompromisně pro „nádraží v cent-

ru“, pak jsou následující argumenty vedeny snahou o jeho odsun do polohy dnešního „rosického“ nádraží t.j asi 700 m jižněji. Ale necht' čte dále, neboť se nabízí jistý kompromis vyplývající z dlouhých zkušeností autora.

Řešením územního plánu města Brna a tedy předně dopravy – zejména železniční, jsem se začal zabývat již před půl stoletím: v návrhovém atelieru nejvýznamnějšího brněnského urbanisty Prof. Bohuslava Fuchse na Fakultě architektury brněnské techniky jsem ve školním roce 1955/56 vypracoval studii územního plánu velkého Brna, která s odsunutou polohou železnice uvažovala stejně tak jako všechny meziválečné urbanistické projekty od roku 1926, kdy získal I. cenu soutěžní návrh pražského architekta Maxe Urbana. Pak už vítězil svými slavnými soutěžemi např. "Tangentou" Prof. Fuchs, který po II. válce znovu potvrdil koncepci odsunutého nádraží, zejména v projektu rekonstrukce historického centra Brna s navázáním na rozšířené nové nádraží na terase zrušeného starého. Můj studijní projekt byl vystaven a vyvolal pozitivní ohlas zejména napojením nádraží na Výstaviště tzv. veletržním bulvárem. Odsunutou polohu nádraží jsme pak prověřovali ve Stavoprojektu územním plánem „Brno – jih“ 1962-64 a tehdy se plně potvrdilo, že klíčem k rozvoji Brna je otevření k jihu: jak dálniční obchvat a přivaděč, tak odsunuté nádraží otevírají městu prostor jižních podunajských úvalů – hlavních evropských cest. Příjemné bydlení na zelených pahorcích západu, severu a východu s podružnými centry spáduje přirozeně do hlavního již rozestavěného centra jižního. Malé historické jádro Brna nárůst dalších funkcí neuneso. Na dalších urbanistických projektech jsem spolupracoval na Útvaru hlavního architekta Brna, kde jsem také studoval a stále sleduji vztah nádraží a rozvoje center našich historických měst, zvláště tam kde je nádraží vzdáleno od starého centra. Hradec Králové rozvinul své nové centrum mezi nádražím a starým městem výrazně úspěšně. Olomouc, Prostějov, Jihlava, Pardubice a další města obsluhují hladce svá historická jádra hromadnou dopravou od vzdáleného nádraží (Bratislava, která je od dráhy až příliš vzdálená zvládá rozšířené centrum až 3km k Dunaji pohodlně tramvajemi). Brno má nový fenomén – z centra se chodí na autobusové nádraží pěšky – Galerii Vaňkovka – pokud nenakupujete, 10–15 minut. Hromadnou dopravou stejně dlouho, ale to už vyjde i k odsunutému nádraží. Na závěr kompromis: při nezbytnosti likvidace balastních železničních „brownfields“ a rozšíření centra Brna k novému nádraží je reál-

ně možné ponechání dvou kolejí na terase dnešního nádraží. Na nich by jezdily vlakové tramvaje příměstské dopravy IDS: Tišnov –Rosice - Blansko – Hrušovany – Vyškov.

Prof.Ing.arch. Mojmír Kyselka, CSc.

FAST VŠB - TU Ostrava,

katedra architektury,

L. Poděšť 1875, 708 33 Ostrava-Poruba

e-mail: mojmir.kyselka@vsb.cz

telefon: 597 321 395

EFEKTYWNE ENERGETYCZNIE JEDNOSTKI MIESZKANIOWE.

Dr inż. arch. Beata Majerska-Pańbicka

WPROWADZENIE.

Od wielu lat podejmowane są ogólnoświatowe dyskusje i działania mające na celu upowszechnienie świadomości proekologicznej we wszystkich dziedzinach życia, również w dziedzinie związanej z twórczością architektoniczną, kształtowaniem zurbanizowanego otoczenia i jednostek mieszkaniowych.

Działania te zataczają coraz szersze kręgi, polegają zarówno na teoretycznych, wybiegających w przyszłość, wydawać by się mogło utopijnych rozważaniach jak również na konkretnych wdrożeniach opracowywanych projektów. Poparte są badaniami interdyscyplinarnych zespołów naukowców oraz działaniami polityków i decydentów.

W ostatnich latach głównym celem polityki energetycznej państw Unii Europejskiej jest podejmowanie wszelkich przedsięwzięć dotyczących wdrażania, we wszystkich dziedzinach gospodarki, czystych technologii oraz inwestycji przyjaznych środowisku. Realizacja takich zamierzeń w budownictwie związana jest z poszukiwaniem optymalnych rozwiązań technicznych i technologicznych, z formułowaniem odpowiednich instrumentów, zarówno o zasięgu globalnym jak i lokalnym, regulujących i umożliwiających proekologiczne działania oraz z angażowaniem znacznych nakładów finansowych.

MISJA.

W dobie znacznego rozwoju różnorodnych technologii, przemysłu, komunikacji oraz innych dziedzin związanych z emisją zanieczyszczeń i degradacją naturalnego środowiska i otoczenia, coraz wyraźniej daje o sobie znać zagrożenie zdrowia ludzi. W siedliskach ludzkich można dodatkowo wymienić stres, pośpiech, nerwowy tryb życia, wysoki stopień zurbanizowania, zagęszczenie zabudowy, patologie społeczne itd., które dodatkowo obniżają bezpieczeństwo i standard życia. Toteż bardzo ważne jest podejmowanie działań na różnych płaszczyznach, mających na celu zredukowanie wszelkich zagrożeń cywilizacyjnych. Istnieje konieczność dokonywania zmian, nie tylko w zakresie technologii stosowanych w przemyśle, budownictwie, komunikacji, pozyskiwaniu energii itp., lecz również edukacji pro-

wadzącej do zmian standardów życia w zgodzie ze środowiskiem naturalnym.

Priorytetem dla podejmowanych działań powinno być założenie: Estetyka środowiska zbudowanego = Harmonia technologii = Harmonia środowiska naturalnego, leżące u podstaw wszelkich działań zmierzających do rozwoju współczesnej gospodarki, ekonomii oraz ekologii.

W środowisku mieszkalnym, jako najbliższym człowiekowi, koniecznością jest sformułowanie podstawowych zależności pomiędzy interdyscyplinarnymi rozwiązaniami projektowymi jednostek mieszkalnych, a ich efektywnością energetyczną i ograniczeniem wpływu na środowisko naturalne, przy spełnieniu optymalnych warunków użytkowych i racjonalnych podstaw ekonomicznych. Istotą jest właściwy dobór rozwiązań urbanistyczno – lokalizacyjnych, architektonicznych, konstrukcyjnych, materiałowych, technologicznych i energetycznych, prowadzących do tworzenia programów rozwoju proekologicznego budownictwa.

WIZJA.

Na różnych etapach rozwoju cywilizacji zauważa się ewolucję stosunku człowieka do naturalnego środowiska. Jest to uzależnione od poziomu wiedzy, rozwoju techniki i technologii, świadomości oraz zamożności społeczeństw. Budowniczowie pierwszych miast mieli świadomość podporządkowania sposobu budowania wymogom środowiska naturalnego i warunkom lokalnym. Ówczesna wiedza pozwalała na wykorzystywanie energii słonecznej, naturalnego przewietrzania oraz wody jako czynnika łagodzącego mikroklimat w budynkach jak i przestrzeni wokół nich. W starożytności istniały akty prawne, które regulowały warunki zabudowy, uzależniając je między innymi, od wymogu zagwarantowania nasłonecznienia. Wraz z rozwojem cywilizacji zrywano więzi z naturalnym środowiskiem. Dzięki postępowi technicznemu, przemysłowemu i ekonomicznemu człowiek uniezależnił się od przyrody. Starł się ją kształtować i dostosowywać do swoich potrzeb, degradując i powodując nieodwracalne szkody. Obecnie, w dobie cywilizacji nauki i wiedzy, a też kryzysu ekonomicznego i zagrożenia klimatu, mamy świadomość konieczności podejmowania działań w celu poszanowania środowiska. Stosowanie w budownictwie systemów energetyki odnawialnej i rozwiązań energooszczędnych, nie tylko w pojedynczych obiektach ale również w większej skali

tn. w zespołach urbanistyczno-architektonicznych, wpływa na zwiększenie ich energetycznej efektywności oraz obniżenie kosztów realizacji i eksploatacji. Jeszcze korzystniejsze rezultaty daje stosowanie szeroko rozumianej gospodarki hybrydowej, która czerpie energię z wielu zróżnicowanych źródeł, zarówno konwencjonalnych, opartych na czystych technologiach jak i odnawialnych. Wprowadzenie jej założeń w życie powoduje, że koncepcja nowego środowiska mieszkalnego człowieka nabiera szerszego wymiaru i zmierza do:

- optymalizacji technologii wydobywania surowców, produkcji materiałów budowlanych i wznoszenia budynków;
- ograniczenia kosztów realizacji obiektów przez zmniejszenie zużycia materiałów budowlanych (stosowanie zoptymalizowanych technologii) i skracanie czasu budowy;
- zminimalizowania transportu materiałów budowlanych przez stosowanie materiałów rodzimych;
- optymalizacji eksploatacji budynków i zapewnienia optymalnego do założeń komfortu użytkownika;
- minimalizacji zużycia energii w trakcie eksploatacji;
- ograniczenia kosztów proekologicznych technologii, przez pozyskiwanie, magazynowanie i dystrybucję czystej energii;
- wprowadzenia elementów zrównoważonego rozwoju, co oznacza poszanowanie energii we wszelkich działaniach, wykorzystywanie lokalnych nośników energii odnawialnej (energii słońca, geotermalnej, wiatrowej, biomasy itp.) oraz recykling odpadów i wody;
- ograniczenia emisji zanieczyszczeń;
- edukacji tzn. zainteresowania i zdeterminowania użytkowników do wszelkich działań proekologicznych, co ma wpływ na efekty ekonomiczne, społeczne i kulturowe.

Szerokie spektrum zagadnień wymaga współpracy, już na etapie koncepcji projektowej, interdyscyplinarnych zespołów ekspertów.

REALIZACJA.

Wymienione założenia prowadzą do próby stworzenia budynków i siedlisk ludzkich samowystarczalnych pod względem energetycznym, których koszty realizacji nie powinny odbiegać od kosztów budynków konwencjonalnych. Przykładem są istniejące w różnych miejscach Europy osiedla, takie jak: Solar Village na Majorce (R.Rogers Partnership, 1994); Solar City w Austrii (N.Foster, Herzog, R.Rogers, 1995), w których

Zdj. 1 BedZED Beddington Londyn. Zdjęcie Paul Miller. Wikipedia the free encyclopedia

maksymalnie skupiono uwagę na wprowadzeniu elementów zrównoważonego rozwoju tzn.: poszanowaniu energii we wszelkich działaniach, wykorzystywaniu energii odnawialnej (słońca, źródeł termalnych, eko-upraw, biomasy, wiatru) w hybrydowych rozwiązaniach oraz recyklingu odpadów i szarej wody.[3,s.95-99][5,s.8-12] W Szwecji standardem stało się stosowanie ogrzewania geotermalnego wykorzystującego ciepło gruntu dzięki stosowaniu wymienników i pomp ciepła. Budynki wyposażane są również w minisiłownie odzyskujące ciepło z zużytego powietrza lub z ciepłej wody użytkowej, przetwarzając je na energię elektryczną zużywaną do oświetlenia i zasilania sprzętów AGD. We wspomnianych przykładach rozwiązania urbanistyczne i architektoniczne stanowią wraz z systemami technologicznymi, równorzędny składnik prowadzący do zwiększenia efektywności energetycznej jednostek mieszkalnych. Np. we wspomnianym osiedlu Solar City [1], cały zespół zabudowy podzielony na cztery kwartały mieszkalne wraz z centralnym placem publicznym, ukształtowany został z uwzględnieniem warunków nasłonecznienia. Wszystkie budynki mają formę zwartą i elementy wykorzystujące naturalne oświetlenie i energię słońca. Zagospodarowanie charakteryzuje się maksymalnym wykorzystaniem terenu pod zielenią, place zabaw i rekreację oraz uprawy energetyczne.

Ciekawym przykładem efektywnych energetycznie jednostek mieszkaniowych jest osiedle Beddington Zero Energy Development- BedZED w Londynie (Bill Dunster, 2002). Wybudowane na terenach byłej oczyszczalni ścieków, z założeniem stworzenia siedliska ludzkiego samowystarczального pod względem energetycznym, którego koszty realizacji nie powinny przekraczać kosztów osiedla konwencjonalnego. [2]

Prototypem był budynek ZED - Zero Emission Development,

Zdj.2 Zespół mieszkaniowy „Theodor Korner Strase” Graz. Elewacja południowa z kolektorami. Zdjęcie autora

Zdj. 3 Plus Energy Buildings Tanno - Weiz - osiedle pasywnych budynków jednorodzinnych w Weiz Austria. Elewacja północna. Zdjęcie autora.

opracowany z inicjatywy Unii Europejskiej w 1997, w którym 30% zapotrzebowania energii pokrywają ogniwa słoneczne, a pozostałe 70% dwie turbiny powietrzne umieszczone w otwartym rdzeniu budynku jedna nad drugą, na głównym kierunku lokalnej róży wiatrów.

Efektywność energetyczna domów w osiedlu BedZED osiągnięta została przez ekonomicznie uzasadnione, proste i ogólnie znane założenia:

- zastosowanie energetycznie efektywnych materiałów budowlanych i rozwiązań architektonicznych (energooszczędne zwarte bryły budynków, korzystne zorientowanie względem stron świata, wysoka izolacyjność i akumulacyjność przegród budowlanych, ochrona przed przegrzaniem, zastosowanie podwójnych fasad i transparentnych izolacji z naturalną cyrkulacją powietrza wspomagającą naturalne przewietrzanie budynków);

- elementy architektury solarnej (pozyskiwanie i magazynowanie energii solarnej w oranżeriach ukierunkowanych na południe);

- rozwiązania funkcjonalno-przestrzenne (strefowanie pomieszczeń i funkcji w celu tworzenia stref buforowych od północy);

- rozwiązania technologiczne (zastosowanie siłowni wiatrowych, rekuperatorów z odzyskiem ciepła z powietrza i wody usuwanych z budynków, wyposażenie w inteligentne instalacje z automatycznym, indywidualnym dla każdego lokalu mieszkalnego, sterowaniem oraz w wydajne pod względem energetycznym urządzenia AGD).

Dbłość o ekosystem w osiedlu przejawia się w: zagospodarowaniu dużych przestrzeni zielonych i rekreacyjnych, nasadzeniach roślinności na przegrodach zewnętrznych budynków oraz utworzeniu kanałów ekologicznych dla fauny.

Przy realizacji osiedla, w celu zwiększenia efektywności energetycznej, zwrócono uwagę na konieczność dokonania zmian nie tylko w zakresie technologii pozyskiwania energii czy technologii budowania domów lecz na konieczności zmian standardów życia. Rozbudowano funkcje osiedla o miejsca pracy, usługi i handel. Komunikację oparto o środki transportu publicznego (kolejka elektryczna). Osiągnięto nową koncepcję zamieszkiwania, gdzie istnieją korzystne warunki dla życia człowieka jak i dla rozwoju środowiska naturalnego.

Założenia realizowane w BedZed znane są już z wcześniejszych rozwiązań. Zarówno w PUNDBURY k/Dorchester (L. Krier) zrealizowanym w 1989 r. jak również w KURYTYBIE, ponad półtoramilionowym mieście w Brazylii, z powodzeniem zrealizowane zostały idee samowystarczalnych jednostek osiedleńczych. Wprowadzono socjalne budownictwo, zasadę recyklingu wszelkich odpadów oraz publiczny transport. Do maksimum zredukowano transport prywatny jako źródło zanieczyszczeń i emisji CO₂, transport publiczny, który obsługuje ok. 78 % mieszkańców, realizowany jest autobusami o napędzie czystym ekologicznie. Zrezygnowano z budowy metra jako zbyt drastycznej ingerencji w środowisko.

Projektem, zrealizowanym na mniejszą skalę, w ramach programu badawczego OPTISOL, jest zespół mieszkaniowy „Theodor Korner Strase” w Graz/Austria.[4] Zlokalizowany w bardzo atrakcyjnej dzielnicy miasta z założeniem zaoferowania mieszkańcom zarówno wysokiej jakości mieszkania jak i środowiska naturalnego.

Jednostka obejmuje 58 apartamentów, powierzchnie przeznaczone na miejsca pracy oraz gastronomię. Budynki posiadają

solarny system grzewczy. wyposażone są w kolektory słoneczne o pow. 245 m² oraz magazyn ciepła o poj. 20 m³. Każdy apartament ma przyporządkowaną adekwatną powierzchnię kolektorów do produkcji energii na własne potrzeby. Nadwyżki energii sprzedawane są do sieci zbiorczej. Dodatkowym źródłem ciepła jest miejska sieć ciepłownicza.

Wysoki standard budynków przejawia się w zastosowaniu miejscowych, naturalnych materiałów o wysokiej jakości oraz przestronnych, funkcjonalnych mieszkaniach z tarasami lub ogrodami na dachach budynków oraz pozostawieniem dużej powierzchni terenów biologicznie czynnych w obrębie jednostki. Dodatkową atrakcją są wspaniałe widoki na pobliskie góry i naturalny krajobraz.

Również w Austrii w miejscowości Weiz zrealizowane zostało w latach 2004-05, osiedle pasywnych budynków jednorodzinnych - Plus Energy Buildings Tanno - Weiz I etap (E. Nagy, E. Kaltenegger), o zapotrzebowaniu energetycznym 13.5 kWh/m²a. 22 jednostki mieszkalne wyposażone są w system fotowoltaiczny wykorzystujący energię słoneczną do produkcji energii elektrycznej. Nadwyżki energii odprowadzane są do publicznej sieci

Ciepłą wodę oraz ogrzewanie zapewniają pompy ciepła. Budynki mają formę zwartą a do ich budowy wykorzystano miejscowe naturalne materiały. Korzystny mikroklimat wewnątrz jest osiągnięty dzięki wentylacji wymuszonej z naturalnym przygotowaniem nawiewanego powietrza. Całe osiedle wtopione jest w naturalny krajobraz.

WNIOSKI

Jak widać z przedstawionych przykładów, w architekturze XXI wieku (w tym również w architekturze mieszkaniowej) poszukuje się rozwiązań przyjaznych środowisku. Szereg systemów i rozwiązań technologicznych związanych, między innymi z pozyskiwaniem energii ze źródeł odnawialnych bez szkodliwych efektów ubocznych, jakimi są emisja zanieczyszczeń i produkcja odpadów, stanowi komponent architektury przyszłości. Rozwiązania te oddziałują i z pewnością będą oddziaływały w przyszłości na realizowane obiekty. Toteż istotna jest integracja proekologicznych systemów technologicznych ze strukturą przestrzenną obiektów architektonicznych oraz permanentne kontrolowanie ich wpływu na rozwiązania lokalizacyjne, funkcjonalno-przestrzenne, konstrukcyjne, estetyczne, eksploatację jak i koszty realizacji i eksploatacji obiektów.

BIBLIOGRAFIA:

1. Herzog T. – Solar Energy In Architecture and Urban planning, Prestel, 1998 r.
2. Kołakowski M.M. – Powstrzymać Faetona, „Architektura & Biznes”, 09/2007
3. Kuczia P.- Pudło energetyczne, „Architektura” 08/2003
4. OPTISOL-AEE INTEC research projekt, Graz, 2008
5. Zawidzki M.- Eko-osiedla jako rozproszone ośrodki rozwoju energetyki słonecznej w budownictwie, „Polska Energetyka Słoneczna”, 1/2004
6. Wikipedia the free encyclopedia

Dr inż. arch. Beata Majerska-Pałubicka
Wydział Architektury, Politechnika Śląska
ul. Akademicka 7
44-100 Gliwice
tel. mob.: +48 508 091 602,
e-mail.: beata.majerska-palubicka@polsl.pl

OD SZKICU DO REALIZACJI „From sketch to realization”

Dr inż. arch Paweł Maryńczuk

Streszczenie artykułu w języku angielskim

The article titled “From sketch to realization” is the story of creation of an architectural object designed by its author, realized in Piekary Śląskie on “Na Lipce” estate. However it is not just another, ordinary realization. Before the estate was constructed, it had been preceded by a precise, creative process. The author supports the view that designing rules are necessary when the conception of an architectural object is created in an architect’s mind. The same designing rules enable the best and the quickest choice of possible solutions. This article is aimed at presenting and explaining a set of rules widely accepted by architects, which could be used as corrective tools. Those simplest rules will be surely useful for everyone who wants to design.

WSTĘP

Z biegiem czasu w miarę nabywania doświadczeń nauczyciela akademickiego moje zainteresowania rozwinęły się w kierunku wpajania studentom architektury aby potrafili w każdym zadaniu zdefiniować występujące w nim problemy a następnie je sprecyzować, które ze swoich zainteresowań chcą zawrzeć w rozwiązaniu. Rozpoznać temat, poznać i przedstawić zasady i reguły w myśl, których można postępować tak aby unikać ostatecznie błędów formalnych stało się treścią i podstawą mojej metodologii projektowania. Stoję na stanowisku, że zasady budowy są niezbędne przy powstawaniu koncepcji dzieła architektonicznego w wyobraźni architekta a podczas projektowania ułatwiają szybszy i pewniejszy wybór między rozwiązaniami. Docelowo chodzi mi o znalezienie wskazówek, które by ułatwiły postępowanie w czasie formułowania dzieła a więc zajmuje mnie to wszystko, co się dzieć powinno, zanim powstanie nowa forma architektoniczna.

ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Nie do końca sprecyzowany program techniczno użytkowy zespołu mieszkaniowego inwestor tłumaczył brakiem rozeznania potrzeb rynku. Pozostawił autorom projektu pewną swobodę w procesie kształtowania powierzchni mieszkań ograniczając koszt jednego metra powierzchni użytkowej do minimum. Podejmując

Rys. nr 1 Schemat. Zapis strategii projektowej rytmu tkanki zabudowy mieszkaniowej i układu komunikacyjnego.

się tego zadania mieliśmy pełną świadomość, że sukces inwestycyjny zależy przede wszystkim od trafienia w upodobania funkcjonalne nabywców. To takie stany, które w przypadku rozwiązań architektonicznych możemy scharakteryzować przymiotnikami: wygodny, jasny, prosty, ciepły i zrozumiały. Zamieszkać w niedrogim domu o dobrej architekturze w mieszkaniach o idealnie dobranej funkcji i proporcjach poszczególnych pomieszczeń.

Wspólnie doszliśmy do porozumienia, że popularna średnia skala zabudowy o stosunkowo dużej intensywności, której określenie gęsto nisko na stałe weszło, do słownictwa urbanistyki europejskiej stanowić będzie podstawę naszej koncepcji.

STRATEGIA

RYTMY

Szereg domów stojących wzdłuż ulicy tylko wtedy będzie rozumiany jako rytm gdy wielkości domów będą tego samego rzędu i jednakowe będą odległości między nimi, oraz wtedy gdy między domami istnieć będą podobieństwa wynikające z koloru faktur i charakteru formalnego. Tak więc rytm jako forma architektoniczna charakteryzuje się nanizaniem elementów na jedną prostą oraz wspólnymi dla wielu elementów odległościami i wspólnymi cechami formalnymi rytmujących się elementów. Właściwym rozwiązaniem dla powierzonego nam zadania projektowego okazał się zespół uporządkowanych powtarzalnych obiektów powiązanych z naturalnym kształtem terenu, lekko pochyłym w kierunku południowym. Rytmiczny układ pięciu wolno stojących budynków, prostopadłych do układu drogi zyskał korzystne nasłonecznienie a główna zasada rządząca kompozycją budynków od urbanistyki po detal została sprowadzona do najprostszego rytmu.

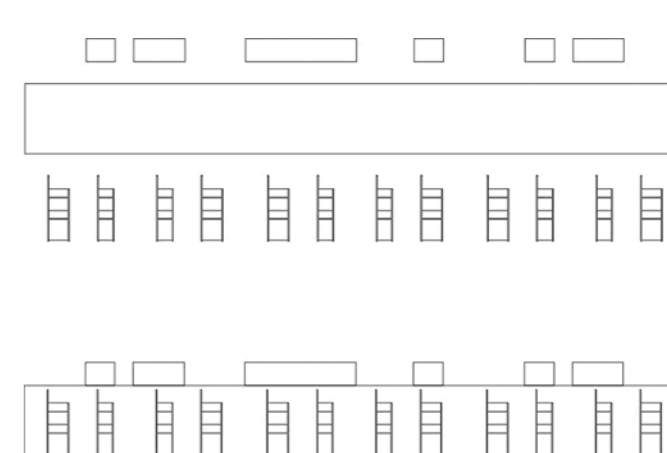
W konsekwencji powstała przejrzysta i zwarta tkanka zabudowy, kształtowana na bazie powtarzalnych segmentów, która pozwoliła na rozwinięcie czytelnej siatki poruszania się pojazdów, pieszych i rowerzystów. Powstałe między domami po południowej i północnej stronie tereny rekreacyjne połączyły wewnętrzne ścieżki piesze.

LINIE

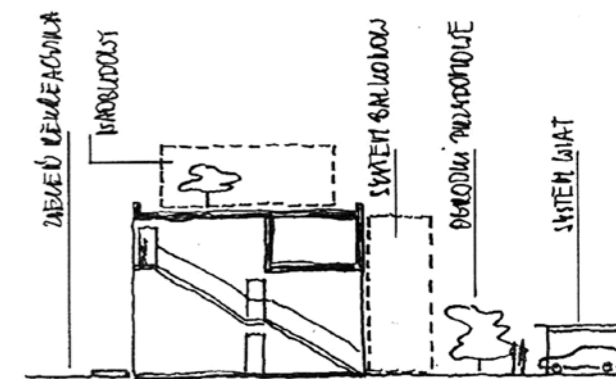
Z problemami związanymi z dobitnością linii prostych spotykamy się bezustannie przy rysowaniu planów urbanistycznych, form i elewacji budynków. Plan w którym pominięto wiązanie go w duchu ma tendencję do „rozlatywania się” i robi wrażenie czegoś nie skonkretyzowanego ostatecznie, czegoś co wymaga dalszego opracowania. Im prostsze i łatwiejsze zależności liniowe istnieją pomiędzy poszczególnymi elementami planu i elementami składowymi form, tym ostateczny kształt jest czytelniejszy i bardziej spójny. Żaden szczegół nie powinien „pływać” nie związany, nie uwarunkowany formalnie, jeśli takie jego „zawieszenie w niepewności” nie jest wynikiem dążeń kompozycyjnych. Okna muszą się wiązać z drzwiami, rysunek posadzki korespondować z formami ścian, dostawione balkony powinny być przesiąknięte tą inklinacją i korespondować z całością. Do linii prostej można powiązać formy wnętrza domu z ogrodem, budynku z ulicą. Osie ulic i linie zabudowy tak narysowano aby hierarchia formalna tych osi i linii była zgodna z intencjami komunikacyjnymi oraz dla ich celów zawsze jednoznacznie właściwa. Logiczność w stosunku do tej tendencji opłaca się zawsze i na drodze postępowania po jej myśli nie czai się żadne niebezpieczeństwo zbytniej sztywności lub zatarcia dobitnych układów.

PROSTOTA

W życiu codziennym utarło się przekonanie, że prostota jest synonimem ubóstwa pod względem ilości części, z jakich składa się rzecz. W świecie form prostota określa najwyższy szczebel jednoznaczności, czyli takie ukształtowanie, które jest najpełniej opisane formami, a przez to samo jest najdokładniej sprecyzowane, nie nasuwające żadnych wątpliwości i nie nadające się do różnych interpretacji (taką koncepcją nazywamy silną). Prostota jest więc synonimem spokoju, pewności, zdecydowania a nie ubóstwa pod względem ilości elementów jakich się składa wypowiedź formalna. Prosty plan – to nie taki, który składa się z paru kresek, ale taki, który najbardziej jednoznacznie precyzuje formę, i który jest bogaty w określenia formalne. Formy architektoniczne w naszym założeniu, dążą więc do coraz prostszych form

Rys. nr 2 Schemat. Zasada kształtowania formy docelowej.

Rys. nr 3 Ideogram kształtowania koncepcji architektonicznej. Szkic przedprojektowy

a funkcja jest czytelna wtedy gdy zjawia się w szacie właściwych uformowań.

IDEOGRAM

Projektujący w jednym spojrzeniu musi ogarnąć układ konstrukcyjny, wszystkie wnętrza i przegrody dzielące wielkie wnętrza na mniejsze. Musi być zdolny do zobaczenia w trójwymiarowy sposób dzieła, które ma powstać. Z biegiem czasu przekonałem się, że nawet najbardziej skomplikowane zagadnienie zręczniej jest wyłożyć na kanwie prostego schematu i, że zawsze istnieje możliwość przeniesienia w wyobraźni płaskiego rysunku w trójwymiarową przestrzeń. Każda forma ma swoją wytyczną formalną. Te wytyczne są tak dobitne, że będą przyjęte spontanicznie do wiadomości, patrzących. Podczas formowania istnieje będzie zawsze tendencja do generalizowania wytycznej, do takiego jej kształtowania aby narzucała się widzowi jak najbardziej ostentacyjnie.

Charakter każdej z tych form jest tak wyraźny, tak dobitny i wymowny, że umiemy je nazwać i sklasyfikować nie tylko wtedy gdy widzimy te obiekty w naturze, ale nawet na zasadzie sche-

Rys. nr 4 Rzut i elewacja frontowa. Plany kondygnacji III i IV mieszkań dwukondygnacyjnych ze zmiennym formowaniem powierzchni i w konsekwencji formy architektonicznej matycznych rysunków.

FUNKCJA

Problem wiecznie istniejących nieporozumień między intencją wytyczną formalną do spójnego układu a wytyczną funkcjonalną, która dąży do układów swobodnych doczekała się rozwiązania w obiektach architektonicznych. Funkcja narzuca formie swoje wymagania: koniecznością jest dążenie do wzajemnego pokrywania się wytycznych funkcji z wytycznymi formy. W schematycznym rysunku zwarte układy przestrzeni dziennych i sypialnianych nie nasuwają nam żadnych zastrzeżeń i możemy uznać, że ukształtowanie przestrzeni w taki sposób pociąga za sobą łatwe rozwiązanie elewacji zewnętrznej oraz równie łatwe i wyraźne wytyczne dla kształtowania wnętrza. Niewielki budżet sprawił, że mieszkania w Piekarach Śląskich zostały sprowadzone do podstawowego schematu. Pokój dzienny i sprzężona z nim kuchnia dwie lub trzy sypialnie, pomiędzy nimi zespół sanitarny. Zredukowano układ nośny do ścian zewnętrznych, co pozwoliło na dowolne kształtowanie przestrzeni wewnętrznej uzyskanie wolnego rzutu, umożliwiającego łatwe zmiany funkcjonalne mieszkań i zmienną powierzchnię pokoi sypialnych, pozostawiając inwencji użytkowników możliwe w przyszłości zmiany aranżacji w oparciu o zaoferowane warianty rozplanowania pomieszczeń. W tym przypadku nie zaistniała żadna nielogiczność, ani nie zatarła się intencja funkcjonalna. Dlatego też przy kształtowaniu formy pojawiła się tendencja do uwidocznienia wytycznej generalnej co jest równoznaczne z inklinacją do spójnej i jednoznacznej formy. Taką jednoznaczność uzyskać możemy rozwiązując optymalną funkcję w najbardziej spójnej formie właściwej dla danej funkcji, która ujawniła się w schematach.

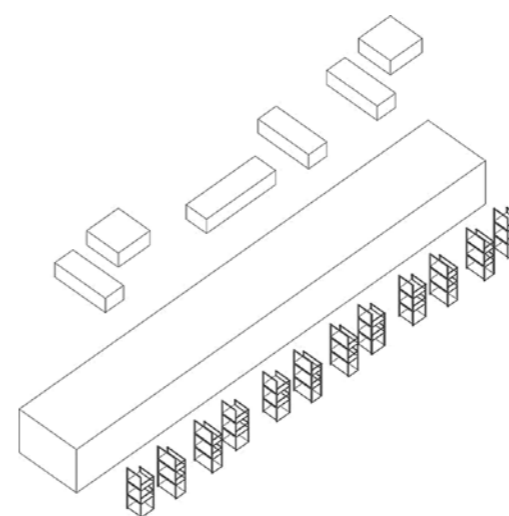
ZMIENNOŚCI FUNKCJI

Konieczność zapewnienia zagadnienia zmienności funkcji w budynkach mieszkalnych, a zwłaszcza w ich najistotniejszej części jaką są mieszkania, wydaje się być konieczna z paru powodów. Pierwszym z nich jest to, że zamieszkiwanie przestrzeni mieszkalnej jest pod wieloma względami procesem dynamicznym, rozciągniętym w czasie.

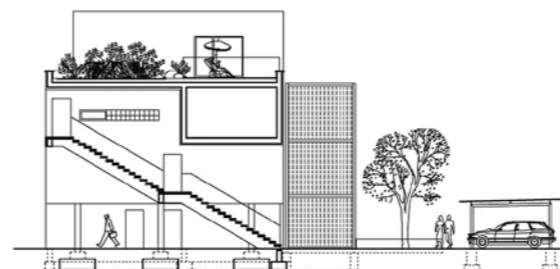
Elementami tego procesu są nie tylko czynniki obiektywne, takie jak ilość mieszkańców, zmienność ich potrzeb w różnych okresach życia, ale także zapytania funkcjonalno-estetyczne (np. model zamieszkiwania przestrzeni, wewnętrznie otwarty w celu kontroli małych dzieci, lub model z wydzielonymi pokojami i pokój ogólny do spotkań wspólnych - pokój dzienny). Innym powodem rozważania tego problemu jest ciągła obecność funkcjonalizmu - nurtu w architekturze, którego zasady ukształtowane zostały w latach 20- i 30-tych naszego wieku. Z ruchem tym związane jest radykalne przewartościowanie większości pojęć związanych z sposobem mieszkania, głównie ze względu na zmiany społeczne, związane z modelem życia rodziny (dom jako maszyna do mieszkania). Efektem tego procesu jest tendencja do powstawania obiektów, których podstawową cechą jest rozluźnienie planu, tak w sensie technicznym jak i funkcjonalnym, tzn. pozwalającym na przygotowanie przestrzeni do pełnienia różnych zmiennych w czasie funkcji dzięki zmniejszeniu ograniczeń związanych z występowaniem stałych elementów w strukturze budynku.

FORMA

Forma jest czymś co dostrzegamy naszymi zmysłami. Rozważając owe spostrzeżenia i doznania przekonamy się, że nie da się mówić o wrażeniach otrzymanych od poszczególnych części formy. Forma składa się z części i prawie zawsze stanowi część formy obszerniejszej. Ta niewolnicza zależność części od organizacji całości powoduje, że nie istnieje w zakresie formowania architektonicznego „wolna wola” formowania. Wprowadzenie w zakres dyscypliny formy jakiegoś nowego elementu nie może nastąpić dowolnie bo nowa część zmieni całość, zmieniając rolę, wymiary i charakter wszystkich elementów, które się na tę całość składają. Jeśli jest intencją projektanta konsekwentne przeprowadzenie założeń formalnych, funkcjonalnych oraz koncepcji konstrukcyjnej, to wolno mu będzie wprowadzić w akcję tylko wyraźnie określone nowe części i ustawić je w sposób zdyscyplinowany w stosunku do istniejącej sytuacji formalnej W każdym

Rys. nr 5 Schemat. Kształtowanie formy docelowej z wielu części zmiennych, systemu balkonów i zmiennych form mieszkań dwukondygnacyjnych.

Rys. nr 7 Przekrój wyjaśniający układ komunikacji w obiekcie.

z segmentów składających się na formę zasadniczą znajduje się sześć mieszkań, których szerokość wyznacza rytm ścian konstrukcyjnych dostępnych bezpośrednio z zewnątrz w oparciu o układ zewnętrznej klatki komunikacyjnej. Elementami uczepionymi formy jest system tarasów o zmiennej powierzchni. To niejako substytut ogródka jest na nich wystarczająco dużo miejsca aby ustawić kilka doniczek, krzesło stolik a nawet przeciwstolecny parasol, jeżeli tylko pogoda sprzyja duża część życia mieszkańców toczy się na balkonie. Tarasy zaznaczają przejście z przestrzeni prywatnej mieszkań do półprywatnych przestrzeni pomiędzy blokami. Nadają budynkom charakter i stanowią rozpoznawalną cechę zabudowy. Odmienny charakter w założeniu autorów projektu ma mieć starannie utrzymana zieleń ogródków przydomowych, w których posadzone drzewa przywołują parkową atmosferę, która niezauważalna z osiedla ale oglądana z okolic zespala ortogonalne bryły z krajobrazem.

WNIOSKI

Najprostsze zasady przedstawione w opracowaniu mogą być pomocne przy powstawaniu koncepcji dzieła architektonicznego. Jednakże pomoc metodologiczna nie jest jedyną myślą

Fot. Elewacja północna, elewacja południowa

przewodnią. Zadaniem było przedstawienie i wyjaśnienie pewnego sprawdzonego przez nas systemu zasad mogących stanowić podstawę dla opracowań korekcyjnych, w których zasady te mogłyby stać się kryteriami przy przeprowadzeniu kontroli poczynionych założeń i przyjętych dyspozycji formułowania dzieła architektonicznych. I tak jeśli układ formalny zbudujemy w myśl zasady funkcjonalnej to nie zachodzi żadna niezgodność między wytyczną funkcjonalną a stworzoną przez nas formą. Nie popełnimy żadnego błędu jeśli postępując według wartości funkcyjnych, będziemy kształtować plany.

Logiczność w stosunku do tendencji linii prostych, silnej i jednoznacznej formy, poszukiwania prostoty i ciągłości rytmu opłaca się zawsze i na drodze postępowania po jej myśli nie czai się żadne niebezpieczeństwo.

Dr inż. arch Paweł Maryńczuk
Politechnika Śląska w Gliwicach
Katedra Projektowania Architektonicznego i Sztuk Pięknych
– Zakład Architektury Mieszkaniowej i Usługowej

Imagination Workshops or the Second Modernity in Architecture

Dr inż. arch. Grzegorz Nawrot

Esse est percipi...¹ - George Berkeley

The taste of an apple is not in the apple itself since the apple does not know its own taste, nor is the taste in the mouths of those who eat. The taste happens when the apple and the mouths meet.

(George Berkeley - "Treatise concerning the Principles of Human Knowledge" - 1710)

Music is the art of space and birds are its architecture. Nothing repeats in it. The space formed by their music is different in every second. It even depends on the mood of the birds because they never sing the same song. They sing differently in the morning, differently at noon and differently in the evening; in a different way every spring and every summertime. Their song depends on their mood and what they would find around at the moment of singing. That song depends on what is inside those who would listen to them. Architecture is alike; it is different at every moment. It depends on the weather, on the cycle of day and night. It depends on all what is inside every thing and around. Architecture also depends on what is inside us.

A skull contains a human brain like a glove. The bumps and hollows of the brain mould that glove. Mental and moral hallmarks of a man can be learnt by looking and touching it². A building is like a human head. A city means buildings or the SPACE. It is a crowd of buildings and a crowd of heads. A city is like a skull. Its phrenological face projects what it closes inside. This face is permanently changeable in the same way as changeable is 'the brain of a city'. The shape of a brain is manifested on the face of a city, the one we could see.

Architecture is a conglomerate where the designed architecture is but a component. It is a frame for events to happen and for the remaining elements. Music in a movie has to get united with the picture and to reinforce it. A scene is real when the

soundtrack and the photography make the ideal marriage³. And what happens in Architecture? What is the music in Architecture? The music of the street, the music of the bird-singing, the music of the surrounding and the interior? There is no smell in the movie; one cannot feel the temperature, the puff of wind, the humidity or the rain.

The taste of Architecture is not in the Architecture itself because it does not know its own taste. That taste hides neither in the eyes of those whom it is devoted to; in the eyes of its recipients. The taste is born when the Architecture meets its recipients. The interpretation of Architecture depends then both on the Architecture itself and on those who interpret and receive it⁴.

A work of architecture is not a random object but it is a drop that appears during a downpour⁵. It is a Thought - the one able to contain much more than we could even imagine⁶. A work of architecture is a signature under 'some thing'. It is a medium to communicate a thought; it corresponds to its time, ideas and thoughts; it is something that is able to broaden our consciousness; something that having been written once is now able to understand more. To see more when we open the window the next morning. To see more by our eyes; to see more through our eyes.

It is difficult to interpret the concept of 'a work' because it is difficult to say explicitly and objectively when a book, a movie or a play becomes a work or a work of art, when it is acknowledged as having become one. In the same way it is difficult to define something as a work of architecture and to point the moment when this thing becomes such a work. Is the essence of 'a work' created by the values typical of the times when such a work was born or is it thanks to the artistry of its creator? Or is it a work by the mere fact of the work being able to move or touch us or to turn our attention and make influence on us? Is the work of art something that becomes a symbol of anything whereas the value of the content it carries inside is, many times, immaterial?

As much as varied the recipients of an architectural objects and space are, as varied are the objects and the space them-

selves – those performed on different levels and subordinate to the skill, mental powers, ideas and conceptual solutions. What makes them different is their level of sensitivity, susceptibility to influences; their mental level, abilities to think independently and to interpret the content, action, context and places.

Dozens or thousands of people who pass an object of architecture every day "read it" and "watch it" like they read a book or a paper or watch a movie. They understand it or not in the same way as they understand or not the content of a book or a newspaper article they read or the TV news they watch. If they understand, they do so in their own, autonomous way...

The present time is what has already been, what is now and what is going to be; the first and the second Modernity⁷; two visions of architecture: solid and fluent. Two visions of reality: the geometric perspective and mechanistic vision.

The first Modernity: posts, floors and the way to mould the shape of a building liberated from stiff construction technologies. Functional instructions which organize our behavior, the sequence of our activities and even their character in an unambiguous and rigorous way. The bathrooms, bedrooms, halls, porches; all of them described and understood, shaped and isolated by walls.

And the second Modernity: by marking the selected spaces, the flexibility and ambiguity of their purpose. Ostensibility, subtlety and sensitivity of the space interpreted in that way. Different materials and means to divide such space or rather ideas to divide it – light, water, color, smell, sound and texture instead of concrete, dry or brick walls. Transparency instead of solidity; changeability instead of stiffening.

What is then, the present day, contemporary postpanoptic⁸ modernity? In architecture it makes references to the second modernity, to the "Bauman's liquid modernity" by using all the technical solutions possible. The Architecture of second Modernity⁹, is the rejection of the "architectural panopticon¹⁰" for architectural liberation¹¹. It is also a different way of shaping social mechanisms, a different urban planning and different designs in the space of objects.

It is treating the designed space as still ready to be designed; ready to be constantly and permanently defined in its purpose and outlined in its quality in the future; anew and anew. It is attributing to it an ambiguous character by predicted possibilities to apply flexible and constant alternations. It is designing the possibilities to choose from a range of possible ways of usage. It is designing a frame for events plus predicting and inspiring of what is possible to happen.

Motion is incomprehensible beyond time¹² and Architecture is incomprehensible beyond the time when it is being created. To be modern began to mean being unable to stop and to stand still. The moment of fulfillment, the limits of our endeavor and the feeling of self-satisfaction cannot be reached¹³.

Interruptions and inconsistencies belong to typical circumstances of our lifetime. They have even become necessary for those whose minds can only be stimulated by sudden changes and new and new incentives. We can no longer bear what remains unchanged in shape; we cannot appreciate the moments of boredom¹⁴. Has not, then the Modernity been the process of 'condensation' and 'dissolving' from its first moments? Has it not been dissolving all that was solid?¹⁵

1) to be is to be perceived (lat.)

2) According to the theory of phrenology by Franz Joseph Gall, certain areas of human brain correspond to certain functions – Szczeklik Andrzej, „Kore”, - Wydawnictwo Znak, Kraków 2007

3) David Lynch in Lynch David, - „W pogoni za wielką rybą”. – Dom Wydawniczy Rebis, Poznań, 2007

4) ... The taste of an apple is not in the fruit itself because the apple does not know its own taste; nor it is in the mouth of the person who is eating. The taste is born when the apple meets the mouth - Berkeley George, "Treatise concerning the Principles of Human Knowledge -1710

5) Rilke Rainer Maria

6) An idea is a thought. A thought which when comes, contains much more than you could imagine' Lynch David, - „W pogoni za wielką rybą”. – o.c.

7) the term "Second Modernity" devised by Ulrich Beck, a phase marked by orientation towards itself, the soi-disant era, „to modernize the Modernism”, - in Bauman Zygmunt, „Liquid Modernity”, - Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006

8) The archimetafaphor of contemporary power (Panopticum), used by Michel Foucault refers to the project of Panopticon by Jeremy Bentham.- ibid.

9) The second, contemporary or Bauman's „liquid modernity' as the one that follows the first one based on symbols such as the Ford's factory, unidentified bureaucracy. Panopticon – author's footnote.

10) The way of subordinating or 'ordering', based on speed, access to means of transport and the consequent freedom of movement. Power, subordination or freedom boil down to the power over time, the rhythm of day and night. Being attached to a space, being subordinated to the projection and resulting inflexible set of defined space, the imposed rhythm of day and night – author's footnote

11) A Man feels free when his imagination does not go beyond perceptible desires and when the imagined and desired goals do not break the limitations of his activity. Bauman Zygmunt, „Fluid Modernity”. – o.c.3) David Lynch in Lynch David, - „W pogoni za wielką rybą”. – Dom Wydawniczy Rebis, Poznań, 2007

12) Borges Jorge Luis, „Historia wieczności”, Pruszyński i –Ska, Warszawa, 2006 13-15) ibid.

13) The way of subordinating or 'ordering', based on speed, access to means of transport and the consequent freedom of movement. Power, subordination or freedom boil down to the power over time, the rhythm of day and night. Being attached to a space, being subordinated to the projection and resulting inflexible set of defined space, the imposed rhythm of day and night – author's footnote

14) A Man feels free when his imagination does not go beyond perceptible desires and when the imagined and desired goals do not break the limitations of his activity. Bauman Zygmunt, „Fluid Modernity”. – o.c.3) David Lynch in Lynch David, - „W pogoni za wielką rybą”. – Dom Wydawniczy Rebis, Poznań, 2007

15) Borges Jorge Luis, „Historia wieczności”, Pruszyński i –Ska, Warszawa, 2006 13-15) ibid.

16) ... It is the inability to stop in one place and to stand still. We keep moving and we cannot help it not because, as Max Weber would claim, we want to postpone 'the moment of fulfillment' but because the fulfillment itself turns out to be impossible -Bauman Zygmunt, „Liquid Modernity”.- o.c.

The Architecture of second Modernity is a change¹⁶. That change is assumed by the very idea of speed and the idea of acceleration in particular, as referred to the relation between time and space¹⁷. An important moment in the history of mankind is the ability to choose and make decisions unlike machines¹⁸. An important moment for the architecture of second modernity is its ability to make such choices and decisions possible so that the created reality becomes an act of will and an act of choice¹⁹. The end of Panopticon is the end of the era of mutual involvement, the era of controllers and those who are controlled²⁰. It is another way of perceiving the space which is now open for constant motion, for wandering in it; the space ready to be explored for the fulfillment which is always set in future. The fulfillment waits at the end of that road, at the end of that wandering. The space of the second Modernity is the space for awaited fulfillment, the one we wait for and the one we pass, only to be found it during our unhindered travel in that space.

The Modern Architecture is ready to be changed thanks to its flexibility. Such changeability can mean changes in time, the time as such, the outer form and the inner sequence of functions in its structure but also its purpose and meaning. It is ready for experience which leaves its objects changed²¹. It is another step towards our expectations, another set of experience which is prone to change both it and us. For the presently designed architecture to be modern means going constantly beyond and to be in the state of incessant transgression²².

The world is like us. All depends on the spectators²³. The

spectators are the part of Architecture. Its presence shapes the mood of the place and the perception of that mood. Architecture becomes the same as its users are.

A city is a flat, a space for a flâneur. A space to travel around, a space to live in. It is like the Mahler Symphony No 7 which is like a travel and a story about a cruise, about coming back and about finding.

A city is a flat to be understood as a space and as an activity. To wander around one's flat is to live in it - to be understood as an activity. To wander means to experience and learn and to have a history. To wander down the streets, around squares, among buildings. Wandering through a Space. Wandering is watching a movie composed of photography from that Travel. Individual frames taken by one's eye's pupils sensed through the smell and sound, saved in memory by taste, touch, warmth or cold which are different every day and in every moment like the twitter of birds. We walk along passages, down the streets and across squares delineated in our reality. The more sensitive and imaginative we can be, the more interesting they appear. All that can become an allegory for everything.

Wandering among posters and pictures represented by squares, streets, buildings; represented by events – is like reading them, browsing through them or perhaps like being among them and to perceive and learn them subconsciously. A city is a means of communication; it is a medium including the cinema, theater and television. It contains all possible and valid patterns of behavior.

Every Work of Architecture is also an architectural object, what kind of object however?

An architectural object is a frame for events. This frame can be a flat, 1-D set prepared to 'notice', the one that is passed during a walk or the one where one can find themselves out. It can create and direct both the ways of behavior and the aesthetic taste. It can become part of the reality or to propose the New and Different. The architectural work is an event or an Shakespearian performance valid for years; it is a theatre play with a frame able to hold the current content; or it is a stone of history with another history inside. It is a book for which there will always be a place on a library shelf.

17) The idea of speed and the idea of acceleration in particular, as referred to the relation between time and space assume a change – *ibid.*

18) Kępiński Antoni, „Rytm życia”, -Wydawnictwo Literackie 2007

19) Reality is the act of will - Schopenhauer Artur,- „Die Welt als Wille und Vorstellung”- 1819, („Świat jako wola i wyobrażenie. Księga druga”).

20) Bauman Zygmunt, „Liquid Modernity”. – o.c.

21) Experience is something, that lets us changed - Foucault Michel, -„How an experience book is born”. New York 1991

22) Bauman Zygmunt, „Płynna Nowoczesność”. –o.c.

23) Lynch David,- „W pogoni za wielką rybą”. – o.c.

The term of the architectural object does not come from the function of a building. It is rather like a mark that was given to it – it is a proclamation of an idea, a professional perfection and possibilities. It makes influence on the city observers, on the city inhabitants. It also gives prestige to the surrounding and can in future become an immortal representative of its times.

Architectural objects, the indicators of places where decisions are made, tend to lose their role²⁴. Their meaning 'disperses'. Functions of objects typical of the first Modernity disappear, new space is being created²⁵. What is left is the meaning of the work.

...A skull contains a human brain like a glove. The bumps and hollows of the brain mould that glove. Mental and moral hallmarks of a man can be learnt by looking and touching it. A building is like a human head. A city means buildings or the SPACE. It is a crowd of buildings and a crowd of heads. A city is like a skull. Its phrenological face projects what it closes inside. This face is permanently changeable in the same way as changeable is 'the brain of a city'. The shape of a brain is manifested on the face of a city, the one we could see.

The Architecture of second Modernity is a change .... -A container ship, Gulf of Aqaba, November 2009 - photo by Grzegorz Nawrot

---

Dr inż. arch. Grzegorz Nawrot
Chair of Architectural Design and Fine Arts
Faculty of Architecture,
Silesian University of Technology

---

24) The potential of Power became exterritorial. Today no one needs a telephone socket to give an order and to make sure it was carried out. It does not matter where the place where the person who is giving the order is. The difference between what is 'close' and what is 'far', between 'nowhere' and a civilized and organized space has almost vanished. The Panopticon is disappearing. Decisions are made irrespective of the place or perhaps the relationship between the place and decision ceases to exist. Zygmunt Bauman writes about institutions-zombies. Institutions which are only façades, there is no real power or activity behind them - Bauman Zygmunt, „Liquid modernity”- o.c.

21) *Ibid.*

1 Úvod

Dřevo je jedním z nejstarších stavebních materiálů hned vedle kamene a hlíny. Původní závětrí se postupně přetvořilo v chýše, jako předobraz domu, který se od chýší liší podezdívkou. Můžeme tedy říci, že skutečně historicky nejstarším typem dřevěné stavby je primitivní závětrí. Pokud bychom chtěli být důslední a chtěli bychom skutečně zachovávat historickou kontinuitu, bydleli bychom stále pod závětrím.

Po celá staletí a tisíciletí řemeslníci důsledně využívali všech nových poznatků ve stavitelství, a proto se postupně vyvíjela dřevěná architektura souběžně ve všech částech světa, aniž by byla nějakým způsobem regulována. Péče o kulturní dědictví a krajinu v posledních dvou stoletích začala nastolovat otázky soudobé tvorby v historickém prostředí a mnohé z nich se stávají zdrojem diskuzí a nedorozumění.

2 Historie dřevěné architektury

Podobně jako nejstarší stavby z kamene se dřevěné stavby z nejstarších dob vyznačují svou masivností, jež je důsledkem nevyzrálosti řemesla a stavitelů. Takové stavby jež se liší v detailech a některých regionálních specifikách nalezneme po celém světě. Jejich konečnou podobu ovlivňují zejména klimatické podmínky a typy dřeva. Svislé a vodorovné konstrukce jsou zpravidla provedeny z kuláčů, tedy kmenů opracovaných jen v nejnútnejší míře. Náročij stěn jsou vyvážány. Objekty jsou do jisté míry zateplovány slámou, hlínou a podobnými přírodními materiály. Funkci schodiště tvoří trámy do nichž jsou zasekány stupně. Podlaha je stavěna z hlíny, dřeva, plochých kamenů. Okna jsou velmi malá a jsou prováděna jen v nezbytné míře. Řemeslná a konstrukční neobratnost, nedostatek skla a nebo jeho absence, nedovolovaly použití větších okenních otvorů. Pokud by stavitelé měli dnešní technické vymoženosti, nepochybně by rádi prosvětlili svá tmavá obydlí.

Později se domy s rostoucími schopnostmi stavitelů odlehčovaly a zušlechťovaly lépe opracovanými materiály a efektivněji použitými konstrukcemi. Stěny jsou roubené případně hrázděné. Postupně jsou prováděny trámové stropy se záklopem, jež je

Obrázek 1: Historická dřevěná architektura, Trondheim, Norsko

často zdoben malbami a to včetně trámů. Světlá výška místnosti je malá mimo jiné proto, že ve své době byla na obvyklý vzrůst svých majitelů dostatečná. Pro dnešní populaci jsou původní parametry domů nepřijatelné minimálně ze zdravotních důvodů. Pakliže musíme změnit vnitřní objemy budov, musí vypadat jinak také jejich fasády. Původní měřítko není možné dodržet.

Dřevo jako konstrukční materiál však přinášel řadu rizik mezi nimiž byl oheň ten největší. Ohňový patent vydaný roku 1751 Marií Terezií nakazoval přímo na vsi stavbu zvoniček. Z protipožárních opatření bylo kromě nařízení stavět zvoničky také zakázána stavba vesnických domů ze dřeva, a to nařízením z roku 1816. Mimo kamene se začalo používat také cihel, protože roku 1819 bylo povoleno dvorským dekretem pálení cihel na vlastním pozemku pro vlastní potřebu a prodej. Díky těmto legislativním tlakům se vesnice od druhé poloviny 19. století začínají skutečně proměňovat. Tradiční stavební materiál dřevo nahradil kámen a cihla.

Tento radikální zásah císařovny přerušil pozvolný vývoj dřevěné architektury a je zřejmě jednou z příčin dnešních rozpačitých přístupů k ní.

4 Soudobá tvorba dřevěných staveb

V současné době rozeznáváme několik trendů v oblasti výstavby dřevěných domů. Jejich členění se odvíjí především od typu lokality ve které je objekt situován a druhem jeho nosné konstrukce.

4.1 Městská část

Dřevěné domy v centrech měst jsou k vidění zejména ve skandinávských zemích a u nás se jedná o záležitost vyložené ojedinelou. Dřevo je používáno jako obkladový a stínící materiál a jeho funkce je často estetická až formální. Architektonické způsoby použití dřeva ve městě jsou zcela soudobé a přinášejí oživení někdy fádních omítaných fasád. Vnášejí do městského

prostředí vjem přírody a ekologie.

4.2 Příměstská a vesnická lokalita

Výstavba rodinných domů lidmi, kteří jsou vyklížit v městských bytech přináší spolu s ekonomickými aspekty některé nové trendy. Je to především potřeba věnovat volný čas rekreaci a netrávit příliš mnoho času údržbou bydlení, což má za následek obecné zmenšení plochy objektu určených k bydlení. V podstatě se často jedná o byty na zahradě. Právě pro tyto typy staveb se výborně hodí dřevo jako nosný konstrukční materiál. Mladí lidé již často v důsledku kulturních a cestovatelských zkušeností mají nové požadavky na architekturu jejich domu a těm mnohokrát odpovídá soudobá forma dřevěných domů. Ani v této oblasti nenacházíme mnoho konfliktů a můžeme vidět velmi zajímavé realizace.

4.3 Chráněná krajinná oblast

Právě v místech chráněných a v krajině s historickými dřevěnými stavbami dochází k ostrému středu tradiční a soudobé architektury. Nepochopení kontinuity vývoje architektury brání klientům stavět domy, které by jim v plném rozsahu sloužily k jejich spokojenosti každodenního života. Lpění na některých dnes již překonaných architektonických formách a používaných materiálech odrazuje investory od stavby v těchto lokalitách. V krajině je jistě nezbytně nutné pracovat citlivě a s ohledem na přírodní prostředí, ale absence výtobytků moderních technologií je nesmyslná. Naštěstí po celá staletí byl progresivní přístup ve stavitelství samozřejmý, a proto vývoj dospěl od závětrí alespoň k tradiční lidové architektuře.

5 Závěr

Představy o soudobé tvorbě v historickém prostředí jsou ve skutečnosti často laickou a bohužel někdy také odbornou veřejností mylně chápány jako zrcadlení historického obrazu. Takový přístup se ale neztotožňuje se snahou obcí o osídlování neobydlených ploch, případně o udržení mladých lidí v přírodní krajině. Repliky historických chalup mohou v lepším případě sloužit k rekreaci, ale pro běžný život naprosto nevyhovují. Pokud máme zájem o údržbu krajiny, život v ní a perspektivní rozvoj obcí, musíme nabízet soudobé možnosti architektonické tvorby a umožnit vývoj stavitelství tak, jak tomu bylo po celá staletí nebo správněji řečeno celá tisíciletí.

Obrázek 2: Soudobá tvorba v Karlovicích

Obrázek 3: Soudobá dřevěná architektura, Bormio, Itálie

Doc. Ing. Martina Peřínková, Ph.D.,
FAST VŠB - TU Ostrava,
katedra architektury,
L. Poděště 1875, 708 33 Ostrava-Poruba
e-mail: martina.perinkova@vsb.cz

DOPADY POSTOJE INVESTORA NA VÝSLEDNOU PODOBU ARCHITEKTONICKÉHO DÍLA

Ing.arch. David Průša

Cesty k naplnění snu se různí, ale mají v podstatě stejný scénář. Každá cesta má začátek, směr, trasu, překážky a konec (v jakékoliv podobě). Začátky mohou být jednoduché či složité, rychlé či pomalé, hezké nebo nepříjemné. Ale cesta vždy někde začíná. Začátek může i nemusí ovlivnit další vývoj cesty, který je mnohobarevný, nevyzpytatelný a nepředvídatelný. Stejně tak i konec cesty není jistý. Není předem jasné, zda cesta skončí, nebo pokračuje další cestou, zda se nedostane na svůj začátek, nebo pokud skončí, jaký bude výsledek. Nejčastěji má na výsledek vliv právě samotná cesta. Každá cesta je vydefinovaná mnoha faktory a elementy, které ji vytvářejí nebo ovlivňují.

Architektonické dílo je na počátku sen investora. Pokud se investor rozhodne a odhodlá světit splnění svého snu do rukou architekta, stává se tento sen i snem architekta. Ovšem v případě, že dojde k nalezení společné shody a společného scénáře ke splnění onoho snu.

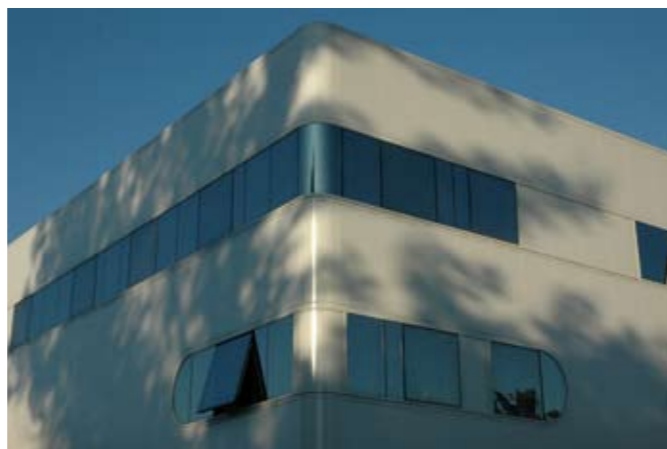
Tento okamžik je začátkem cesty a může být pokračování nebo koncem celého procesu vývoje architektonického díla. Obrovský entusiasmus investora se v tomto okamžiku projevuje velmi výrazně. Touží mít „velkolepé“, originální dílo.

Pokud se scénář opravdu naplňuje v takové podobě, jak byl na začátku dohodnut oběma stranami, je velká naděje, že cesta k naplnění snu obou aktérů může zdárně pokračovat. Je třeba zdůraznit, že ze strany architekta je po celou dobu procesu jediným záměrem dílo dokončit k onomu zdárnému konci. Tudiž další vlivy na jakékoliv pokračování celého procesu vycházejí ze strany investora.

Pokud cesta pokračuje, jde často o dlouhý proces, který může dílo výrazně ovlivnit. Pozitivně i negativně. V obou případech ale může dojít stále ke kýženému konci – výsledku.

V přípravné fázi díla – projektové přípravě, dochází často k hledání podružných cest, většinou na popud investora. Tyto poté vedou k hledání kompromisů, které výrazně, či méně výrazně přetváří původní scénář díla.

V tuto chvíli by mělo nalezení kompromisů napomoci k posunu vývoje díla k lepšímu. Pokud se toto daří, je cesta mnohem jas-

1/ MAN – administrativně správní objekt a servis nákladních vozidel
nější, cíl se mnohem jasněji přibližuje a vzniká naděje, že k naplnění snu opravdu dojde.

Prvním velice důležitým zlomovým okamžikem je příprava na realizaci. Pokud se v tomto okamžiku investor dokáže jasně vypořádat se všemi faktory vytvářejícími budoucí zhmotnění snu, může se plynule přejít k samotné realizaci. Tento okamžik je opravdu velmi výjimečný, ale není zásadní. Zde probíhá jakési, většinou pozitivní, napětí. Začátek ztělesňování něčeho, co existovalo dlouhou dobu pouze na papíře a v myšlenkách. Architekt bývá v tomto okamžiku opravdu ve stavu mírného opojení. Opojení vycházejícího z představy, že něco, co vytvářel určitou dobu, určoval směr cesty nebo byl různými překážkami nucen na ně reagovat, opravdu začíná pomalu dostávat konkrétní, hmotnou podobu.

I když se stává, že při procesu realizace dochází k dalším dílčím úpravám a hledání cestiček k překonání dalších překážek, stále zde přetrvává naděje, že se vše podaří. I zde se totiž stále investor jeví jako někdo, kdo je s budoucím dílem sžitý stejně jako architekt, kterého na začátku požádal, aby mu jeho sen pomohl zrealizovat.

Nejdůležitější fází celého procesu je jeho zakončení. K čemu-

koliv, co člověk dělá nebo vytváří, buduje s vidinou kvalitního výsledku, musí být i silná vůle dokončit vytvářené do poslední okamžiku tvorby. Počáteční souhra obou zúčastněných stran musí probíhat až do úplného konce celého procesu vytvoření architektonického díla.

Na třech konkrétních zrealizovaných či právě realizovaných příkladech je ukázáno, ve které fázi investor vzdal pomyslný boj s vůlí dokončit svůj sen a také jeden opravdu naplněný sen o urputné touze mít svůj splněný sen ještě lepší, než byla počáteční představa. Zde se investor postupně ztotožnil se samotným dílem a přesto, že byl závěr opravdu těžký (jako obvykle), byl schopen stát si za tím, že chce mít opravdu kvalitní, výborně fungující a esteticky hodnotnou architekturu.

1/ MAN – administrativně správní objekt a servis nákladních vozidel

Záměrem investora a budoucího provozovatele bylo zpracování návrhu na technický park servisu nákladních automobilů v Ostravě – Přívoze, který se skládá z novostavby servisu nákladních automobilů včetně administrativní části objektu, zpevněné plochy a parkování.

Původní záměr investora byl postavit objekt dle standardů MAN. Což v praxi znamená vymyšlený „slepenec“ nesmyslných hmot, vrstvených na a vedle sebe dle nepochopitelných vazeb. (viz. např. obchodní řetězce LIDL, KAUFAND, BILLA apod.) Po diskuzi s investorem se podařilo zapomenout na tyto standardy a vymyslet nový koncept celého areálu a objektu. Standardy musely být zakomponovány po jednání s vedením MAN pouze do barevného řešení.

Díky společnému úsilí byla tato architektura navržena a zrealizována téměř dle počátečních představ. Během celého procesu bylo mnoho překážek, které nabourávaly celou koncepci objektu. V tuto chvíli byla potřeba opravdu jasného a silného přesvědčení o správnosti věci ze strany investora. Cíl byl těsně před dokončením viditelný a zdálo se, že naplnění všech představ bude dokonáno. V samotném závěru ale bohužel investor ztratil sílu a trpělivost dokončit dílo do posledního detailu. To způsobilo, že objekt navenek vypadá jako nápaditý dům, ale při bližším ohledání lze vyčíst právě onu stopu úprku a zodpovědnosti za celkový dojem vzniklého díla – opravdu díky investorovi.

2/ BURGUS INVEST

- interiér kanceláří v polyfunkčním domě

Shodou okolností, při zrodu této akce byl veliký zájem investora, doprovázen jeho obrovským entusiasmem, stejně, jako u záměru poslední ukázky rekonstrukce vily na sídlo firmy, zrealizovat výjimečnou věc. V průběhu vytváření záměru vše probíhalo dle původního zájmu o velkolepý, luxusní a skvostný interiér sídla „mocné“ firmy na lukrativním místě.

Po započítání celého díla se v investorovi projevil známky nestálosti a nejistoty a vývoj k zakončení díla změnil směr o mnoho stupňů.

Výsledek je nakonec obstojný, ale díky jiným faktorům, které se v celém procesu nečekaně objevily.

4/ FEBE TRADE – rekonstrukce vily na sídlo firmy - nový stav

4/ FEBE TRADE – rekonstrukce vily na sídlo firmy - původní stav

4/ FEBE TRADE – rekonstrukce vily na sídlo firmy - nový stav

3/ Rodinný dům v Dobroslavicích

Tento rodinný dům je v současné době v realizaci. Od začátku měl investor jasnou představu o tom, že chce mít krásné, skvělé a originální bydlení pro celou rodinu. Zde byla od začátku jasná představa ze strany investora, že chce šetřit na přípravě, tudíž na projektové dokumentaci. To se nikdy nikomu ještě nevyplatilo a i zde se to v polovině procesu výstavby potvrzuje. Naštěstí je stále ze strany investora zájem o dokončení díla

3/ Rodinný dům v Dobroslavicích

do úplného konce podle původní navržené představy. Všichni jsou ve velikém očekávání, zda vůle a síla investora vydrží do samotného konce. Zatím je to na dobré cestě.

4/ FEBE TRADE – rekonstrukce vily na sídlo firmy

Vila původně sloužila jako rodinný dům. Záměrem rekonstrukce bylo vybudovat sídlo firmy.

K tomuto dílu není potřeba mnoho sdělovat. Zde se dostavil kýžený efekt opravdového dokončení do úplného konce. A to právě díky silné vůli a síle investora. A to i přes všechny překážky, které byly čekaně i nečekaně nastaveny. I díky tomu, že šlo o rekonstrukci.

Ing.arch. David Průša
PLATFORMA OSTRAVA
Přemyslovců 884/49
709 00 Ostrava – Mar. Hory
T +420 777 258 573
prusa@platformaostrava.cz
Joanna

DIALOG Z TOŽSAMOŚCIĄ - REWITALIZACJA OSIEDLI PATRONACKICH NA PRZYKŁADZIE KOLONII STARA ROKITNICA

Dr inż.arch. Joanna Sokołowska Moskwiak

Streszczenie:

Nieodłącznym elementem krajobrazu Śląska, oprócz kopalń i towarzyszących im obiektów i urządzeń przemysłowych są osiedla robotnicze. Na szczególną uwagę zasługują osiedla powstałe w oparciu o idee miasta-ogrodu Howarda, dzisiaj stanowiące unikalne świadectwa architektury i urbanistyki poprzedniej epoki. Obecnie zespoły te wymagają podjęcia szeroko zakrojonych prac rewaloryzacyjnych i modernizacyjnych, ze względu na wiek i stan techniczny obiektów, niekontrolowane przebudowy i zmiany w obiektach oraz negatywny wpływ nowopowstającej architektury.

Wstęp

Zespoły zabudowy kolonii robotniczych „miasto-ogród” wyróżniają się na tle innych osiedli na terenie Śląska, nie tylko przez nawiązanie do idei Howarda, która przyczyniła się do przestrzennego kształtu projektowanych osiedli, ale przede wszystkim dlatego, że zachowały swój unikalny i czytelny pierwotny układ urbanistyczny w prawie niezmiennym kształcie. Konieczne jest także uzupełnienie zespołu o nowe funkcje, zarówno o randze lokalnej (dla mieszkańców osiedla), jak i ponad lokalnej wpływającej na rozwój i poprawę jakości przestrzeni i miejsca zamieszkiwania

Z uwagi na fakt wpisu do rejestru zabytków i objęcia ochroną konserwatorską omawianych osiedli, przedstawiono zasadnicze kierunki działań ochronnych oraz możliwości i sposoby rewaloryzacji wybranych osiedli. Ważnym przedstawionym zagadnieniem są zalecenia co do charakteru ich przekształceń w celu przeciwdziałania „dzikiemu” rozwojowi urbanistycznych założeń w sprzeczności do pierwotnego układu przestrzennego i typologicznego a także, przeciwdziałania samowolom i wszelkim niekontrolowanym ingerencjom budowlanym.

Ochrona środowiska kulturowego śląska poprzez prawidłowe, oparte o profesjonalne konserwatorskie i projektowe działania może zmienić wizerunek i podnieść atrakcyjność miast śląskich,

Il. 1. Geometryczny układ założenia. Lokalizacja terenu doliny Potoku Rokitnickiego przeznaczzonego na park oraz centrum kulturalnego.

oraz jakość życia ich mieszkańców.

1. Rozwiązania przestrzenno-typologiczne

Na podstawie badań¹ można stwierdzić, że osiedla patronackie Górnego Śląska cechuje duże zróżnicowanie układów urbanistycznych, różniących się wielkością i sposobem zagospodarowania oraz różnorodność form architektonicznych. Istnieją duże osiedla, tworzące autonomiczne dzielnice i wyposażone w dodatkowe funkcje usługowo - socjalne, niezbędne do ich samodzielnego funkcjonowania. Istnieją też niewielkie zespoły zabudowy patronalnej, składające się z kilku budynków usytuowanych w strukturze dzielnicy.

Rozwiązania architektoniczne ewoluowały od skromnych chat osadników fryderycjańskich², poprzez budynki typu blokowego aż do budynków typu willowego, o rozczłonkowanych bryłach i bogatych dekoracjach.

1.1 Układ urbanistyczny

Rozwiązaniem przestrzennym osiedli patronackich typu miasto-ogród jest układ geometryczny, w którym budynki mieszkalne sytuowane były wzdłuż dróg prowadzonych wewnątrz jednostki urbanistycznej.

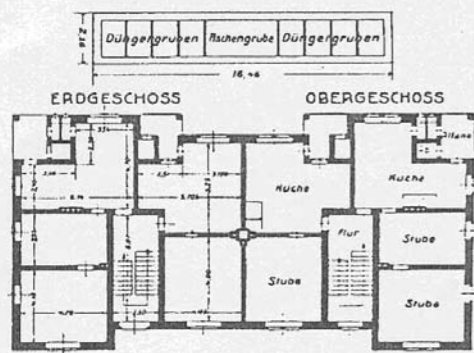
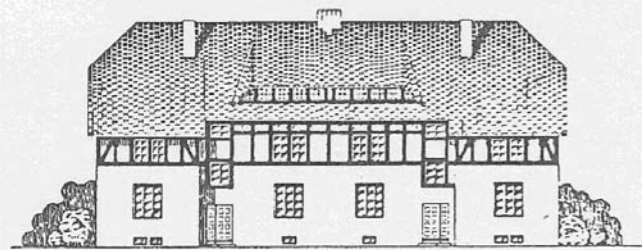
Budynki rozmieszczone były po obu stronach drogi w równych odległościach i posiadały niewielkie działki uprawne.

Układy geometryczne powielały wzór ulicówki, stosowany regularnie wzdłuż kilku równoległych ulic osiedla, tworząc wzór zbliżony do szachownicy. Pomiedzy domami znajdowały się ogrody uprawne lub ciągi zabudowy gospodarczej.

Zabudowa obrzeżna osiedli tworzyła kwartały wyznaczone przebiegiem ulic osiedla (istniejącymi lub projektowanymi). Wnętrza kwartałów istniały zielone dziedzińce z ogrodami

1) Sulimowska - Ociepka Anna, Osiedla patronackie Górnego Śląska. Studium miejsca oraz znaczenie kultury przemysłowej w przestrzeni zurbanizowanej, praca doktorska WA Pol.Śl. Gliwice 2004

2) Sokołowska Moskwiak Joanna, Idea „miasta –ogrodu” w realiach miast górnośląskich” Projekt Badawczy nr 1738/To7/2005/29

Il. 2. Rokitnica. Projekt typowego domu czterorodzinnego – elewacja i rzut
Repr. z: K. Seidl, *Das Arbeiterwohnungs Wesen*, Kattowitz 1913

Il.3 i 4. Rokitnica. Typowe domy z „murem pruskim” - cechą jest osiowość i symetria zastosowana na fasadach obiektów oraz w rzucie. (fot. aut. 2006)

uprawniami i zabudową gospodarczą.

1.2 Rozwiązania architektoniczne

Ze względu na cechy architektoniczne - funkcjonalne budynki mieszkalne występujące w osiedlach patronackich Górnego Śląska można podzielić na następujące typy:

- domy typu wiejskiego, • domy typu blokowego, • domy typu willowego.

W osiedlach patronackich typu miasto-ogród często stosowane były wzorce wiejskie a to za sprawą nawiązania do charakteru tradycyjnego przemysłu wiejskiego oraz chłopskiego rodowodu robotników.

Zabudowa typu wiejskiego sięgała do dwóch wzorców: górnośląskiej chaty chłopskiej oraz wiejskiej zabudowy niemieckiej lub angielskiej. Domy wzorowane na śląskiej zabudowie chłopskiej były murowane, parterowe z użytkowym poddaszem, na rzucie prostokąta. Przekryte były dwu- lub czterospadowym

dachem, czasem z wystawkami, pokrytym papą lub dachówką karpówką. Na osi domu znajdowała się przelotowa sień ze schodami, która prowadziła do poszczególnych mieszkań. W zależności od wielkości mieszkań były to domy od 2 do 5 rodzinnych.

Architektura domów wiejskich czerpiących wzorce z zachodu była bardziej urozmaicona. Charakterystyczne było tu przede wszystkim zastosowanie wysokich łamanych dachów z wystawkami, czasem mansardowych. W kondygnacji poddasza występowała zazwyczaj dekoracja z muru pruskiego.

Były to najczęściej domy 2 lub 4 rodzinne, o większym skomplikowaniu rzutów poprzez dodanie ryzalitów oraz bocznych skrzydeł. Poszczególne mieszkania posiadały osobne wejścia w postaci dekoracyjnych zadaszonych ganków. Wspólną cechą obu wariantów budownictwa typu wiejskiego było usytuowanie budynków w obrębie przydomowych ogródków wzdłuż ulic osiedla.

2. Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kolonii robotniczej Stara Rokitnica w Zabrze

Upadek dominujących gałęzi przemysłu pociągnął za sobą zmiany w strukturze przestrzennej i jakości śląskich miast. Zjawisko degradacji przestrzeni zawsze dotyczy przestrzeni fizycznej, kulturowej i społecznej danego miejsca, dlatego strategię rewitalizacji muszą odnosić się do tych wartości³.

Najważniejsze problemy zabytkowych osiedli robotniczych wiążą się z brakiem powiązania z terenami otaczającymi, negatywnym wpływem nowej chaotycznej zabudowy oraz prowadzonymi w niekontrolowany sposób i bez poczucia historycznej świadomości ingerencjami budowlanymi. Ze względu na specyficzną funkcję, jaką osiedla patronackie pełnią w strukturze zurbanizowanej Aglomeracji Górnośląskiej, strategia rewitalizacji powinna opierać się w szczególności na wzmocnieniu wartości przestrzeni dziedzictwa kultury, która polega na wyeksponowaniu i wykorzystaniu walorów historycznych i kulturowych danego miejsca w celu jego rozwoju gospodarczego a także strategii akcentującej wartość społeczności lokalnej ukierunkowaną przede wszystkim na poprawę warunków życia i umacnianie lokalnej przedsiębiorczości.

Dzięki analizom udało się określić najważniejsze problemy dotyczące zabytkowej kolonii robotniczej w Zabrze-Rokitnicy.

Są to:

2.1 Ogólne wnioski i wytyczne projektowe

- wiele 'pustych', niezagospodarowanych i nieuporządkowanych miejsc na terenie osiedla
- teren doliny Potoku Rokitnickiego i teren parkowo-leśny przy Akademii Medycznej – obecnie zupełnie niewykorzystany potencjał tego miejsca, wymagający opracowania projektu zagospodarowania przestrzennego
- brak bezpośredniego połączenia pieszego między Śląską Akademią Medyczną a kolonią
- zła lokalizacja obiektu użyteczności publicznej – biblioteki (położenie tuż przy hałaśliwym szlaku tranzytowym)
- znaczne oddalenie od śródmieścia Zabrze i innych miast (długi czas dojazdu, niewystarczające środki komunikacji publicznej)
- niewystarczająca ilość obiektów użyteczności publicznej, które wzbogaciłyby życie mieszkańców Rokitnic
- niewystarczająca ilość i zły stan boisk sportowych, brak hali sportowej przy szkole średniej
- obiekty o dużej powierzchni nie pasujące do starej zabytkowej części osiedla, zniekształcające pierwotny charakter kolonii;
- duża ilość samowolnych dobudówek w postaci ganków, tarasów, czy wolnostojących garaży i budynków gospodarczych, które niszczą zabytkową strukturę kolonii
- obiekty należące do prywatnych właścicieli, poddawane samowolnym przeróbkom, często zniekształcające zabytkowy charakter założenia
- zły stan techniczny obiektów osiemnastodzinnych
- niewystarczająca ilość miejsc parkingowych przy posesjach
- zły stan ulic i chodników wewnątrz osiedla
- teren parku graniczący z ulicą Krakowską – potrzeba modernizacji i uporządkowania
- nowa, chaotyczna zabudowa powstająca w północnym krańcu osiedla

2.2 Najważniejsze cele i zadania:

- uporządkowanie przestrzeni osiedla poprzez rozbiórkę i usunięcie samowolnych dobudówek i garaży oraz obiektów dysharmonizujących pierwotny układ
- zwiększenie miejsc parkingowych na terenie osiedla poprzez: stworzenie miejsc parkingowych przy każdej posesji, budowa parkingu podziemnego
- wyposażenie osiedla w nowe obiekty użyteczności publicznej

(biblioteka, szkoła języków obcych, itd.), które mogłyby uatrakcyjnić życie mieszkańców

- zagospodarowanie terenów doliny Potoku Rokitnickiego na park przeznaczony dla mieszkańców Starej Rokitnicy
- uzupełnienie kolonii nową zabudową mieszkaniową, zachowującej linię zabudowy i nawiązującej do charakterem i bryłą do pierwotnego założenia
- wyposażenie osiedla w nowe urządzenia sportowe (hala sportowa, boiska)
- stworzenie przejścia pieszego pomiędzy kolonią a Śląską Akademią Medyczną
- bezwzględna ochrona i konserwacja wszystkich zabytkowych obiektów na terenie osiedla
- naprawa stanu technicznego ulic i chodników

Działania rewitalizacyjne z zakresu urbanistycznym podzielono na trzy zasadnicze etapy:

Etap pierwszy – uporządkowanie przestrzeni kolonii

- i częściowe uzupełnienie nową zabudową
- uporządkowanie struktury osiedla poprzez wyburzenie i rozbiórkę szpecących osiedle garaży oraz samowolnych dobudówek
- likwidacja części obiektów
- wprowadzenie nowej zabudowy uzupełniającej wraz z parkingami podziemnymi
- naprawa stanu technicznego ulic i chodników

Etap drugi – wyposażenie osiedla w obiekty użyteczności publicznej

- budowa centrum edukacyjno-kulturowego dla społeczności rokitnickiej
- modernizacja urządzeń sportowych przy szkole średniej - nowe boisko wielofunkcyjne wraz z widownią, boisko do koszykówki, bieżnia, skocznia w dal; oraz budowa nowej hali sportowej połączonej ze szkołą
- budowa parkingu podziemnego od ulicy Feliksa Nowowiejskiego
- budowa miejsc parkingowych przy każdej posesji
- modernizacja i konserwacja wszystkich zabytkowych obiektów wymagających podjęcia interwencji (w szczególności obiekty osiemnastodzinne)

3) K. Skalski, *Trudne drogi do Programów rewitalizacji*, www.fr.ora.pl

il. 5. Lokalizacja obiektów kulturalno - edukacyjnych

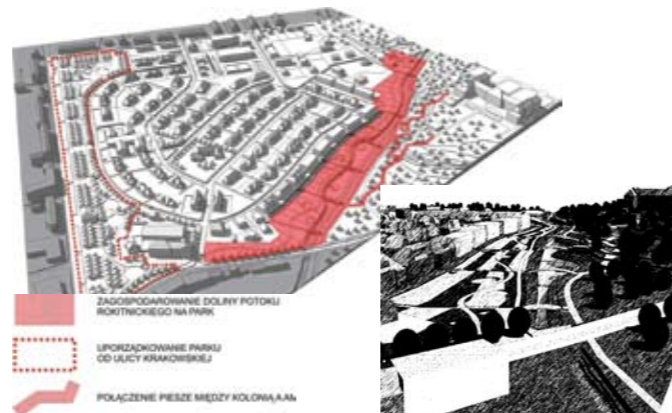
Il.6 i 7. Proponowana zabudowa konsekwentnie nawiązuje do rozwiązań przestrzenno-typologicznych osiedla

Etap trzeci – uporządkowanie terenów zieleni

- uporządkowanie terenu parku
- zagospodarowanie doliny Potoku Rokitnickiego na park wypoczynkowo-rekreacyjny dla mieszkańców osiedla (placyki o różnych funkcjach, małe baseny, promenada, droga rowerowa, amfiteatr)
- stworzenie połączenie pieszego kolonii wraz z Śląską Akademią Medyczną
- uporządkowanie wszystkich pozostałych terenów zielonych jak skwery, wspólne ogródki, sady.

3. Rewitalizacja terenów doliny potoku rokitnickiego

Kolonia robotnicza Stara Rokitnica jest wyjątkowa pod względem charakteru zabudowy. Głównym celem było zaprojektowanie parku, który nawiązywałby do wiejskiego typu zabudowy osiedla. Przewodnią ideą w tworzeniu parku było wzorowanie się na pejzażu rolniczym, który jest charakterystyczny dla terenów wiejskich. Nowoprojektowany park został wyznaczony poprzez skrzyżowanie dwóch kierunków – zabytkowej kolonii (kierunki przejść pieszych) i układu poziomic (równoległych do linii zabudowy osiedla). Teren przeznaczony na nowy park położony jest w północno-wschodniej części osiedla. Oddziela on zabytkową kolonię od terenów parkowo-leśnych Śląskiej Akademii Medycznej. Dzisiaj są to tereny niezagospodarowane z zaniedbaną zielenią jednak posiadają one olbrzymi potencjał do

il.8. Dolina Potoku Rokitnickiego – koncepcja projektowa

wykorzystania. Graniczą z malowniczym zespołem parkowo leśnym Akademii Medycznej i zajmują obszar, który cechuje dość urozmaicona rzeźba terenu.

Projekt przewiduje stworzenie kompletnego systemu terenów otwartych zielonych okalających osiedle.

Całość poprzecznie przecinają ciągi piesze stanowiące kontynuację przejść w osiedlu pomiędzy posesjami. Przejścia te przekraczają ciek za pomocą mostów i łączą się po drugiej stronie brzegu ze szlakiem pieszym wzdłuż Potoku Rokitnickiego. Na terenie parku po stronie kolonii biegnie 'wijąca się' promenada, która łączy małe baseny i placyki. Place te są zróżnicowane funkcjonalnie. Służą różnym atrakcjom, np.: organizowanie pikników, place zabaw dla dzieci, place do wypoczynku dla starszych ludzi, itd.

Równoległe do Potoku Rokitnickiego po stronie Starej Rokitnicy niezależnie od promenady znajduje się szlak rowerowy. Ciek wodny został w dwóch miejscach powiększony z możliwością utworzenia kąpieliska dla mieszkańców Rokitnicy. Powiększenie potoku ma również cel ekologiczny i służy naturalnemu oczyszczaniu się cieku wodnego.

Podsumowanie

Przedstawione w pracy zagadnienia potwierdzają, że obiektami wyróżniającymi przestrzeń Aglomeracji Górnośląskiej, są historyczne osiedla robotnicze - kiedyś budowane jako typowe i najprostsze zespoły mieszkaniowe - dziś w porównaniu z otaczającą je nijaką zabudową, stanowią punkty, które indywidualizują krajobraz przestrzenny regionu. Dzięki wyjątkowemu nawarstwieniu treści kulturowych i historycznych, osiedla robotnicze na tle nieuporządkowanej i chaotycznej struktury przestrzennej, wyróżniają się zarówno konsekwentnym, często zgeometryzowanym układem urbanistycznym jak i charakterystycznymi elementami architektonicznymi.

Il. 9.i 10. Idea parku – pejzaż rolniczy (oprac. Michalska.B 2006)

Są świadectwem kultury i historii nie tylko regionu, ale również ścisłych związków z europejską kulturą przemysłową i jako takie powinny podlegać szczególnej ochronie, poprzez prawidłowe, oparte o profesjonalne konserwatorskie i projektowe działania. Dzięki nim można zmienić wizerunek i podnieść atrakcyjność miast śląskich, oraz jakość życia ich mieszkańców.

Dr inż.arch. Joanna Sokołowska Moskwiak
Adiunkt w Katedrze Historii
i Teorii Architektury Politechniki Śląskiej
w Gliwicach, Polska

Bibliografia

1. Michalska B.: Kolonia stara Rokitnica na tle innych osiedli ogrodów Górnego Śląska. Projekt centrum edukacyjno-kulturalnego dla społeczności rokitnickiej, Projekt dyplomowy magisterski, Gliwice 2006
2. Paszkowski Z.: Tradycja i innowacja w twórczości architektonicznej, Szczecin 1997
3. Małusecki B., : Wieś z widokami na miasto, czyli o Rokitnicy. (W): Miasto z widokiem na wieś, red. B. Wierzbicka, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami, Warszawa.
4. Kozina I., 2005: Chaos i uporządkowanie. Dylematy architektoniczne na przemysłowym Górnym Śląsku w latach 1763-1955. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
5. Juzwa Nina, Wódz Kazimiera (red.): Rewitalizacja historycznych dzielnic mieszkalno -przemysłowych, UŚ, Katowice 1996
6. Głazek D., 1989: Kolonie robotnicze w autonomicznym województwie śląskim. (W): O sztuce Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego XV –XX wieku, red. E. Chojecka. Śląski Instytut Naukowy, Katowice.
7. Skalski K. Trudne drogi do Programów rewitalizacji, www.fr.ora.pl

Anotace:

„Architekt všemožně přispívá k šíření dobrého jména architektury a architektů. „ (1)

Prolog:

Název svého příspěvku, aniž bych předpokládal jakýkoliv problém, jsem předal pořadatelům této konference a pomaličku začal s přípravou. Při sběru podkladů, jak jinak, z internetu jsem ovšem velmi brzy narazil. 5.12.2008 Petra Costenarová sepsala článek „Etika a etiketa na akademické půdě“ (uveřejněn na internetové adrese <http://www.vysokeskoly.cz/system/index.php?clanek=2040&id=2471>) a mne polilo horko. Opravdu krásný začátek: psát o etice a narazit na skoro stejný název článku. Trochu mne uklidnil fakt, že autorka měla na mysli etiketu ve smyslu pravidel společenského (zdvořilého) chování, kdežto já mám na mysli etiketu v tom původním slova smyslu, jako štítku s označením obsahu, prostě nálepku.

Prosím neberte můj příspěvek jako poučování, vyvyšování se, osočování a moralizování. Jedná se jen a pouze o zamyšlení.

Skoro všichni velmi citlivě vnímáme chování našich politiků a považujeme ho často za nenormální a mnohdy za nemorální, tedy neetické. Skoro všichni asi ještě citlivěji vnímáme neetické chování lékařů. Asi proto, že jde přímo o nás, o naše zdraví. A to tedy pozor! A tak můžeme poukázat na problémy s etikou u soudců, advokátů, exekutorů, úředníků, a tak dále. Ale co my? Co my architekti? Jak jsme na tom s etikou? Jaké jsou naše představy a jaká je skutečnost?

Valná hromada České komory architektů vyhlásila již 16.4.1994 v posledním znění z 19.4.2008 Profesní a etický řád České komory architektů, ve kterém jsou upravena práva a povinnosti autorizovaných architektů. Dle mého názoru zásadní a nejdůležitější je §2 „**Architekt všemožně přispívá k šíření dobrého jména architektury a architektů**“. Přesto, že tento paragraf je zařazen do druhé části profesního a etického řádu, která se týká povinnosti architekta ve vztahu k profesi, ve své podstatě se týká i povinnosti architekta ve vztahu ke společnosti, ke klientovi, či k ostatním architektům. A to by mohlo stačit.

Proč tedy my architekti máme nálepku (tady je ta avizovaná etiketa) profese, která je drahá a přitom není až tak potřebná – to pro drobné investory, která je egoistická, nadřazuje se nad ostatní a moc toho o praktické stavařině neví – to pro kolegy ze stavebních profesí, která je podivně nečitelná („co vlastně chtějí, v čem jsou pro společnost potřební?“) a neumí se domluvit ani mezi sebou – to pro laickou veřejnost (nebo pro politiky)?

Zajisté jste si vyzkoušeli, jak těžce se odstraňuje dálniční známka (tedy etiketa) z čelního skla vašeho automobilu a když nepoužijete radikální prostředek, jaké zanechá na skle čmouhy. A tak je to, myslím, i s naší profesí. Během čtyřiceti let jsme získali nálepku, která neoznačovala zrovna vábný obsah a ani za dvacet let svobodného vývoje se nám nepodařilo ji zcela odstranit.

Všichni nebo skoro všichni víme, jak to je s různými výběrovými řízeními, soutěžemi, jak my architekti si vybíráme provize za uplatnění některých výrobků v projektech - pochopitelně na úkor klientů, jak dokážeme být arogantní, jak nejsme zvyklí ani ochotni zaplatit za chyby, kterých jsme se v našich projektech dopustili, jak se snažíme vyvinut ze svých chyb a svalit je na ostatní.

Asi je to znak nedospělosti, protože být dospělým je i vzít plnou zodpovědnost za své činy, za své chování a za své chyby a neztratit přitom zdravé sebevědomí. Snad těch dvacet svobodných let je krátká doba na cestě k dospělosti.

Dodržování etiky i odstraňování nevábné etikety je pochopitelně na nás – architektech. Tuto povinnost nejde delegovat na jiné a jinam. Nejsem si však zcela jist, že cesta vede přes §30, odst.2 Profesního a etického řádu České komory architektů: „Architekt je povinen oznámit Komoře každé významné porušení obecných předpisů vztahujících se k výkonu povolání architekta, popřípadě vnitřních řádů Komory ostatními architekty, orgány veřejné správy, popřípadě jinými osobami a institucemi, s nimiž se při výkonu svého povolání setká.“

Oznamovací povinnost tak trochu zavání „bonzáctvím“, které není v našem vědomí příliš populární. (Ostatně neplatí to jen u nás. Již v egyptském papyru z doby kolem 1000 let př.n.l. zaznělo: „Nechod často žalovati k soudu, aby tvé jméno nebudilo hnusu! Buď opatrný, nečiň mnoho řečí, mlč, a bude ti dobře.“)(2)

Je však jasné, chceme-li vůbec něco změnit, že každý z nás musí začít především u sebe!

Epilog:

Naprostě legitimní je pak otázka, zda-li etické, či neetické chování architektů může ovlivnit kvalitu architektury samotné? Nevím. Ale co vím určitě: taková architektura, byť je kvalitní, prostě zapáchá. Stejně jako páchne „boží ruka“ Diega Maradony ve čtvrtfinále fotbalového MS 1986 mezi Argentinou a Anglií.

Mou nejistotu a obavy asi nejlépe vystihuje citát z Úvodu do srovnávací etiky Prof. Radima Brázdy:

„Nejsem povolán k tomu, abych konstatoval správnost vašich argumentů - mně jde o to, aby vám vaše pravda neproměnila obličej v tlamu, abyste se pod jejím vlivem nestali odpudiví, nenávislní a nepřijatelní.“ (3)

*Literatura:**Citace:*

(1) Valná hromada České komory architektů, Profesní a etický řád České komory architektů, Praha 2008, §2 http://www.cca.cz/pravni_predpisy/profesni_predpisy/profesni_eticky_rad.html

(2) Lexa, F: Obecné mravní nauky staroegyptské. Sv. 3. Nauky Aniova a Amenemopetova. FF UK, Praha 1926, str. 23-24

(3) Brázda, R., Úvod do srovnávací etiky, KLP Praha, 1998, <http://www.phil.muni.cz/fil/etika/kniha/kniha2.html>

Zdroje:

Ježek, T., Na etice záleží, 13.5.2008, <http://www.investujeme.cz/clanky/na-etice-zalezí/>

Agafonová, M., Etika, TU v Košiciach 2006

Ing.arch. Aleš Student

FAST VŠB - TU Ostrava,

katedra architektury

L. Poděště 1875, 708 33 Ostrava-Poruba

e-mail: ales.student@vsb.cz

VÝCHODISKA A VÝSLEDKY ČESKÉ ARCHITEKTURY ŠEDESÁTÝCH LET 20. SOLETÍ A TÉMA VIZE ARCHITEKTURY NA PRAHU 21. STOLETÍ

Doc.PhDr. Oldřich Ševčík CSc.
Ing.arch. Ondřej Beneš

„V architektuře stejně jako v jiných oborech existují výsledky, které se předávají dál a stávají se součástí architektury.“
architekt, historik a teoretik architektury Aldo Rossi

Expozice tématu:

Oč šlo v české architektuře šedesátých let 20. století?

Diskuse o české architektuře, o její minulosti dávné – šedesátá léta – i té zcela nedávné (posledních 15 let) – jsou vším možným, ale ne hrátkami. Ptáme-li se po významu architektury šedesátých let v dějinách české architektury, tak se neptáme po tom, co z ní zbývá, ptáme se po jejím „výkonu“ v kontextu pozdní moderny.

Jaký byl tento kontext? Šedesátá léta byla „hraničním obdobím“ ve vývoji evropské architektury. Tehdy se dá nejen získat, ale také až příliš snadno mnoho ztratit. „Kontinuita a změna“ to je paradigma, přes které historici architektury hodnotí výsledky architektury šedesátých let.

Architekti Českých zemí a Slovenska se dokázali vřadit v náročném „pokusném terénu pro nové ideje a směry“ (E.a.T. Smithovi), který se v šedesátých letech otevřel v kulturně civilizačním prostoru Evropy, do západoevropského kontextu přehodnocování moderny a zaujmout v něm místo – to se prokázalo jako rozhodující. Zde se nevyhneme „příkladování“. Bruselský pavilon na prestižní mezinárodní scéně EXPO 58 demonstroval svojí barevností a propojením s výtvarnými díly v době, kdy se geopolitický Západ loučil s pozdní modernou, že moderna má ještě v sobě skryté, nevyužité možnosti. A československé výstavnictví se tehdy přes „fenomén Bruselu“ stalo na desetiletí pojmem a kritériem pro špičkovou evropskou úroveň tohoto oboru. Realizace multifunkčního objektu, televizní věže a hotelu na Ještědu, zase překročila svým respektem k přírodou daným podmínkám rámcově čistě technicistního přístupu daného desetiletí, objekt Strojimportu v Praze se vyrovnal s technologickými i estetickými nároky na miesovskou modernu na úrovni řešení, které dosahovaly na geopolitickém Západě mocné stavební firmy a architektonické

ateliéry (jako H. Hentrich&Petschnigg), administrativní budova Ingstavu v Brně vykazující lehkou radostnou estetiku a eleganci „skleněné obálky“ se svými promyšlenými stavebně-technologickými řešeními dokázala nejen vyrovnat i s energetickými nároky, které přišly v dalších desetiletích po prvním naftovém šoku (1973), ale robustním skulpturním gestem v uchopení prostoru v utváření vstupu překročila pouhé využití umění v architektuře, pouhé zdobnictví atd. Šedesátá léta podněcovala a vyžadovala jednání, ne pouhý stereotyp reagování! Tyto změny provází proměna jazyka: architekti se hlásí k „autentické architektuře“, umělci „nezdobí“, ale hovoří o „realizacích“.

Nabízí se srovnání šedesátých a devadesátých let 20. století. A to je v konečné bilanční instanci de facto téma využití svobody – svobody, kdy víme, co nechceme (socialistický realismus) a svobody, které dáváme obsah, prokazujeme schopnost ji unést – svoboda je nárok, aspirace a jako taková obsahuje tíži tvorby. Česká architektura šedesátých let v minulém dvacátém století měla štěstí - stejně tak, jako film a výtvarné umění (zejména umělecké sklářství pro svoji inovační sílu a pro svůj výjimečný vklad do architektury šedesátých let) - na osobnosti, které to dokázaly. Šedesátá léta 20. století svým kulturním klimatem nenavozují nudu, průměrnost, naopak. Představují produktivní využití postupně narůstající svobody; devadesátá léta jsou mnohdy zmarněním svobody, ve svých výsledcích zmatečná, realizace jakoby vznikaly přes kopírák katalogů zahraničních staveb. Česká architektura devadesátých let se nezdařilo to, čemu se přiblížila a co se zdařilo architektuře šedesátých let 20. století – nalézt místo v příběhu moderny a osvědčit svoji svébytnost. „A když se dívám na devadesátá léta s odstupem, tak si musím povzdechnout, že o nich spíše platí, že když někdo dlouho trpí hladem, tak potom nejí vybraně, ale žere. Cokoli, a to si myslím pobíhalo v devadesátých letech. V tom je ta dravost: dostat zakázku, nalistovat v časopise, okoukat, vysmahnout projekt a další. Ve své podstatě nejsou devadesátá léta nic příjemného. I když pro mě, pro moji generaci, to bylo zásadních deset let.“(architekt J. Pleskot v rozhovoru s J. Koryčánkem. In: Správná míra architektury. Rozhovor s Josefem Pleskotem. ERA 21,6, 2007, 1, s. 45) Z architektury tohoto desetiletí „je cítit schopnost kompilace, ale málo výtvarné radosti a mnoho opatrnosti. Národ, který má písně ze samých malých tercií, to není národ...v otevřeném evropském prostoru už není za čím se schovat. Proto bychom měli co nejdřív nastoupit na evropské hřiště a pokusit se o přijatelný výsledek.“(M. Masák, Tak

nějak to bylo. Praha, Kant Praha 2006, s. 81)

Výsledky české architektury šedesátých let 20. století

A co je tedy v této souvislosti podstatné a současně nejsympatičtější a co by kritici výsledků šedesátých let neměli opomíjet? Na malém prostoru Čech (resp. i Slovenska) nalezneme (ve sledovaném období 1958-1973) po periodě „socialistického realismu“ spektrum navazování na moderní architekturu, které překvapí svojí šíří (na co vše se navazuje!) a invencí. Pokusme se stručně komentovaným výčtem zachytit znovuvstupování české architektury do příběhu pozdní moderny šedesátých let po opuštění socialistického realismu. Nacházíme zde architektonicky jedinečnou stavbu technologického optimismu, dokonalý kontextuální multifunkční objekt televizní věže a hotelu na Ještědu (1963-1973, K. Hubáček, Z. Patman, Z. Zachař); radikální emancipaci od socialistického realismu obratem k moderní architektuře, cestou uplatnění „autonomní výtvarné představy“ a „vize krásné stavby“(K. Prager, D. Veselý) spojenou s novými technologiemi na objektu Ústavu makromolekulární chemie v Praze (1960-1965, K. Prager; závěsové stěny), dále klasiku administrativního centra se suverénním provedením miesovské kultury prostého a logického stavění a s citem pro vyvážené proporce - Strojimport v Praze (1967-1971, Z. Kuna), stejně tak jako pozoruhodný objekt pozdního modifikovaného neofunkcionalismu - Plavecký stadion v Praze - Podolí (1962-1965, R. Podzemný, G. Kuchař), kdy funkce a krása jsou si rovnocenné; či stavbu, která sice odkazuje na funkcionalismus, ale obsahuje již dominující novou zkušenost s tehdy aktuálním vývojem evropské architektury s brutalismem - hotel Intercontinental v Praze (1967-1974, K. Filsak, J. Švec, K. Bubeníček, J. Šrámek); dále originální pozdněmoderní objekt parlamentu, vzniklý radikální přestavbou („dům nad domem“; 1967-1974, K. Prager, J. Albrecht, J. Kadeřábek), ve kterém se propojily technologické inovace (Vierendelův nosník) s estetickým perfekcionismem v interiérech; dále vysokohorský monument s bezprecedentním formativním řešením (hotel Panorama na Štrbském plesu, 1967-1969, Z. Řihák); radikální navázání na maximální čitelnost konstrukce, efekt účinku materiálu, kdy stavební prvky odkazují výlučně na sebe a na svoji funkci a „nic víc“ (jsou „objektivními fakty“) – čili brutalismus jako radikální provedení doktríny pravdivosti a poctivosti na objektu obchodního domu v Pardubicích (1971-1973, R. Žertová); dále objekt, který s odezvou na tvorbu Stirlinga a v němž se rozvíjí prostor zevnitř - Dům bytové kultury v Praze (1970-1974, V. Machonin, V. Macho-

nová,); obdivuhodné generování prostoru (Obchodní středisko Ještěd v Liberci, 1968-1974, K. Hubáček, M. Masák) s gestickým odklonem od modernistických dogmat cestou svébytné odezvy idejí Aldo van Eycka - nekonvenčnost, radikalita si zde padají do náruče v mnohonásobné srostlici těles s hravostí, barevností a fantazií, objekt nabízí komunikativní prostor s výzvou k participaci a identifikaci; dále úspěšné uplatnění konceptu prvkové prefabrikace na obloukovém bytovém domu (Liberec, Wolkerova ulice, 1968-1972, J. Vacek); titánský bytový mezonetový dům (Chomutov, 1969-1975, R. Berger), který se stal v Československu nejvýraznějším produktem konstrukčního racionalismu z přelomu šedesátých a sedmdesátých let (srv. Goldfingerova věž Trellick, Londýn 1972); dále mimořádně kvalitní rekonstrukce a dostavby historicky cenných objektů, kterou představuje především technologicky i zvolenou estetikou odvážná a originální rekonstrukce Emauz (1965-1967) či Fragnerova dostavba vstupní budovy rektorského křídla Karolina (1963-1968), ta vytváří vzor pro další generace architektů a představuje „českou školu památkářů“ na více než kvalitním standardu evropské úrovně; realizace zastupitelských úřadů a misí prosazující se i v bezprostředním náročném mezinárodním kontextu jsou nepochybně stěžejními realizacemi šedesátých let (K. Filsak a J. Šrámek v Brasílii, 1966, v Dillí, v Ženevě, 1969; J. Šrámek a J. Bočan v Londýně, 1969, objekty s odezvou na Le Corbusiera a japonský metabolismus; J. Louda, I. Skála v Tokiu, 1969), totéž platí objekty československých pavilonů na EXPO Brusel (1958, F. Cubr, J. Hrubý, Z. Pokorný), Montreal (1967, M. Řepa, V. Pýcha) a Ósaku (1970, A. Jenček, V. Palla, V. Rudiš, Z. Musil, Z. Kubíček); dále rozměry i technologicky unikátní mostní konstrukce - Nuselský most v Praze (1965-1973, S. Hubička, V. Michálek, S. Kobr) a Žďákovský most přes vodní nádrž Orlický náhon (1957-1965), k těmto všem inovacím je třeba připojit i na mezinárodním fóru respektované výsledky architektury průmyslových objektů u nás doma fatálně nedoceňované.

Resumé

Přistoupíme ke shrnutí:

-šedesátá léta jsou periodou, která je sevřena mezi ideově přeexponovanou architekturou (idea „kolektivního bydlení“), historizující architekturou padesátých let („socialistický realismus“) na straně jedné a architekturou, která spolu s uplatněním nových stavebních technologií vyvinula i jim odpovídající estetický výraz na straně druhé a začala se na konci šedesátých let stále více

1971-1974, projekt 1971, Obchodní dům Pardubice, Růžena Žertová

střetávat s narůstající hrozbou monokultury panelového bydlení; -v šedesátých letech se po mezihře architektury socialistického realismu, syčené panující ideologií, provázené konzervatismem a stavební rutinou, vrátila do Československa moderní architektura a to se ukázalo jako rozhodující. Celý další jakkoli rozporný zatížený vývoj stojí s naprostou samozřejmostí na ramenech toho, co v tomto rozměru dosáhly generace šedesátých let. Jednotlivci vykonali práci za celé generace. Na takovéto nesamozřejmé samozřejmosti se nesmí zapomínat;

-šedesátá léta představují, na svém malém časovém úseku 1958 – 1973, pozoruhodně bohaté strukturované výsledky architektonických aktivit - ani na geopolitickém Západu, ani v českých zemích se „nerecyklovala“ architektura padesátých let;

- česká architektura šedesátých let zajisté není svědectvím intelektuálních teoretických výbojů, není svědectvím architekta individuálního promyšlení vztahu k Heideggerově součtveří (das Gewiert; čeští filosofové L. Major a K. Michňák tehdy v šedesátých letech používali první překladový novotvar - čtveřina), na které dnes odkazují přemýšliví a úspěšní architekti od devadesátých let dvacátého století (J. Pleskot, P. Pelčák a d.) – k Zemi, Nebi, k Božskému a Smrtelníkům. Není svědectvím ontologického zakotvení teorie, kterou by se snad řídili a promítali do architektonických idejí a představ. Nesporná kvalita této české a slovenské architektury šedesátých let, její místo v příběhu evropské moderny a její „zajímavost“, stejně tak jako skutečnost, že její špičky byly zaregistrovány a dosahovaly uznání v mezinárodním kontextu, je výsledkem dodnes pozoruhodné schopnosti pracovat s akumulovanou zkušeností, schopnosti recipovat a zhodnocovat nové aspirace evropské architektury uvedeného desetiletí, symbiózy práce architekta s výtvarníky atd. Architektura šedesátých let nepochybně přejímala a napodobovala, ale i s odstupem času konstatujeme: dosahovala přitom ceněné osobitosti. Šede-

1966-72, Londýn, Trellick Tower, Ernő Goldfinger

sátá léta mohou být v tomto ohledu zdrojem nepřehlédnutelné významné produktivní tradice, pokud na její hodnocení používáme objektu zkoumání přiměřená kritéria a metodu;

-tato léta byla a i po zkoušce časem zůstávají obdivuhodným výkonem mezigenerační solidarity a bezprecedentní, jedinečné spolupráce architektů s výtvarnými umělci a uměleckými řemesly. Proto můžeme hovořit o doslova „symbiotickém vztahu“: Česká architektura šedesátých let je architekturou radostné a vynalézáivé spolupráce architektů s výtvarníky. Tím se česká architektura tohoto desetiletí stávala v mezinárodním kontextu „zajímavou.“ Toto specifické signum české architektury sledovaného desetiletí vneslo do příběhu pozdní evropské moderny, do pozoruhodného a dramatického desetiletí, charakterizovaného s odstupem času slovy „kontinuita a změna“, nezaměnitelný a nepřehlédnutelný vklad.

Závěr:

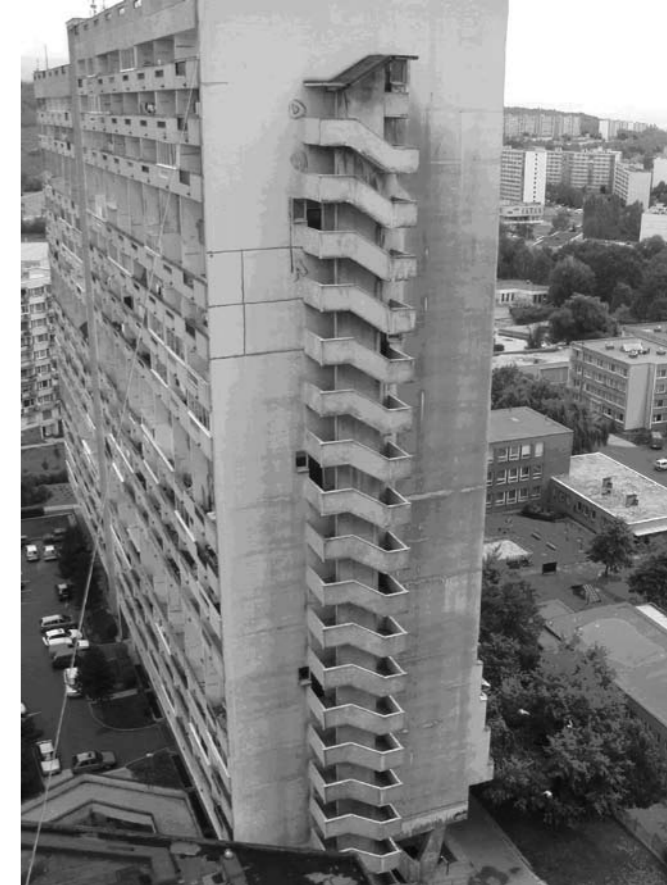
Optimismus 60. let a otázka po vizi architektury na prahu 21. století

Ještě jednu otázku na závěr: Byl optimismus šedesátých let generační naivitou? Naivita spoluúčinkovala, ale nebyly to tehdy, v šedesátých letech, již v žádném případě nekriticky

optimistické vize „zářících velkoměst“ po způsobu Le Corbusiera z první poloviny dvacátého století (ostatně i jeho tvorba se mnohonásobně proměňovala), které by snad ovládaly mysl architektů. Nebyla to ani víra a aspirace, kterými žila heroická respektive individualistická moderna a později po druhé světové válce takzvaná akademická moderna. Nicméně v pozdní moderně šedesátých let, přes sebereflexi a kritiku teoretických předpokladů i výsledků moderny, účinkovala znovuoživená osová víra moderny - víra ve vážnost a důležitost architektury.

A obstojí i dnes? Nápovědi nám může být současná reflexe aktuálního stavu architektury provedená aktérem šedesátých let architektem Miroslavem Masákem: „Společnost i architektura čekají na nějaký nový myšlenkový proud. Na nějaký silný impuls. Jakými byly v minulosti principy křesťanství nebo humánnost a otevřenost renesance nebo ideály sociální rovnosti. Pokud podobná vize, podobná naděje nevznikne, budeme tápat dál. Nebude důvod proměňovat v architektuře to podstatné, zůstaneme u formálního a technologického novátorství. Pokud by taková vize vznikla, ovlivnila by všechno, tedy i architekturu, vztah k ní, veřejný názor na to, co je to >dobře vyladěné prostředí<. Já tomu fakt věřím a trochu to souvisí s onou otázkou, zda ještě věřím tomu, čemu v těch šedesátých letech. Obecnou skepsi však sdílím také.“ (M. Masák, In: P. Kratochvíl, Rozhovory s architekty 01. Praha, Prostor 2005, str. 5)

Rýsuje se na intelektuálním horizontu architektury taková vize? Napětí mezi projektem a realizací bylo svým situováním v podmínkách „socialistické společnosti“ v šedesátých letech s jejím centralismem, s nedostupností technologií, diktátem politické vrchnosti a s narušenou, nepřirozenou skladbou typologie budov na hony vzdálené dnešku. V současnosti je architektura stále více pojednávána jako spotřební zboží, architekt se stává postavou, která surfuje v oceáně banalit, excesů, byrokracie a obchodu, zdroje inspirace se rozptylují v institucionalizovaných způsobech myšlení a jednání. Je tedy víra ve vážnost architektury a důležitost architektury i dnes klíčovým tématem? Nejsme snad v „masové spotřební společnosti“ a v „kultuře rozptylování“ svědky prohlubující se ztráty vztahu s „přirozeným světem“ (Lebenswelt)? Je-li tomu tak, pak nás víra ve vážnost a důležitost architektury, mutatis mutandis víra v znovunabytí klíčové architektury v procesu „jímž se zakládá a ztělesňuje kultura“ a v její „sjednocující sílu“ (srv. Dalibor Veselý, Architektura ve věku rozdělené reprezentace. Problém tvořivosti ve stínu

1969-1975, Chomutov, Bytový mezonetový dům, Rudolf Berger

produkce. Praha, Academia 2008; angl. vyd. 2004) přece jen spojuje s oněmi „zlatými šedesátými léty“! Jde o to, zda uvedená vize bude získávat na síle.

Prameny a literatura:

jsou vyčerpávajícím způsobem obsažena v publikaci O. Ševčíka a O. Beneše „Architektura 60. let. >Zlatá šedesátá léta< v české architektuře 20. století“.

Praha, GRADA 2009, ISBN 978-80-247-1372-4

Autoři:

Doc.PhDr. Oldřich Ševčík, CSc.

Příbram VII.-Legionářů čp. 417, 261 01; tel. č. 604 564 528;

Ing.arch. Ondřej Beneš

U Garáží 2, Praha 7, 170 00; tel. č. 777 819 788

A. Umění a architektura

1. Umění a architektura jako jevy lidské představitosti.

Předchůdcem umění byly tance, stylizace prvotních spontánních a kouzelnicko magických pohybů vlastního těla jako nejin-
tenzivnějšího emocionálního projevu. V paleolitu se spontánní
pohyby formalizovaly do tanečních, výtvarných i zvukových
rituálů. Formalizace z nich učinila speciální dovednosti - umění,
které se stalo výsadou k tomu vycvičených jedinců – a pro
ostatní se stalo v jedné větvi osobitou radostí a podíváním,
v druhé větvi posvátným rituálem. Cílem obou byl i nadále určitý
přestup z reálného světa do světa duchovně osvobozeného
nebo příznivějšího pro očekávané úkony (lov, boj, setí, založení
sídla atd.). Umění má tedy původ v rituálech, architektura pak
tyto rituály institucionalizuje (Viz: Patočka, str. 204-210).

2. Volné a vázané umění.

Obecně je umění ve svém základu společenstvím uznávanou
dovedností jak fyzickou, tak intelektuální, současně také sku-
tečnou vědomostí, znalostí věci a schopnostmi s nimi manipu-
lovat a sdělovat je (Viz: Dominik Lukeš: Proč odborníkům klást
pitomé otázky In: Lidové noviny 21.2.-2008). K cílům umění
v našem vymezení z velké části náleží nejen vznešené myšlen-
ky, ale také pouhá zábavnost a obveselení, regenerace stavu
těla i duše, tj. pocitů a myslí. Prostor umění i architektury se
tedy rozkládá od pouhých nejjednodušších racionálních inte-
lektuálních dovedností (nikoli již od manuálních a mechanicky
fyzických) až po dovednost v zacházení s prostředky každého
druhu umění a s nejiracionálnějšími jevy a hodnotami. Umění
pro jeho rozmanitost a neurčitost nelze definovat.

Umění jako duchovní fenomén je obvykle vymezeno určitými
vlastnostmi, z nichž každá platí, jen když jsou splněny všechny
ostatní. Náleží k nim zpravidla: emotivní účinky, pocit krásna,
jedinečnost, novost v dané chvíli, překvapivost, vznešenost
apod. - a vůle tvůrce tvořit umění nebo architekturu. Tato vůle
je sice pro svou subjektivitu samého tvůrce neuchopitelná, ale
velmi důležitá. Přenáší jeho mysl do speciálního citového,
předmětového ritualizovaného, intelektuálního a duchovního

prostoru forem, ve které svobodná tvorba není zatížena jinými
cíli a ohledy. V účelové tvorbě (užité umění a umělecké řemes-
lo) je situace jiná, ovšem k ovlivnění smí dojít pouze funkčním
cílem, nikoli jinými mimoestetickými nebo mimouměleckými vli-
vy nebo záměry (např. komerčními, výchovnými, reprezentač-
ními, emocí pak sentimenty apod.).

3. Detektory vnímání světa a vznešenosti

Volné umění je obdobně jako věda, víra a náboženství svůj
vlastní jiný svět, do kterého vstupuje každý člověk již ze své
lidské přirozenosti, umělec pak se zvláštními schopnostmi vní-
mání a dovednostmi vytvořit umělecké dílo. Umění odráží obraz
světa, jak jej člověk vnímá, a to z libovolně různých aspektů:
z filosofických, společenských, ekonomických, estetických, psy-
chických, věroučných apod. a z aspektů technologie dotyčného
způsobu realizace bez ohledu na to, že umění je různě chápá-
no v různých kulturách a v různých stupních civilizačního i kul-
turního zaměření nebo vývoje. Vysoké umění citlivě reflektuje
třeba jen náznaky budoucnosti nebo iracionality, je však pří-
stupné a zajímavé pouze pro omezenou část sobě nakloněné
populace. Většinu populace je však lépe přístupná reflexe aktu-
ální současnosti, případně vývojové avantgardy v populárních
formách umění. Většina populace však potřebuje zažít každou
novou tendenci, vstřebat ji a „přivlastnit“ si ji, což trvá desetiletí
i století (např. impresionismu to trvalo 50 let, funkcionalismu 10
let, abstrakce se nevžila ani za skoro 100 roků)

Stavatelství a architektura jsou detektory stavu a tendencí
vývoje techniky i vznešenosti, kterou si člověk sám přiznává
v jejích funkcích a obrazech. Od naprosté ignorance vzneše-
nosti nejhrubšího stavatelství přes estetičnost, přes vznosnou
atmosféru, až k povznesení myslí do transcendentálních oblas-
tí architekturou na nejvyšší umělecké a duchovní úrovni (dóm
v Chartres, Chrám sv. Petra v Římě, Libeskindovo Židovské
muzeum v Berlíně apod.).

4. Estetické vnímání je kulturním specifíkem.

Umění lze poznat pouze v časových souvztaznostech. Sou-
časníci vnímají všechna díla umění i architektury prakticky,
pouze jako ostatní potřeby své existence, i když jako krásné
svým vzhledem, bez vědomí jejich případného duchovního
obsahu (Viz: Patočka, str. 303-318). Ve stavebním oboru se od
renesance začínají rozeznávat díla pouze stavitelská a díla tzv.

architektonická, přičemž přídomek „architektonický“ se v obec-
ném vnímání až do začátku 20. století přiznává pouze objek-
tům kultovním a kulturním. Běžně architektonická a stavitelská
tvorba splývají a obě se vnímají spíše jako umělecké řemeslo
nebo typ díla. Od 20. století pak pod vlivem Bauhausu a silné
publikační činnosti je pojem architektura spojen spíše s díly,
která přinášejí nové, avantgardní hodnoty a umělecká architek-
tura je ta, která kromě nich má ještě další duchovní hodnoty.
Avantgarda se soustřeďuje nejen na estetické, ale především
na užité stránky architektury i předmětů denní potřeby. Vznikl
pojem design.

Veřejnost kromě specializovaných odborníků všeobecně
architektonickou a uměleckou stránku nejen výtvarných děl kla-
sifikuje historické i moderní stavební objekty obecnými výrazy
líbí/nelíbí se, vkusné/nevkusné, pěkné/nepěkné – případně až
ošklivé. Navíc takové pocity nemusí ani pramenit z vlastních
smyslů, ale jsou buď předstírané, anebo importované přes
rozumovou oblast. Veřejnost není schopna analyzovat jejich
jednotlivé stránky odděleně a pak vytvořit celkové souhrnné
ohodnocení. Určitou závadou je, že se hodnotí především vnější
vzhled, zřídka se hodnotí vnitřní struktura prostorů, funkcí nebo
estetičnost prostorů a konstrukcí. Uživatelé hodnotí objekty
zpravidla podle svých nejhorsích zkušeností s objektem: je-li
nejhorší provoz, pak podle provozu. Je-li nejhorší konstrukční
funkce, pak podle ní. Je-li podle jejich estetické kultury a podle
subjektivního nezdůvodněného názoru nejhorší tato stránka, je
takový celý objekt.

5. Původ ideje pojmu architektura stavebního díla.

Pojem architektura má mnoho významů. Základním význa-
mem je „prvotní struktura“, chápaná jako starořecká idea,
v podstatě obecná, abstraktní myšlenka. Vzhledem k tomu, že
kromě konstrukčních vazeb jde také o tvary a jejich kompozici,
jde o jejich základní přísně geometrické esence. Teprve od této
ideje se odvíjejí konkrétní tvary a konstrukce.

V následném konkretizovaném významu pak i v antickém Řec-
ku šlo o stavby původně tesařské, teprve později o tvary jakých-
koli stavebních konstrukcí. Pouze ve dřevěných konstrukcích
lze vytvořit jak sloupy a překlady, tak plné stěny. Tvary staveb
z dřevěných prvků jsou vesměs přímkové a ostrohranné, struk-
tura a tektonika konstrukce je velmi zřetelná. Ve zcela jiném
směru se přirozeně generují ideje i tvary z hlíny. Nelze vytvořit

sloupy ani překlady, ale přirozeným tvary jsou stěny i kopule.
Hliněné stavby jsou kompaktní, oblé a mohou být i nepravidel-
né. Nemají drobné strukturální prvky. V obou těchto základ-
ních konstrukčních typech lze vytvořit mnoho variantních tvarů
z hledisek funkčních, konstrukčních i estetických a vytvořily se
základní principy stavebních konstrukcí a v nich pak architekto-
nických prvků. Oba principy byly přeneseny do kamenných kon-
strukcí, jejichž charakteristikou však nejsou ani dlouhé prvky,
ani kompaktní hmota. Cihelné technologie pak již na počátku
historie mohly nabídnout vše, co konstrukce dřevěné i hliněné.

Teprve v 18 až 20. století nové materiály – litina a ocel, beton
– naposled kompozitní konstrukce osvobodily konstrukční sta-
vitelství a architekturu od tíhy konstrukčních i tvarových zátěží
cihelných staveb. Tehdy architektura poprvé překročila něko-
likatisícileté konvence tvarů a od té doby již několikrát. Milní-
ky těchto skoků můžeme vidět zejména na stavbách mostů
(první visutý ocelový most ve Walesu 1826, první betonový
most 1889), po nich na dílech Le Corbusierových, Miese van
der Rohe, Oscara Niemayera, Buckminstera Fullera, Franka.
O. Gehryho. V řádu estetické harmonie se již přes dva tisíce
let držíme geniality z přirozenosti vnímání odpozorovaného
a zabsolutizovaného tzv. zlatého řezu. Dovednost oduševnit
architekturu poesí založili již renesanční velcí, a v nových
technologiích pak Daniel Libeskind, ale v současné době nás
příliš neláká vstoupit za hranice konvencí v duchovních oblas-
tech iracionality.

6. Idea architektury a její vnímání.

Architektura jako umělecký obsah stavebního díla, stejně jako
pojem umění, které jsou navzájem spjaty, je jevem iracionálním,
tedy fyzicky neuchopitelným. Vnímání, hodnocení i emocionál-
ní účinky nejsou založeny na žádných objektivních základech.
Na jedné straně jsou osobitou iracionální záležitost, na druhé
straně i tento jejich prostor je vymezen společenskou stejně ira-
cionální konvencí každé doby a jinak v každém společenství.

Žádné společenství neshrnuje, nevyhodnocuje a neprůmě-
ruje názory a pocity všech svých příslušníků, ale – jako živo-
čích bez vlastního rozumu – přejímá ty, které jsou nejmocněj-
ší a totalizuje je jako zákon. Jen silní jedinci se odváží a mají
schopnost uplatnit své osobité představy, avšak jen osamoce-
ně, společenství je neslyší. Mohou se – avšak po dlouhé době
- ujmout pouze tehdy, když vznikne nějaké jejich krystalizační

jádro a má schopnost růst a rozvíjet je.

Zvláště lidské společenství jako kompaktní celek v architektuře brzdí prudší změny, z principu, nepřeje individualismu, který by více vybočil (viz běžnou praxi stavebních úřadů a zvláště J. Kaplického Národní knihovnu v Praze), i když pouze jednotlivec je schopen vykročit z hranic konvencí.

7. Nestabilita a relativita uměleckých a architektonických hodnot.

Estetické, umělecké, a tedy i umělecká část architektonických hodnot, jsou iracionality, které nejsou vlastnostmi fyzických předmětů. Jsou pouze zpětným odrazem pocitů jejich vnímatele (viz Carl G. Jung). Jsou tedy vždy jen odrazem lidského myšlení - a jejich progresivita (novost, modernost atd.) začíná až za hranicemi obecné aktuální společenské přijatelnosti. Mimořádné ocenitelné hodnoty jsou vždy pouze v umělecké avantgardě, která se pohybuje v neznámém poli hodnot a je vždy pouze dočasná a uznávaná jedinci mimo konzervativní hlavní společenský proud.

V lidském společenství, jehož postoje jsou z lidské podstaty oprávněně vždy labilní, proměnlivé a nespolehlivé, nelze nikdy spolehlivě předvídat, k jakým následkům může dojít. Zda jakýkoli postoj společenství bude v různých časových odstupech vůbec nosný, přínosný, jalový nebo škodlivý. To se ukáže až dodatečně, kdy nynější avantgarda poklesne na standard. Přitom žádný vývoj není lineární, tím spíše není jednosměrný. Každý vývoj bloudí nejrůznějšími způsoby. Vývoj v iracionálních oblastech se často orientuje jen za fikcemi.

8. Moderní doba neoceňuje emoce, ale řády.

Kromě toho, že umění ani estetika v architektuře nemají žádné objektivní parametry kvality a hodnoty, pouze „jsou“.a „jdou“, ale nemohou směřovat k žádnému cíli. Jedním z vážných znaků vymezujících uměleckost totiž je, že autor je za dílo umění prohlásí nebo vnímá jako takové vnímá. Moderní umění však již nestaví na tradičních emocích libosti, ale na schopnosti vidět a tvořit zvláštním způsobem - a osobitým smyslem naplňovat vlastní individuální pravidla, řády, nezřídka zaměřenými na pouhou provokaci konvenčního společenství. Nutno přiznat, že tyto zárodky byly již na samých počátcích umění – již v magii.

B. Dílo stavební a architektonické

9. Obsah pojmu architektura staveb

Význam, v jakém dnes chápeme tvůrčí stránku architektury, konkrétně architektonického tvoření, má řadu společných znaků s tvořením především vizuálních uměleckých děl. Jsou zajisté neoddelitelnou složkou architektury, nikoli však jedinou. Jako architektonická stránka se oprávněně v souladu s původem pojmu vnímá prvotně sama konstrukce objektu, druhotně – ale nutně, pak také všechny provozní a další užité uživatelské a konstrukční funkce.

Všechna stavební díla jsou součástí obrazu životního prostředí a stylu a vždy vyžadují určité estetické kvality. Přitom je rozhodující jen ve velikostech podílů, zda jde o díla přednostně funkční, tzv. inženýrská, jako mosty, přehrad, tunely, estakády, anebo o díla, která tvoří podstatnější část životního prostředí, jako jsou veškeré budovy. Také u nich jsou někde jen estetické nároky, u jiných nejen estetické, ale také navíc duchovní, které nejsou přidavkem jiných tvůrčích prostředků, ale především se realizují stavebně konstrukčními prostředky.

Z toho plyne, že užité i konstrukčně funkční vlastnosti a architektonicko-tvůrčí cíle se určitým způsobem ztotožňují – a realizují se týmiž prostředky. Toto spojení je to, co se v celých dějinách architektury vyskytuje a po čem se volá v moderní architektuře (Adolf Loos a jiní) – „pravda“ – která je ostatně podstatou i každého jiného druhu umění.

Jsme zvyklí oddělovat od sebe stavby inženýrské, tzv. „civilní“ a stavby strojní (především venkovní), jakými jsou např. zařízení hutní, různé koksárenské, plynárenské a vodárenské zásobníky, sluneční elektrárny, chladič věže apod., ale i auta, vagony, lodě, letadla, vzducholodě, kosmické lodě apod., které mají v podstatě charakter obdobný jako obytné budovy – ať jsou pohyblivé nebo stabilní. Vždy se však tyto stavby neoddělovaly přísně od ostatních.. První průmyslová výrobní zařízení dbala na své estetické kvality, jak je patrné ještě na stavbách Behrensových. Umělecky jsou vypracovány objekty prvních průmyslových staveb z 18. a 19. století: jejich osamocené komíny, jatka (v Ostravě), tržnice, a komplexy hutí a důlních zařízení (jaký v Ostravě tvoří jedinečnou, ve světě unikátní siluetu). Tvary odvozenými od nároků strojních zařízení mají v podstatě mnoho společných znaků ať a moderní divadlo. Pasažérská loď je nejpřepychověji a architektonicky nejvíce vybavený společenský prostor.

Každé stavební dílo je nezbytně dílem technickým i dílem užitným. Některá strojní díla, zejména velké stroje a strojní zařízení však pro svou existenci nutně obsahují také stavební součásti.

V sémantice výrazů o stavebních dílech se vyskytují pojmy stavba a budova – od slov stavět a budovat. Stavba znamená konstrukční souvislosti a zahrnuje nejen umělá lidská díla, ale smysluplný řád jakéhokoli složitějšího neživého i živého organismu a souvisí s činností vztyčování vzhůru. Konstrukce znamená sestavit něco do smysluplného vyššího organismu, budova znamená tvořit novou skutečnost, vytvořit dílo, které bude.

Stavba, konstrukce nebo budova jsou především základní existenční podmínky, funkce jsou prvky nebo uzly vnitřních a externích služeb určitého organismu. Aby však byl vytvořen ucelený funkční systém, musí být funkční prvky nebo uzly navzájem logicky a smysluplně propojeny ve dvou úrovních: v úrovni funkcí a v úrovni konstrukce, dohromady tedy celé stavby. Každá úroveň obsahuje vlastní složku existenční i funkční.

Dalšími jejich složkami ve stavebních dílech jsou složky architektonické, specificky estetické, intelektuální nebo i duchovní, případně také umělecké.

10. Splývání pojmů architektura a stavba

V historii pojmy architektura a stavba převážně splývaly, a nerozlišovalo se ani stavitelství jako technická činnost a architektura jako koordinační a estetická až umělecká činnost. Zcela zřetelně to vyjádřil Vitruvius v díle Deset knih o architektuře, kde stejně důležitě pojednává všechna hlediska, která souvisejí se stavbou, počínaje klimatem, zakládáním, užitnými funkcemi, estetikou, konstrukcemi i vybavením. Přitom estetiku nepojednává pro nás obvyklým způsobem jako obecný způsob vnímání, ale zcela konkrétně jako ustálenou typologii forem a jako prostorové vztahy mezi tvaroslovně konkrétně danými prvky stavby.

V gotice pak a u všech historických stavebních děl mimoevropských, u nás uznávaných jako vrcholová architektura, se o jejich tvůrčích vždy mluví jako o stavitelích, o řemeslnících v hutích, nikoli o architektech. Ještě v renesanci i umělečtí malíři a sochaři byli považováni za řemeslníky, na jejichž dílech pracovali jejich tovaryši.

11. Současná rozdílnost vnímání architektury a stavby

Vlastním smyslem stavby i architektonické stavby, ale také urbanismu, tvorba městských prostorů, jsou především vnitřní, tedy

konkávni prostory. Jsou určitým způsobem pak vyjmuty z obecného prostoru vymezeného třemi základními délkovými parametry a stávají se prostorem našeho života, fyzického pohybu, ale také prostorem našeho citového a myšlenkového světa, někdy i s duchovním obsahem. Tento prostor by byl statický, mrtvý, kdyby nebyl zaplněn životem lidí a dynamizován obměnami provozu v neustále nezadržitelně plynoucím čase. Život člověka jej zaplňuje fyzickou energií. Prostor, který není zřetelně vytyčen fyzickými objekty, a čas dvěma okamžiky - začátkem a koncem děje - by pro nás však byly neuchopitelné. Abychom prostor náměstí apod. mohli vnímat a pochopit alespoň půdorysně v jeho tvaru a velikosti, musíme vytyčit jeho obvodové hranice a zaznamenat pohyb, abychom pochopili jeho měřítko ve vztahu k člověku. Městský prostor, i když je nahoře otevřen, má však také výšku, kterou cítíme. Neurčitě ji vytyčují výšky siluet objektů ohraničující jej po obvodu. Městský exteriér bez zřetelného vymezení, rozplývající se do neurčitých bočních prázdností, je pro nás neuchopitelný, nezřetelný, nevnímátný – a vlastně neexistuje.

C Architektonický prostor a jeho vnímání

12. Vnitřní prostor a vnější objem objektu

Každý reálný objekt v obecném jinak neuchopitelném prostoru v něm vymezuje jeho část, buď pozitivní dutinu v tělese, nebo negativní prostor mimo ten, který zaplnilo určité těleso, a činí jej tím pro nás uchopitelný. Tím těleso vymezuje člověku určitou část pro možnost fyzického pohybu v něm a pro jeho vnímání. Architektura má svůj smysl vždy jen uvnitř prostoru. nacházíme-li se uvnitř stavby, jsme v jejím interiéru, nacházíme-li se vně stavby, jsme sice v tzv. exteriéru, ale v obecném prostoru vesmíru. Architektonické dílo je jednak uměleckým dílem samo o sobě, avšak je pouhým objektem situovaným do obecného prostoru. Způsob, jak je v něm umístěno a jeho vztahy k ostatním předmětům, mají pak povahu tzv. situačního umění. Architektonický objekt, který bychom vnímali pouze jako izolovaný předmět sám o sobě, bez své polohy a bez vztahu k prostředí nemá smysl.

Předmět v prostoru i jeho vnitřní prostor však mohou být dále tvarovány sekundárními předstupujícími výstupky i ustupujícími dutinami, které vytvoří plasticitu prostorů i těles, např. stěn.

Zvláštním prostorem je atrium, svou povahou na rozhraní mezi místností a venkovním prostorem, mezi interiérem a exteriérem. Ačkoli je směrem vzhůru otevřené, může být vnímáno jako téměř

uzavřené, pokud jsou úměrné poměry jeho půdorysných rozměrů a výšky objektů na jeho obvodu

Obvodové konstrukce vymezují stavbu jako celek, tj. uvnitř jako dutý prostor, zvenčí jako těleso. Obvodový plášť nemusí být vytvořen souvislou stěnou. Může ji pomyslně, symbolicky zastupovat také sloupoví, zalamování nebo záhyby a jejich různé střídání. U sloupoví se dutiny a konstrukce nestřídají, ale navzájem prolínají (antické chrámy, renesanční galerie apod., ale také nejmodernější stavby). Obvodová konstrukce odděluje pozitiv objektu od jeho negativu, vnější tvar negativně kopíruje tvar vnitřního prostoru. Pouze barok tuto přirozenost popřel – a tvořil oba tyto líce nezávisle na sobě. Obdobného účinku dosahuje vrcholná gotika, pokud používá velmi vystupující, zpravidla ornamentální vnější opěry, obvykle nad bočními loděmi.

Účinným emotivním spoličitelem architektonického díla je dynamika osvětlení, a světelných zdrojů, které vytvářejí ze všech účinných prostředků ucelenou scénu. Vnitřní i vnější plochy objektu jsou často různě tvarovány, strukturovány, barveny, vybavovány uměleckými obrazy nebo plastikami apod. Někdy se horní obrysy objektů zjemňují narušením geometrické přesnosti linky, oblouky kopulí a žlabů, průhlednými nástavbami, vystupujícími římsami, anebo odstraněním jednoznačnosti vodorovných a svislých linií a zrušením rozdílu mezi hranami (a plochami) vrchními a stěnovými.

Ani městský prostor nemusí být vždy vymezen stěnami obvodových stavebních bloků, někdy k tomu stačí jen náznaky vymezení vhodnými prostředky s dostatečnou objemností se zřetelným významem. Mohou jimi být změny úrovně podlahy nebo výšky prostoru, pomyslná „stěna“ sloupů nebo stromů, jiné estetické vybavení nebo ztvárnění, apod. Městský prostor je vnímán jako náměstí jen když jeho půdorysné rozměry jsou ve vhodném poměru k výšce budov na obvodu, když tedy jsou sto tvořit dojem určitého psychologického „zakrytí“. Příliš velká volná plocha se nevnímá jako náměstí, pokud v ní nejsou nějaké body lákající pozornost a soustředění lidí. Ulice se vnímají spíše v jejich průchozí a průjezdné funkci. Pokud nejsou dostatečně vymezeny obvodovými objekty, ani vlastními liniemi a prolínají mezi zástavbu, ztrácí člověk orientaci o povaze prostoru, ve kterém se nachází. Ve velkých, otevřených a příliš světlých prostorách ztrácí člověk pocit intimity.

13. Architektura a konstrukce jsou si navzájem pozitivem a negativem

Architektonické vlastnosti díla lze realizovat jen prostorami, nikoli konstrukcemi. Konstrukční vlastnosti nelze naopak realizovat prostorami, ale pouze konstrukcemi. Fyzicky se tyto postupy při projektování zdají stejné, psychicky citěním, sledováním cíle apod., jde o podstatné rozdíly. Citění i myšlení architekta a konstruktéra se musí pohybovat v odlišných oblastech, každý ve své. Obdobně pak projektant technického zařízení, projektant užitého vybavení a další vytvářejí prostředí tím, že je dotvářejí svými prostředky a ve svých speciálních oborech, vždy však s cílem zdokonalit komplexní základní myšlenku objektu, nevytvářet v něm vlastní exponát. U civilních objektů jsou podstatné prostory. U inženýrských staveb užité i nosné konstrukce. U velkých moderních objektů se navzájem snoubí požadavky na prostory a nezbytnost inženýrských konstrukcí do společného díla estetického i užité funkčního, tj. architektonického. I konstrukce se stávají součástí architektonické výtvarnosti a působivosti. Velké inženýrské objekty se stávají kulturním prvkem svého prostředí (krajiny, města) tím, že přejmou určitou část vlastností architektonických úkolů a umění.

Doc. Ing. arch. Josef Šamánek, C.Sc.
Stadická 9, 70030 Ostrava, ČR
ingarchsamanek@volny.cz
00 420 591 156 678

TECHNOPARK GLIWICE FROM FRAMEWORK TO REALITY

Dr inž arch. Jerzy Witczek
Dr inž arch. Jakub Czarnecki

It was decided to build laboratory building for Department of Mechanical and Technology Engineering of Silesian Technical University in mid eighties of previous century. So frame for this laboratory was erected in the backyard of mentioned above department. Frame was the set of twenty two bays four nave steelwork. (Pic.:1)

Lack of funds caused that all construction activity was stopped shortly after that and bare frame stood for more than ten years until better days came. In late nighties it was decided that learning and conference space is more important than laboratory. So conference center for our university was raised in first thirteen bays of that framework (Pic.:2)

Design was based on idea of utilization of that structure done by our college arch. Zbyszko Bujniewicz Design was made in Gliwice Bureau of Industrial Design and interior design was made by our group of architects under supervision of Prof. arch. J. Witczek (Pic.: 3)

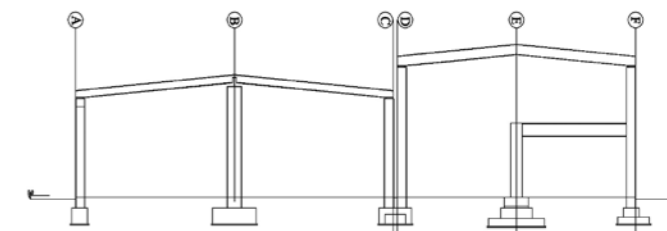
Even so substantial part of framework was still unused until year 2004 when city of Gliwice Special Economical Area and Silesian Technical University formed consortium to build Technopark in Gliwice. We were asked to create idea how to utilize remaining part of the framework for that purpose. From the first sketch we decided to preserve industrial nature of existing frame imbuing that feature into a new building.

We decided to create internal naturally illuminated lobby that would divide space of the building into two sections. To do so we altered original structure of the building. We turned roof slope in between line A and B to create flat skylight above main lobby (Pic.:4). That allowed us to create much moderate shape of the building that I'll discuss later.

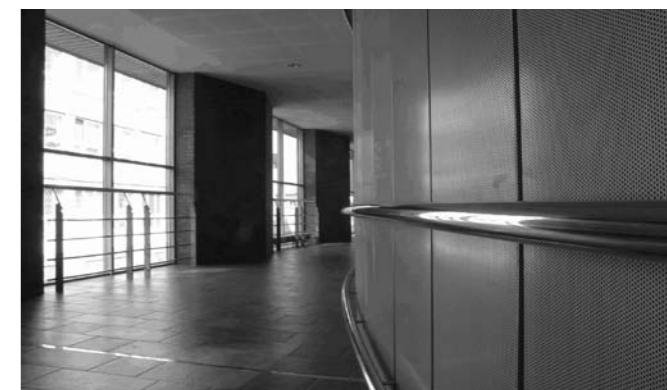
Internal structure of the object received by this principle neat disposal. (Pic.:4,5) First space between line A and B would be designed for technical workshops. Midsection (between B and C) common appropriation: - lobby, exposition, management office. Span between lines D and E was designed for support applications as vertical communication and toilets. Last span between

Pic 2: Conference Center

Pic.: 1: typical section of the framework

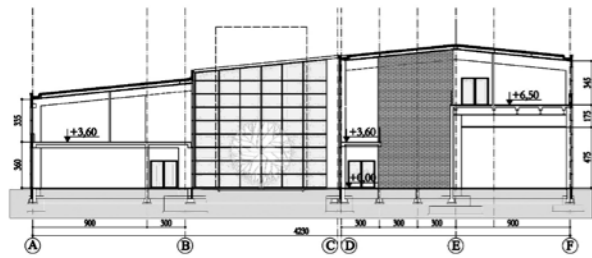

Pic 3: interior of the Conference Center

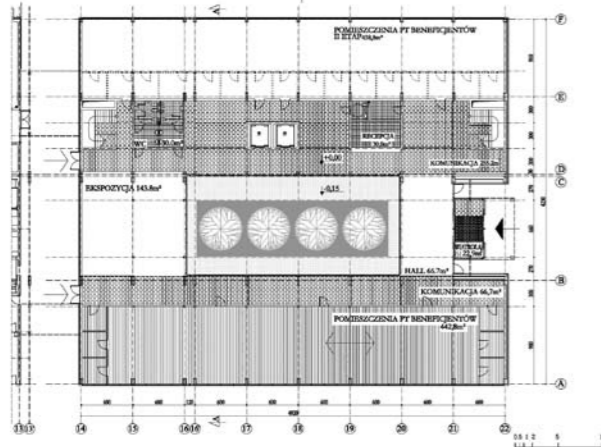
lines E and F was appointed again for technical workshops and offices.

Concept for exterior was to create neat, anchored in local tradition, modern architectonic expression. We decided to use two main material that was wide span glass and ruff brick. (Pic.:6)

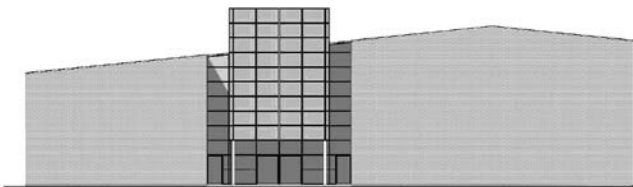
Entrance was emphasized by cubic glass tower raised on two external columns. That domination of that tower was even more justifiable by location of management office in it. That was some kind of paraphrase of superiority of that function over the building.

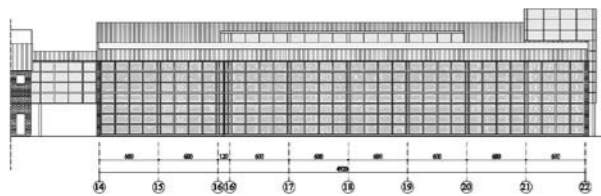
Pic.: 4: section for Technopark -concept

Pic.:5: Layout of ground floor for Technopark - concept

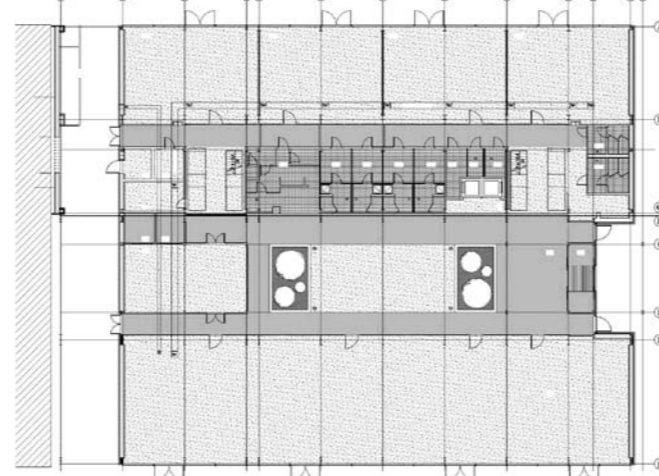
Pic.:6: front-east elevation of Technopark -concept

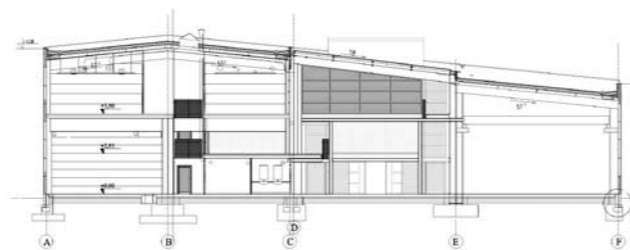
Pic 7: side-south elevation of Technopark -concept

South elevation was designed to be mainly glass work. Later in development of design it gained aluminum shades to restrain over heating and excessive illumination.

After creating concept design it was appointed in public offering in which we couldn't participate. National law excludes concept creators from the auction. Hopefully design passed into arch. Marian Polak hands who invited us to create interior design for the building so we had some influence on it. Pictures no. 8,9 are example how design evolved during second draft stage.

Pic 8: ground floor Technopark -flooring draft

Pic.: 9: section of Technopark walls developed view

Most changes was done between line B and C. This section was filled with quite big amount of office spaces which took advantage of big amount of light coming from the skylight. As existing structure prevented to access to those offices from first level corridor at line B it was decided to create entresol in the lobby. High ceilinged corridor along line B was created to access spaces on second floor. We made openings in it to allow light from skylights to penetrate down to the ground floor (Pic.:13).

Raised building of Technopark Gliwice seems to have two opposite natures. Exterior of the building is neat, frugal in architectural resources. (pic.:10,11). Wide span glassing of the side elevation contrasts with brick almost windowless front side. Single application of entrance glass tower

intensify impression of cold rationality. We in this manner tried to enroll in tradition our Silesian tradition of architecture.

Interior is in some point in contradiction to cold exterior. It surprises with abundance of details. We decided to express industrial nature of the building which is coherent with its destination as a cradle for modern technology. We decided to show as much frame structure as possible and that caused this inter-

Pic.:10 Technopark side elevation

Pic.:12: internal lobby

Pic.: 13: corridor along B line

Pic.: 15: accessory balcony along the lobby

resting consequence. In spite we didn't try to create additional architectural entities and used as much as possible repeating instances we received the considerable wealth of architectural detail. Incoming from the skylight illumination with plenty so structural shadows intensified even more that impression.

Two materials rules with interior of the object. First is glass which is used in two types; ordinary transparent glass used for internal windows and semitransparent profiles for creating main part of partitions (Pic.:13). There was intention of creating partitions that wouldn't separate users completely. It would give impression of presence and activity as blurred shadows are moving inside workshops.

Second material dominating interior is steel. It's a structural material of the framework and is used as support for glass walls, for stairs and balustrades (Pic.:14,15).

Whole steelwork in the building is painted on natural steel color.

Brick walls have some application as a remnant of exterior walls. It is used to emphasize feeling of security. Block located between lines B and C is facing its glazed side towards illuminated lobby so side and back walls were made of brick masonry (Pic.:16,17). This wall is so brute significance so so it was decided to show internal structure of plasterboard wall (Pic.:18) Second level of the building was intended to be more private space so it was given more timid expression.

Here also colorful floor coverings play considerable part. Having plenty of reflexive surfaces color from the floors diffuses upwards enriching steel and glass natural glimmer.

Thanks to support of European Union (the building was the co - financed from European fund of Regional Development) it came into being as interesting object that we are really content off.

Pic.: 16: steel staircase

Pic.:22: foliage in the lobby

Prof. Politechniki Śląskiej
Dr inż arch. Jerzy Witeczek

Dr inż arch. Jakub Czarnecki

NAUKOWO DYDAKTYCZNE CENTRUM
NOWYCH TECHNOLOGII
POLITECHNIKI ŚLĄSKIEJ W GLIWICACH

Prof. nzw. Dr inż. arch. Jerzy Witeczek
Dr inż. arch. Tomasz Wagner

Gwałtowny rozwój nowych technologii zaowocował powstaniem w strukturze dydaktyczno-naukowej Politechniki Śląskiej szeregu Katedr, Zakładów i Instytutów podejmujących tą problematykę. Swoją działalność oparty one o dotychczasową bazę lokalową poszczególnych wydziałów. Rozproszenie jednostek i stara baza, nie przystosowana do standardu adekwatnego do podejmowanej problematyki, skłoniły władze uczelni do podjęcia działań w kierunku modernizacji zaplecza naukowo-badawczego. Senat Politechniki Śląskiej, w uchwalonej Strategii Rozwoju Uczelni, zawarł konieczność skupienia instytutów zajmujących się nowymi technologiami i stworzenia nowej jednostki wraz z dostosowanym do nowych zadań budynkiem. Działania te stały się genezą projektu nowego obiektu dydaktycznego – Naukowo-Dydaktycznego Centrum Nowych Technologii.

Początki pracy nad projektem przypadają na kwiecień 2005 roku, kiedy to Rektor Politechniki Śląskiej zwrócił się do Katedry Projektowania Architektonicznego i Sztuk Pięknych o wykonanie koncepcji budynku dla wydziałów zajmujących się nowoczesnymi technologiami, a nie posiadających odrębnej siedziby; dla wydziału matematycznego i fizycznego. Lokalizacja budynku na chaotycznie zabudowanych terenach północno-wschodniej części dzielnicy akademickiej, wyznaczyła przed projektantem zadanie nie tylko stworzenia nowej kubatury, ale przede wszystkim zaprowadzenie ładu urbanistycznego w tej części miasta. Jest to o tyle istotne, że uchwalony 21.06.2004 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego, wytyczył wzdłuż północnej granicy dzielnicy akademickiej przebieg Drogowej Trasy Średnicowej, która realizowana będzie w najbliższej dekadzie. Tym samym peryferyjny dotychczas fragment śródmieścia stanie się nową „bramą Gliwic”. Zlokalizowany od zachodu główny wjazd na teren Politechniki (Plac Krakowski z budynkami Wydziałów Górnictwa, Chemii i Rektorem) częściowo utraci znaczenie na rzecz wjazdu od strony DTŚ, która łączy Gliwice z pozostałą częścią górnośląskiej aglomeracji.

1. Nowoprojektowane NDCNT, 2. Starówka, 3. Śródmieście – oś ulicy Zwycięstwa, 4. Dworzec, 5. Projektowany przebieg Drogowej Trasy Średnicowej – osi komunikacyjnej aglomeracji górnośląskiej, 6. Plac Krakowski – Rektorat Politechniki Śląskiej, 7. Wydział Architektury

W latach 2006/08 nastąpiło doprecyzowanie programu inwestycji; zakładające stworzenie nowoczesnego obiektu mieszczącego pomieszczenia laboratoryjne, dydaktyczne i naukowe dla Instytutu Fizyki Technicznej, Międzywydziałowego Laboratorium Techniki Membranowych i Ogniw Paliwowych, Mechatroniki, Techniki Membranowych, Laboratorium Nowoczesnych Techniki Utylizacji oraz Biotechnologii.

Wstępna koncepcja

Teren przewidywanej lokalizacji obiektu stanowi obecnie w przeważającej części niezagospodarowany bądź chaotycznie zagospodarowany fragment Dzielnicy Akademickiej. Granice terenu objętego opracowaniem wyznaczają: -Od strony północnej projektowana Drogowa Trasa Średnicowa i droga łącznikowa pomiędzy ulicami Konarskiego i Robotniczą,

-Od strony zachodniej ulica Konarskiego i tereny Wydziału Inżynierii Środowiska i Energetyki,

-Od południa hala technologiczna Wydziału Inżynierii Środowiska i Energetyki oraz Centrum Edukacyjno-Kongresowe,

-Od strony wschodniej tereny Gliwickiego Zakładu Urządzeń Technicznych (GZUT-u), przylegające do ulicy Wincentego Pola.

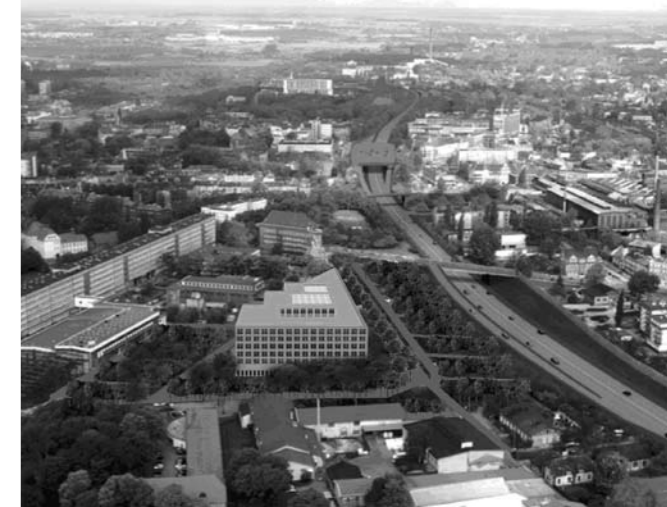
Wstępna koncepcja zakładała powstanie obiektu na rzucie zbliżonym do trójkąta, którego północny bok przebiegał w linii zabudowy wyznaczonej przez pochodzący z dwudziestolecia międzywojennego gmach Wydziału Inżynierii Środowiska i Energetyki. Bok południowy wyznaczony został prostopadle do istniejących budynków Politechniki Śląskiej, a najkrótszy - wschodni- równolegle do zabytkowych zabudowań Gliwickiego Zakładu

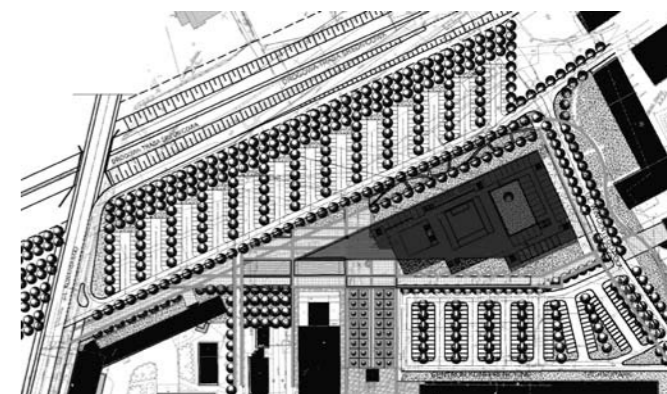
Tereny przyszłego NDCNT – stan obecny. Po prawej Centrum Edukacyjno-Kongresowe Politechniki Śląskiej (proj. J. Witeczek, G. Nawrot, J. Czarnecki, M. Balcer-Zgraja).

Urządzeń Technicznych. Założono przeprowadzenie drogi dojazdowej, stanowiącej przedłużenie ulicy Robotniczej, zaplanowanej w okresie przedwojennym, ale nie zrealizowanej przed 1945 rokiem. Wraz z pasem zieleni izolacyjnej, aleją pieszą wzdłuż projektowanego obiektu i placem wejściowym, rozwiązaniem to stanowić miało płynne powiązanie istotnych w przestrzeni miasta kubatur – równoległy do projektowanej DTŚ „front” dzielnicy akademickiej. Na przeszkodzie takiemu rozwiązaniu stanął miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, z niefrasobliwie wyznaczoną linią zabudowy. Linia ta została określona w oparciu o granice ogródków działkowych i podział własności, a nie w oparciu o determinanty urbanistyczne.

Należy podkreślić, że proces likwidacji przypadkowych elementów zagospodarowania terenu i uregulowanie własności na tych terenach potwierdziły niezasadność „linii zabudowy” zawartej w planie zagospodarowania. Niemniej komplikacje związane z ewentualnym uchwalaniem zmian lub nowego planu zagospodarowania, grożące odsunięciem w czasie inwestycji, zmusiły projektantów do zmiany koncepcji. W projekcie wstępnym wykonanym w latach 2006-08 nastąpiło przesunięcie nowo projektowanego budynku w kierunku południowym, przeorientowanie fasady północnej. Zmiany w programie funkcjonalnym wynikające z określenia zapotrzebowań poszczególnych jednostek naukowo-dydaktycznych wpłynęły na sposób kształtowania bryły obiektu, która w części północnej pozostała zbliżona do pierwotnej wysokości (ok. 25m), natomiast w południowej ograniczyła się do trzech kondygnacji – wysokości jaką posiada bezpośrednio sąsiadujące z nową inwestycją Centrum Edukacyjno Kongresowe oraz Technopark.

Perspektywa północnych terenów dzielnicy akademickiej z projektowanym budynkiem w linii zabudowy równoległej do DTŚ i ul. Robotniczej.

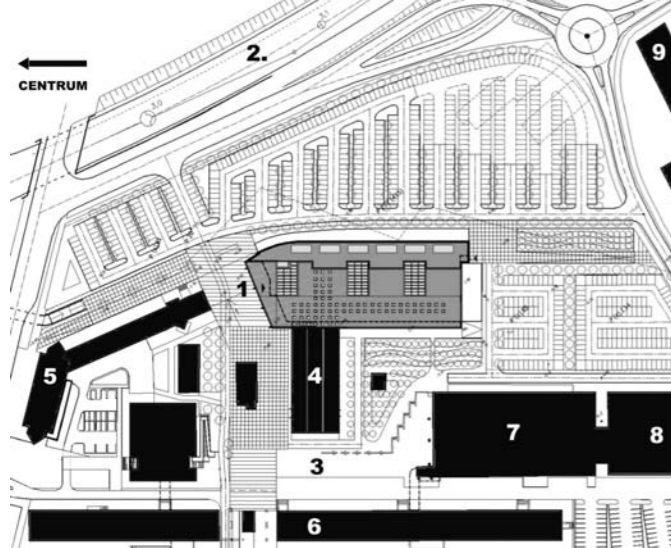

Zagospodarowanie północnych terenów dzielnicy akademickiej z projektowanym budynkiem (wstępna koncepcja 2005) w linii zabudowy Wydziału Inżynierii Środowiska i Energetyki, równoległej do DTŚ i ul. Robotniczej.

Nowo projektowany obiekt (wstępna koncepcja 2005) – lokalizacja w linii zabudowy budynku Wydziału Inżynierii Środowiska i Energetyki.

Zagospodarowanie terenu północnej części Dzielnicy Akademickiej wraz z NDCNT:

Główny projektant: prof. Jerzy Witeczek, dr Tomasz Wagner –opracowanie: 2007/08

1. Naukowo-Dydaktyczne Centrum Nowych Technologii –wejście główne
2. Projektowana Drogowa Trasa Średnicowa
3. Północna część kampusu Politechniki / Plac wejściowy do CEK
4. Hala Technologiczna
5. Wydział Inżynierii Środowiska i Energetyki
6. Wydział Mechaniczny i Technologiczny
7. Centrum Edukacyjno-Kongresowe Politechniki Śląskiej
8. Technopark
9. Gliwickie Zakłady Urządzeń Technicznych (GZUT)

NDCNT –widok od strony Technoparku na blok laboratoryjny

Projekt wstępny

W roku 2007 nastąpiło doprecyzowanie programu funkcjonalnego i ostateczne określenie lokalizacji. Powstał wówczas projekt wstępny autorstwa Jerzego Witeczka (główny projektant) i Tomasza Wagnera. Obiekt z elastycznie kształtowanym podziałem pomieszczeń ma zawierać pomieszczenia naukowe, dydaktyczne, laboratoryjne, dydaktyczne dla Instytutu Fizyki Technicznej, Międzywydziałowego Laboratorium Technik

Membranowych i Ogniw Paliwowych, Mechatroniki, Technik Membranowych, Laboratorium Nowoczesnych Technik Utylizacji oraz Biotechnologii.

Lokalizacja Naukowo-Dydaktycznego Centrum Nowych Technologii Politechniki Śląskiej zdefiniowana została ostatecznie przez: zapisy w aktualnym Planie Miejscowym Zagospodarowania Dzielnicy Akademickiej, przebiegi dróg i ulic okalających i podziały własnościowe. Znajdujące się tam obecnie: wyłączona z eksploatacji ciepłownia, magazyn centralny oraz baza transportowa, prowizoryczne obiekty pomocnicze i gospodarcze zostaną rozebrane. W procesie uzgodnień z zarządem DTŚ uzyskano dogodny dla Politechniki rozwiązanie węzłów komunikacyjnych. Umożliwi to dojazd na teren dzielnicy od strony centralnych terenów Górnośląskiego Związku Miast (Silesia) oraz pieszy od strony Dworca kolejowego i autobusowego. W ramach zagospodarowania terenów na północ od NDCNT przewidziano rozwiązanie ciągów pieszych, powiązań z DTŚ i zaplecza parkingowego, niezbędnego dla prawidłowego funkcjonowania obiektów Politechniki. Ważnym elementem jest powiązanie ulicy Konarskiego z Politechniką za pomocą pasażu pieszego. Prowadzi on na plac wejściowy do NDCNT i dalej do placu przed Centrum Edukacyjno-Kongresowym. Istotnym elementem jest przejście podziemne pod ulicą Konarskiego, łączące pasaż z komunikacją pieszą w kierunku Dworca. Zagospodarowanie terenu przewiduje stworzenie stref rekreacyjnych i ciągów ruchu uspokojonego.

Rozwiązanie urbanistyczne gwarantuje prawidłową obsługę komunikacyjną w całym założeniu, a równocześnie wyklucza wykorzystanie tego układu jako traktu przelotowego bądź skrótu komunikacyjnego. Przewiduje stworzenie obszernego zaplecza parkingowego w pasie przylegającym do DTŚ, pasaży, placów i terenów rekreacyjnych, a jednocześnie kompleksową regulację i udrożnienie systemu komunikacji pieszej i kołowej w ramach dzielnicy akademickiej. Uwzględniono także już zrealizowane rozwiązanie przestrzeni wokół Technoparku i Centrum Edukacyjno-Kongresowego

Uwzględniając powyższe warunki w rozwiązaniu urbanistycznym starano się przyjąć taką dyspozycję aby nowo projektowana zabudowa uzupełniała już istniejącą zabudowę, tworzyła zamknięcie i dopełnienie kwartału, wydzielala strefy parkowania na obrzeżu kwartału i strefy ruchu uspokojonego wewnątrz.

NDCNT –wejście główne, widok z pd-zch

NDCNT –wejście główne, widok z pd-zch

Projektowany budynek NDCNT ma wymiary 114 na 44 metry. Łączna powierzchnia wynosi 13 925m², a kubatura 70 180 m³. Jego bryła jest z jednej strony wynikiem uwarunkowań lokalizacyjnych (granice własności, linie zabudowy) z drugiej dopełnieniem zróżnicowanego układu kubatur obiektów północnej części Dzielnicy Akademickiej. Obiekt NDCNT stanowi dopełnienie pierzei kampusu od strony DTŚ. Tworzy go siedmiokondygnacyjna bryła części wysokiej, mieszczącej pomieszczenia dydaktyczno-naukowe. Od strony południowej znajduje się część niska -trój kondygnacyjny blok pomieszczeń laboratoryjno-dydaktycznych. Między nimi znajdują się zadaszone, przeszklone dziedzińce wewnętrzne, stanowiące zieloną przestrzeń rekreacji dla użytkowników NDCNT. Przekrycie stanowi dach zielony, zwiększający powierzchnię biologicznie czynną i zapobiegający przegrzewaniu laboratoriów.

Podział funkcjonalny obiektu opiera się na schemacie pasmowym. Pas północny stanowi ciąg elastycznie kształtowanych pomieszczeń naukowo-dydaktycznych. Wraz z przylegającym pasem komunikacji poziomej i „ryzalitami” mieszczącymi klatki schodowe, piony dźwigowe i aneksy rekreacyjne, stanowi on wysoką, siedmiokondygnacyjną część obiektu.

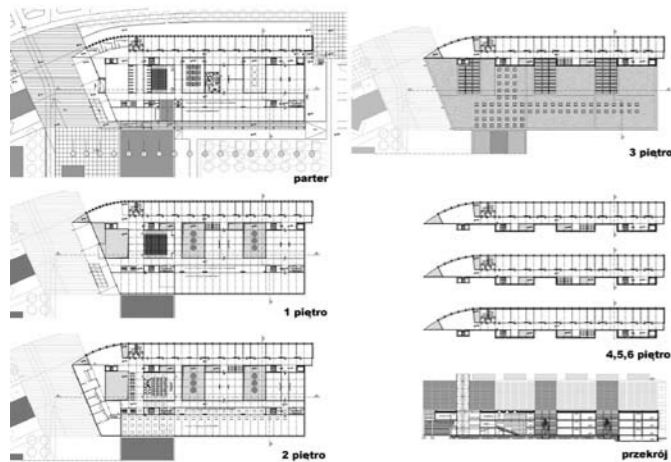
Część południowa jest trój kondygnacyjna. Pas wewnętrzny stanowią funkcje ogólne NDCNT. W parterze są to: hol wejściowy i expo, szatnia i bufet. Na górnych poziomach znajdują się audytorium, sala konferencyjna i dyrekcja Centrum. Zlokalizowane w tej części bloki pomieszczeń ćwiczeniowych oddzielone są przeszklonymi atriami z zielenią. Południowy blok pomieszczeń stanowią kolejno: pas komunikacji poziomej, pas „serwisowy” oraz pas laboratoriów wielkopowierzchniowych. Pas serwisowy zawiera klatki schodowe części niskiej, węzły sanitarne i laboratoryjne, pomieszczenia techniczne i zaplecza laboratoriów. Ekspresyjny narożnik w północno-zachodniej części bryły wynika z konieczności dostosowania obiektu do zapisów planistycznych, a jednocześnie podkreśla wejście

NDCNT –wnętrze

główne i samoistnie nawiązuje do ekspresjonistycznej tradycji zlokalizowanego obok dawnego gimnazjum Eichendorffa –obecnie Wydziału Inżynierii Środowiska i Energetyki. Dopełnienie budynkiem NDCNT północnej pierzei kompleksu akademickiego tworzy „bramę dzielnicy akademickiej” od strony DTŚ. Wrażenie to pogłębić ma wyraźnie monumentalny wyraz północnej fasady.

Niską część budynku, mieszczącą pomieszczenia laboratoryjne, cechuje surowa technologiczna estetyka. Bryła laboratoriów stanowi dopełnienie wnętrza urbanistycznego tworzonego przez zbliżone wysokości budynki Centrum Edukacyjno-Kongresowego, Technoparku i Hali Technologicznej. Elewacje budynku wyposażone są w żaluzje regulujące dostęp światła do laboratoriów. Ryzality elewacji południowej części wysokiej wyposażono w panele fotowoltaiczne, pozyskujące energię słoneczną. Naturalne doświetlenie powierzchni komunikacyjnych eliminuje konieczność korzystania z energii elektrycznej w ciągu dnia. Projektowany budynek będzie spełniał funkcje zarówno obiektu laboratoryjno-dydaktycznego, jak nowoczesnego budynku energooszczędnego inteligentnego, o odpowiednich parametrach w zakresie zapotrzebowania na energię do celów grzewczych i chłodniczych oraz będzie wyposażony w

Katedra Projektowania Architektonicznego
i Sztuk Pięknych RAr-2,
ul. Akademicka 7,
44-100 Gliwice,
tel/fax: 0-32 237-24-41, e-mail: rar2@polsl.pl

Naukowo-Dydaktyczne Centrum Nowych Technologii – rzuty kondygnacji i przekrój podłużny
Gł. projektant: prof. Jerzy Witeczek, dr Tomasz Wagner -2007/08

urządzenia pozyskujące energię ze środowiska naturalnego. Budynek NDCNT będzie posiadać scentralizowany system sterowania, zintegrowany z budynkiem.

Projektowany budynek posiada konstrukcję stalową, szkieletową, opartą o modułarny układ siatki słupów. Rozwiązanie to ma na celu uzyskanie maksymalnej elastyczności podziału pomieszczeń, dostosowanego do zapotrzebowań powierzchniowych użytkowników. Wykończenie ma wyraz monochromatyczny, podkreślający zastosowane materiały budowlane; żelbet, srebrno-szara blacha elewacyjna, cegła klinkierowa dla ścianek działowych, vitrolit. Ze względu na złożony układ komunikacyjny obiektu klatki schodowe mają być wykonane ze szkła przeciwpożarowego, celem lepszej orientacji w strukturze komunikacyjnej. Wnętrza dzięki pozostawieniu odkrytych instalacji uzyskają surową, szczerą, technologiczną estetykę, wyrażającą przeznaczenie budynku. Instalacje poprowadzone będą w sposób zapewniający dostarczenie mediów do każdej osi modułowej, co zapewni możliwość przekształcenia poszczególnych modułów (łączenie lub podział) w wyniku ewentualnych zmian zapotrzebowania lub zmienności wymogów technicznych dla poszczególnych użytkowników budynku.

W najbliższych kilku latach rozpocznie się realizacja budynku NDCNT, który odpowiada na rosnące zapotrzebowania na bazę dydaktyczną, laboratoryjną, oraz zmiany w dziedzinie badań naukowych Politechniki Śląskiej, podążającej w kierunku nowoczesnych technologii.

Prof. nzw. Dr inż. arch. Jerzy Witeczek
Dr inż. arch. Tomasz Wagner,
Katedra Projektowania Architektonicznego
i Sztuk Pięknych
Wydział Architektury Politechniki Śląskiej
w Gliwicach

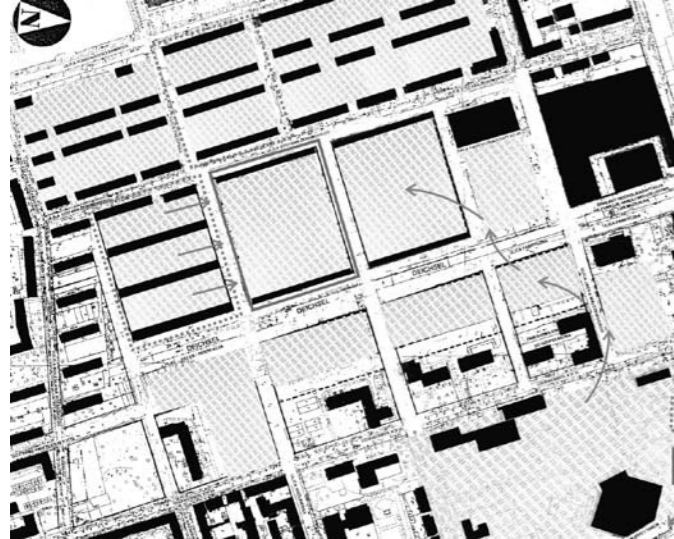
„DODA-j-DODO-mu-DOM - STRUKTUROHABITAT PRZYSZŁOŚCI”

Dr inż. arch. Jerzy Wojewódka

Świat od czasu przyspieszonego rozwoju techniki ulega zmianie w każdej dziedzinie. Architektura jako składowa czasu i przestrzeni w tym świecie musi wobec tego także ulegać modyfikacjom. Świat zmienia także model życia Rodziny. System pracy, system układów industrialnych, następujące często po sobie na zmianę: recesje i hossy, powoduje, że zatracą się tradycyjny model rodziny ukształtowany przez pokolenia. Czy ta droga jest dobra, i czy jest to droga ewolucji nieuniknionej? Czy tego oczekują ludzie? Odpowiedź na ten temat postawiono nie tylko przed socjologami i psychologami ale także, a może w podstawowej mierze przed architektami i urbanistami. To właśnie architekci jako fachowcy od ładu przestrzennego, od wielu pokoleń decydowali poprzez wprowadzane realizacje o kształtowaniu poglądów i zmianie mentalności potencjalnego użytkownika. Były to działania niejednokrotnie spontaniczne i nie zamierzone, lub nie do końca spodziewano się uzyskiwanych efektów. Przyszłe działania związane z urbanizacją przestrzeni miejskiej muszą być działaniami opartymi na podbudowie socjologicznej. Architekci powinni zacząć bardziej zwracać uwagę na socjologiczne zmiany zachodzące w społeczeństwie i to powinno być wyznacznikiem ich działań projektowo - twórczych. Jak cała natura nie znosi pustki, tak w postępie rozwoju urbanizacyjnego np. na bazie przemian polityczno – społecznych, nie może następować brak lub spóźnione działanie w tym obszarze. Jednak sposób tradycyjnego postrzegania modelu Rodziny, pewne odwieczne tęsknoty mieszkańca industrialnego miasta, za przysłowiowym „domem z ogródkiem” odżywają na nowo u każdego pokolenia jak zieleń na wiosnę! Kiedy poprzez pracę, zdobywamy większe możliwości finansowe na realizację swoich marzeń, po zaspokojeniu tych podstawowych większość „mieszczuchów” zaczyna rozglądać się za nowym miejscem zamieszkania, gdzie standard życia zapewni wygodę prywatności, czasami poczucie indywidualizmu, bezpieczeństwa. Marzenia o „domku z ogródkiem za miastem”, zaczynają być coraz częstsze. Jednak takie realizacje mają swoje plusy i minusy. Mieszkanie w domu jednorodzinnym, zwykle musi się wiązać

z koniecznością codziennych dojazdów mieszkańców do pracy, szkoły czy zakupy, rozrywka, zajęcia dodatkowe. To pochłania czas jak i koszty też bywają dodatkowym elementem. To wielu potencjalnych przyszłych inwestorów domów jednorodzinnych zniechęca do opuszczania miasta. Szukają więc rozwiązań alternatywnych jak np. w swoich zajęciach prowadzonych na Uniwersytecie w Kassel / Niemcy/, prof. Ing. Maya Reiner, która z grupą studentów zajmowała się zagadnieniami adaptacji dawnych obiektów jednostki wojskowej wraz ze szpitalem wojskowym w Bonn, na mieszkania o podwyższonym standardzie. Rewitalizacja pozostawionych obiektów o charakterze usługowym /koszary, szkoła wojskowa i szpital/ wynikała z potrzeby jakie wyniknęły w Niemczech po przeprowadzeniu się praktycznie wszystkich jednostek administracji centralnej i rządowej z Bonn do Berlina. Bonn ponownie można by rzec stało się sennym, spokojnym miastem, gdzie jednak władzom miasta zależało na tym aby zatrzymać mieszkańców, którzy chcąc poprawić sobie swój standard życia, szukali lokalizacji swoich domów w okolicach poza miastem, uznając, że przestrzeń ściśle o charakterze miejskim nie jest w stanie zapewnić im odpowiedniego poziomu mieszkania i zaspokoić ich oczekiwania w tym względzie. Młodzi architekci z Kassel, oraz Pani Prof. Maya Reiner, postanowili zmienić taki stan i zaproponowali bardzo interesujące rozwiązania urbanistyczno – architektoniczne, obszaru przeznaczonego wcześniej na bazę wojskową. Generalną ideą projektu dotyczącego Bonn było zaproponowanie takich rozwiązań zespołów mieszkaniowych wiele i jednorodzinnych, które swoim standardem nie będą odbiegały od domów i mieszkań zlokalizowanych na terenach wiejskich i podmiejskich, a będą wręcz bardziej atrakcyjne dla inwestorów, bo pozwolą zachować „plusy” życia w obszarze miejskim. Wręcz architekci postawili sobie za cel zachowanie w jak największym stopniu zabudowy istniejącej, a jedynie uzupełnianej nowymi obiektami, mieszkaniowymi jak i usługowymi¹⁾. Takie metody projektowania wprowadzają nową jakość w sposobie adaptacji obiektów, które wymagają zmiany funkcji, i doprowadzenie ich poprzez rewitalizację do ich nowej wartości funkcjonalnej jak i wizualnej. To pozwala także na stworzenie nowych metod finansowania realizacji zadań projektowych, bowiem pozyskiwanie już istniejącej infrastruktury technicznej w obiektach istniejących oraz sieci mediów, zdecydowanie obniża

1) Autor uczestniczył w trakcie zajęć projektowych na Uniwersytecie w Kassel w opracowaniu warunków projektowych, w ramach wymiany naukowej programu Sokrates – Erasmus, grudzień 2006, pod kierunkiem Pani Professor dipl. Ing. Mayi Reiner. W zajęciach uczestniczyli także studenci z Wydz. Arch. Politechniki Śląskiej w Gliwicach.

Il.1 Przestrzeń istniejącej zabudowy przemysłowej w Zabrze w otoczeniu istniejącej zabudowy mieszkaniowej /fragment planu miasta/ materiały ćwiczeniowe/Katedra Projektowania Architektonicznego i Sztuk Pięknych WA PŚI w Gliwicach /Polska/ 2008 r.

koszty realizacji obiektów rewitalizowanych.

Kolejnym przykładem mogą być także osiedla „społeczne” w Berlinie powstałe po zjednoczeniu Niemiec, a organizowane w spontaniczny i oddolny sposób przez ludzi, których losy potoczyły się inaczej niż większości społeczeństwa. Osiedla te zachowują zasady organizacji przestrzeni w sposób najbardziej racjonalny, wykorzystują jedynie autentyczne potrzeby mieszkańców. Psychologiczna jakość życia w tych osiedlach mogła by stanowić przykład badawczy i poznawczy dla projektantów, socjologów i psychologów. Nie znajdują się tam przerosty przestrzeni komunikacyjnej, czy też użytkowej. Wszystko ma racjonalny charakter, choć pod względem estetycznym pozostawia wiele do życzenia przyjmując w tym wypadku tradycyjne wzorce estetyzmu².

Zasady organizacyjne **struktur mieszkalnych** zwanych „**Habitatami**”, także zakładają racjonalizm, bazowanie na badaniach psychologiczno - socjologicznych, po to aby móc wykorzystywać je do projektowania nowych układów i systemów mieszkaniowych.

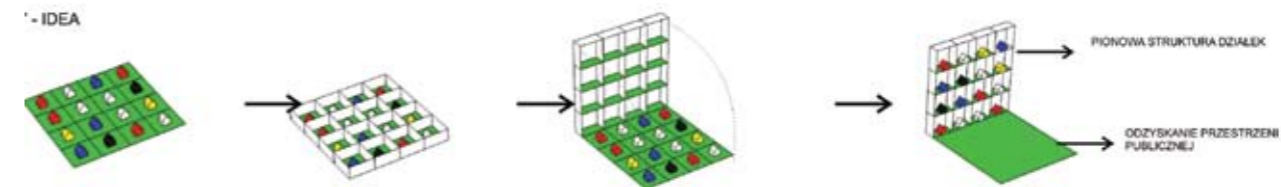
„**Habitaty przyszłości**” w tym i omawiany **STRUKTUROHABITAT** muszą opierać się na podbudowie socjologicznej. Teren który przedstawiam jako kolejny przykład rewitalizacji przestrzeni miejskiej w celu przeobrażenia jej z charakteru postindustrialnego w tkankę miejską mieszkaniowo- usługową jest zlokalizowany w Zabrze /Polska/. Autor przyjął do przeana-

lizowania jako przykładowo dobrany obszar, który analityczny zakładany jest w planach miejskich miasta Zabrze pod przyszłą zabudowę mieszkaniową, a obecnie wykorzystywany jest jako teren przemysłowo – magazynowy i jako taki wymagałby znacznych środków inwestycyjnych na restrukturyzację i rewitalizację³. Środki te prawdopodobnie trudne do uzyskania w założeniu koncepcji projektowej należałoby raczej wykorzystać na „uświadczenie” socjologiczne przyszłych użytkowników tego terenu, a co w następstwie prowadziłyby do przemiany obrazu kubaturowego na tym terenie. Problem „odzyskiwania” terenów po przemysłowych na cele mieszkaniowe jest coraz bardziej aktualny także w naszym kraju, a doświadczenia z innych państw wskazują, że przy odpowiednich działaniach specjalistów w wielu dziedzinach można uzyskać bardzo pozytywne efekty, jak np. w Anglii, Holandii.

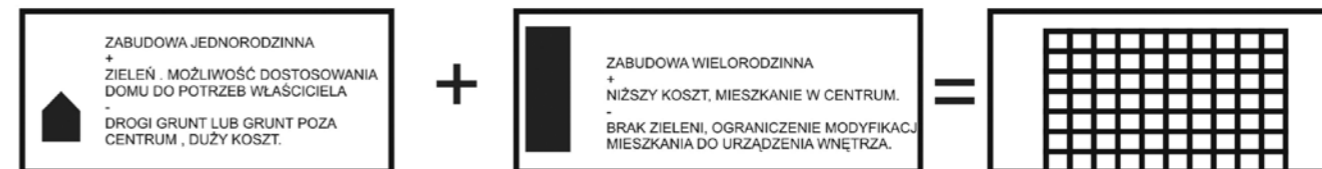
Teren przeznaczony pod opracowanie projektowe trzeba uznać na trwale wpisany w istniejącą sylwetę miasta. Jako taki, zaistniał bowiem w świadomości mieszkańców miasta, oraz osób przebywających w tym miejscu czasowo. Jednak oczekiwania mieszkańców miasta zmierną do zaspokojenia marzeń o własnym domku. Stąd zrodziła się idea aby przysłówiowy „domek z ogródkiem” móc przeciętnemu mieszkańcowi udostępnić. Jednak problemem jest pozyskanie terenu. Analiza terenu wskazała, że powierzchnia potrzebna na zaprojektowanie nowych zespołów mieszkaniowych pozwalała by na układ kilkunastu domków jednorodzinnych w tym terenie, jednak związane by to było z zabraniem terenów rekreacyjnych dla mieszkańców sąsiadujących bloków mieszkalnych, pomijając nawet fakt że ten typ zabudowy nie mieścił się w wytycznych planu miejscowego miasta Zabrze. Trudno sobie wyobrazić aby w środku miasta powstało nagle osiedle z kilkunastoma domkami wolnostojącymi, tylko po to aby zaspokoić marzenia kilkunastu rodzin o tzw. „domku z ogródkiem” . Jednak pamiętając, że rola architekta sprowadza się do spełniania także marzeń ludzi w zakresie mieszkalnictwa, postawiono tezę aby wymarzone „domki z ogródkiem”, na które nie ma miejsca w poziomie terenu zrealizować, przenosząc je w przestrzeń pionową. Tak powstała idea struktury przestrzennej , konstrukcji samonośnej,

2) Informacje na podstawie wykładu wygłoszonego podczas warsztatów architektonicznych „Habitat” organizowanych przez Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej, przez prof. Thomas’a z Berlina (4)

3) Omawiany projekt przekształceń restrukturyzacyjnych i rewitalizacyjnych dawnych obszarów przemysłowych z Zabrze, był wykonany przez studenta Grzegorza Ostrowskiego w ramach zajęć projektowych z przedmiotu „Zespoły mieszkaniowe”, w Katedrze Projektowania Architektonicznego i Sztuk Pięknych Rar-2, na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Prowadzący przedmiot: Prof. Dr inż. arch. Jerzy Witczek, prowadzący projekt ćwiczeniowy: dr inż. arch. Jerzy Wojewódka, /czerwiec 2008/

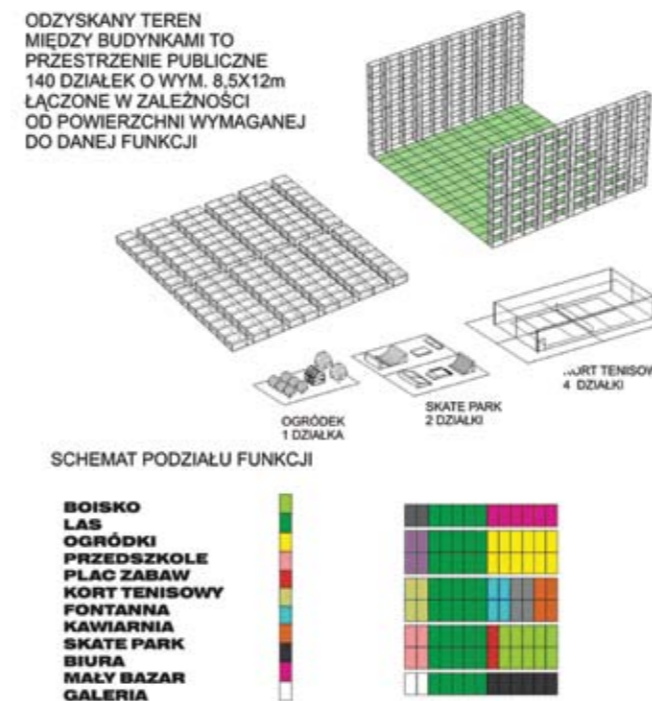

Il.2 idea wskazuje, że „poziome” ustawienie działek jest możliwe po przeniesieniu ich w „pion” i umieszczeniu w strukturze ażurowej, w dowolnym układzie ilościowym. W skutek takiego działania odzyskujemy teren zielony na cele publiczne /park, plac zabaw dla dzieci, przedszkole, drobna usługa i handel/

POSZUKIWANIE ALTERNATYWY

Il.3. alternatywą dla drogich terenów miejskich jest uzyskanie terenów o tych samych walorach jednak z przeznaczeniem na cele zabudowy wielorodzinnej. Negatywny czynnik ekonomiczny jaki występuje na terenach centrum miasta został „oszukany” przez” odzyskanie” go na platformach zlokalizowanych w przestrzeni powietrznej, która nic nie kosztuje /źródło 3/

Il.4. alternatywne odzyskanie terenów miejskich poprzez założenie tzw. Jednostki mieszkalno-usługowej w jednym miejscu /tzw. STRUKTUROHABITAT-cie pozwala na uzyskanie terenów o tych samych walorach jednak z przeznaczeniem na cele publiczne /źródło 3/

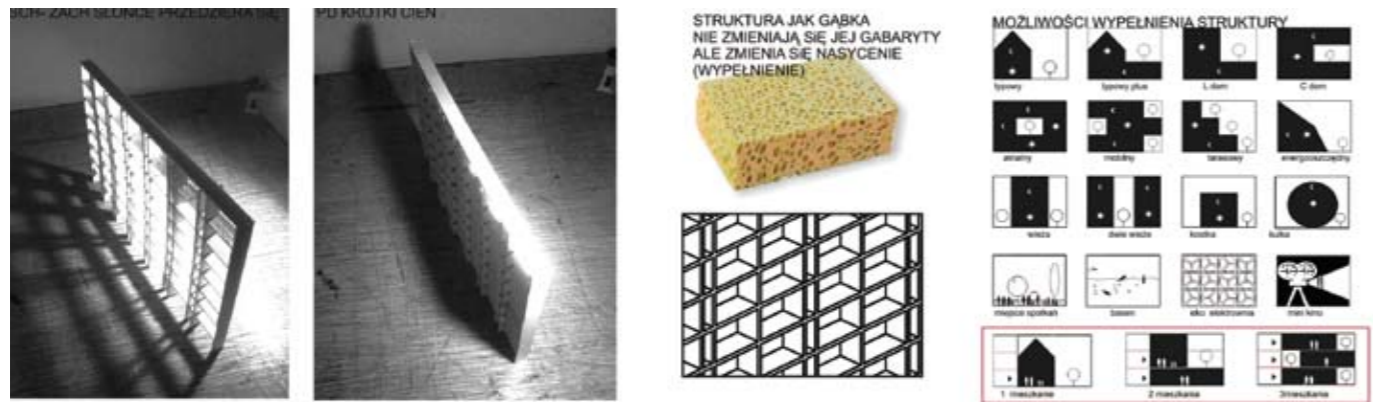
4) „Fabryka trzciny” w Warszawie – przykład adaptacji obiektu o funkcji przemysłowej w której powołano nową funkcję starając zachować maksymalnie charakter pierwotny obiektu www.muratorplus.pl/17302_27043.htm

w skład której będzie można „powkładać” jak szufladki w regale, poszczególne domki. Il. 2)

„Ingerując” w istniejący teren poprzemysłowy dawnych zakładów Deischel’a /il.1, str 3/, autor proponuje wykorzystanie istniejących terenów pofabrycznych na przestrzenie integracji wspólnej mieszkańców./il 4, str 5/. Dokonywałyby się to za pomocą funkcji towarzyszących i obiektów związanych z obsługą mieszkańców już tam przebywających jak i nowych.

Takich przykładów aranżowania obiektów po przemysłowych na nowe „funkcje” nie tylko mieszkaniowe, możemy dostrzegać coraz więcej, także w innych regionach kraju, jak przykładowo adaptowana i coraz częściej wykorzystywana także do propagowania architektury tzw. „Fabryka trzciny” w Warszawie⁴.

Zjawiska integracyjne będą mogły także zachodzić w pozornie nie uporządkowanej przestrzeni zieleni, która mogłaby uzupełniać miejsca pozostałe po obiektach i terenach dawnej fabryki. Zieleni może i powinna się pojawiać także w miejscach najmniej spodziewanych przez przeciętnego odbiorcę, jak np. dachy, klatki schodowe czy projektowane platformy. Wszechobecna zieleni /trawy, krzewy, kwiaty, drzewa/ powinna towarzyszyć mieszkańcom przez cały rok. Dlatego wymaga to zaprojektowania sfery organizacji przestrzeni. Gatunki zieleni powinny być dobierane i formowane w sposób zapewniający mieszkańcom

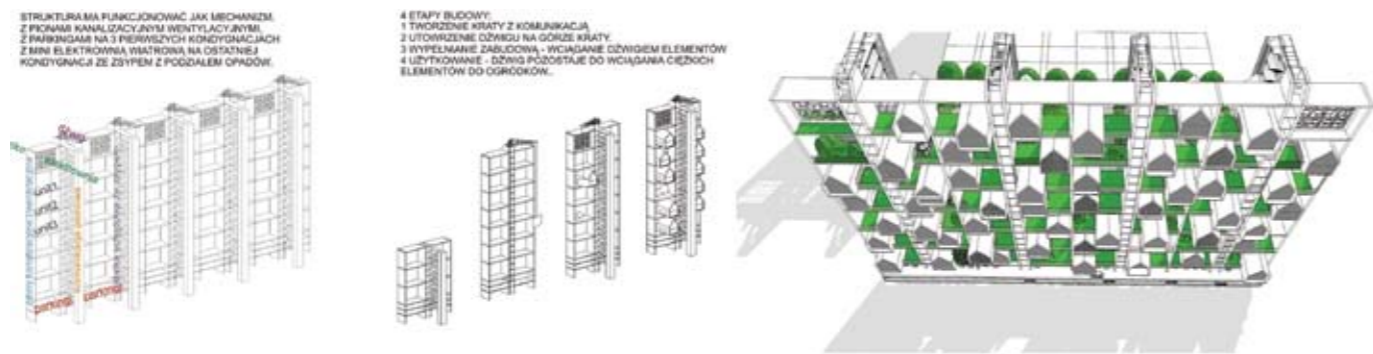

Il. 5/ Układ przestrzenny struktury jest jak gąbka, która mimo nasycenia nie zmienia swojej funkcji, wielkości, jedynie zmienne elementy to różnorodne w formie „modelowe” kontenery mieszkalno usługowe /źródło 3/

kontakt z różnorodną roślinnością przez wszystkie pory wegetacji. Nie powinno to prowadzić do sztuczności koszarowych rozwiązań w układach zieleni, raczej wskazany byłby pozorny chaos i beład sprawiający wrażenie jak najbardziej naturalne. Pozwoli to na lepszą identyfikację mieszkańców z otoczeniem, stworzy komfort swobodnego dostępu do przyrody w każdym miejscu. Takie rozwiązanie kontaktu mieszkańca z przyrodą jest najtańszym sposobem adaptacji i restrukturyzacji zastanych przestrzeni po przemysłowych.

słoneczne będzie penetrować do najdalszych fragmentów mieszkalnych. /il. 5/

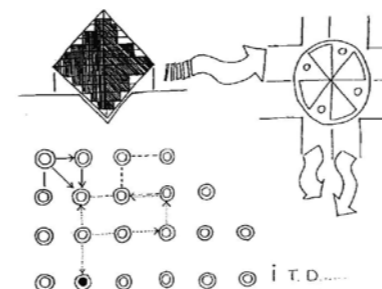
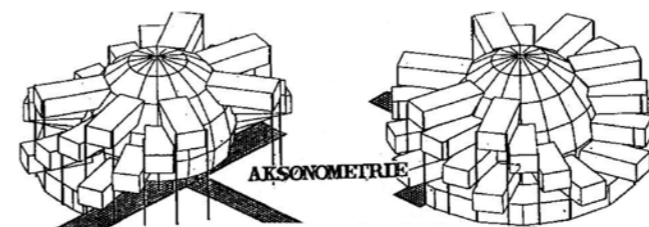
Nic także nie stoi na przeszkodzie aby zastosować w poziomie terenu elementów wodnych jak strumyki, kaskady, fontanny, które w połączeniu z elementami zieleni, pozwolą na stworzenie swoistego indywidualnego mikroklimatu w poszczególnych jednostkach typu „Habitat” Prostota przestrzenna formy architektonicznej proponowanych struktur mieszkalnych powinna stanowić może także uzupełnienie krajobrazu w otaczającej sylwecie

Il. 6/ Struktura przestrzenna jest jednocześnie stała a jednocześnie zmienna w czasie montażu, kiedy zmienne stają się elementy do budowy poszczególnych kondygnacji / platform /pod kontenery mieszkalno usługowe /źródło 3/

Struktura mieszkalna określana mianem „Habitatu”, zachowując indywidualny charakter poszczególnych grup mieszkalnych i zapewnia odpowiednie warunki jakości mieszkania jak np. odpowiedni stopień doświetlenia światłem słonecznym, przewietrzanie bez powodowania przeciągów, wewnętrzny mikroklimat. Można to osiągnąć przez odpowiednie formowanie przestrzenne brył domków w zastosowaniu ich w przestrzeni perforowanych w strukturze, przez które światło

miasta, nie stanowiąc elementu konkurencyjnego czy dominującego. Tym bardziej, że teren w najbliższym rejonie jest zabudowany budynkami mieszkalnymi wysokimi. O wartości mieszkania w takim modelowym założeniu powinny stanowić inne wyznaczniki a nie detaliczność zastosowanych środków formalnych. W założeniu proponowanej struktury mieszkalnej tzw. „nadbudowa” wynika z idei, która wpływa na przestrzeń, jak i z przestrzeni wyzwalającej nowe idee. Także w prezentowanych ilustracjach

Il.7/ Możliwość wielokrotnego formułowania takiej struktury w dowolnych układach urbanistyczno - przestrzennych przy zapewnieniu właściwego doświetlenia poszczególnych jednostek mieszkalnych /kontenerów mieszkań/.⁵

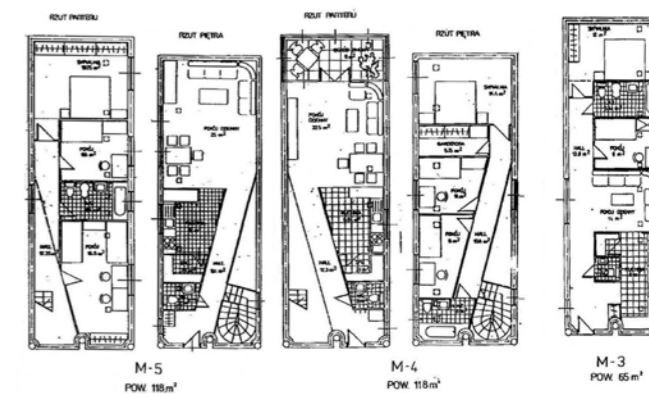
poniżej pokazano, że idea tzw. Struktury mieszkalnej nie koniecznie musi być oparta na jednym typie schematu formowania przestrzeni⁵.

Interesująca jest możliwość wielokrotnego formowania takiej struktury w dowolnych układach urbanistyczno - przestrzennych (il.6), przy zapewnieniu właściwego doświetlenia poszczególnych jednostek mieszkalnych /„kontenerów” mieszkań/. Zasadę zastosowaną do formowania przestrzennego takiego typu jednostki mieszkalnej można ująć w układzie lustrzanym, przez zaadaptowanie do potrzeb struktury podziemnej./il.7 str.8/ Standard mieszkań nie odbiega od tradycyjnych rozwiązań, jednak poprzez maksymalne wykorzystanie wnętrza „kontenera”, uzyskuje się korzystniejsze wskaźniki powierzchniowe w mieszkaniach M-2 do M-5.

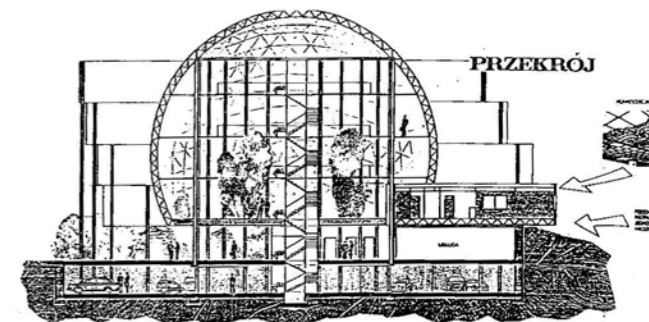
WNIOSKI

Przedstawione przez autora propozycje rozwiązań, zrodziły się na bazie własnych teoretycznych rozważań nad wartością mieszkania - w szerszym tego słowa znaczeniu, w którym następuje proces kształtowania się postaw osobowościowych wśród członków rodzin. Współczesny styl życia tzw. społeczeństwa

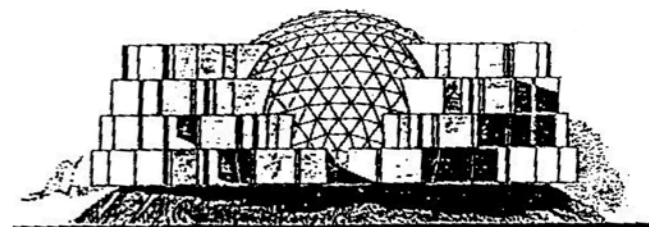
5) projekt nowej jednostki mieszkalnej był wykonany przez studenta Jarosława Mańkę, w ramach zajęć projektowych z przedmiotu „Zespoły mieszkaniowe”, w Katedrze Projektowania Architektonicznego i Sztuk Pięknych Rar-2, na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Prowadzący przedmiot: Prof. Dr inż. arch. Jerzy Witeczek, prowadzący projekt ćwiczeniowy: dr inż. arch. Jerzy Wojewódka

Il.8/ Ilość mieszkań w zależności od zastosowanego rozwiązania wielkości kopuły wewnętrznej waha się od 22 - 36 mieszkań typu od M - 2 do M - 5. Standard mieszkań nie odbiega pod względem powierzchniowym od przyjętych tradycyjnie rozwiązań, (5)

Il.9/ Zastosowanie całkowitego przeszklenia powierzchni kopuły oraz wprowadzenie do jej wnętrza elementów zieleni niskiej i wysokiej, a także użycie klimatyzacji w celu uzyskanie właściwego mikroklimatu w całym obiekcie.(5)

PN i PD
Il.10/ Elewacje północna i południowa wpisują się w dowolny krajobraz, nadając niepowtarzalny i indywidualny charakter całego zespołu.(5)

konsumpcyjnego, zrodzony poprzez rozwój i modyfikacje systemu kapitalistycznego, zbyt często przenoszony jest na grunt mentalności naszego społeczeństwa bezpośrednio z Zachodu, bez wnikliwej analizy dobrych i złych aspektów tego typu modelu życia. Społeczeństwo polskie nie do końca przystosowane jest do odbioru wartości, które niesie taki styl pracy i życia o jakim wspomniano powyżej, często zbyt bezkrytycznie adaptuje je do swoich potrzeb i oczekiwań, co w konsekwencji dla rozwoju społeczeństwa i rodziny w pojęciu ogólnym niekoniecznie musi przynosić pozytywne efekty. Także model życia przeciętnej polskiej rodziny w ujęciu architektonicznym, (przez co autor rozumie sposoby kształtowania przestrzeni mieszkalnych i użytkowych), powinien podlegać wnikliwej analizie pod względem socjologicznym.. Architekci zajmujący się zagadnieniami „habitatu” powinni bacznie zwrócić uwagę na korzenie mentalnościowe, z których „wyrastają” ich przyszli użytkownicy. Być może, że dla wielu tzw. architektów - futurystów, taki sposób pojmowania przyszłości w ujęciu „Habitatu” jaki reprezentuje autor, może być postrzegany jako zbyt zachowawczy. Pogląd ten jednak wynika z przeświadczenia opartego na wielowiekowych mądrościach społeczeństw, które chyba nie przypadkowo wypracowały przysłowia o „nie przesadzaniu starych drzew”,. Autor uważa, że prezentowane przykłady rozwiązań projektowych propagują idee „Habitatu” i przyczynią się do polepszenia jakości projektowania mieszkań dla przeciętnego obywatela w czym mają nadzieję skutecznie uczestniczyć.

LITERATURA / źródła /:

1. Materiały i informacje pozyskane podczas zajęć projektowych pod kierunkiem Pani Professor dipl. Ing. Mayi Reiner, na Wydziale Architektury i Urbanistyki Uniwersytetu w Kassel /Niemcy/ w ramach wymiany naukowej programu Sokrates – Erasmus, grudzień 2006,
2. Informacje na podstawie wykładu wygłoszonego podczas warsztatów architektonicznych „Habitat” organizowanych przez Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej, przez prof. Thomas’a z Berlina
3. Projekt zespołu mieszkaniowego wielorodzinnego w ujęciu przekształceń restrukturyzacyjnych i rewitalizacyjnych dawnych obszarów przemysłowych z Zabrze, /wykonany przez studenta Grzegorza Ostrowskiego w ramach zajęć projektowych z przedmiotu „Zespoły mieszkaniowe”, w Katedrze Projektowania Archi-

tektonicznego i Sztuk Pięknych Rar-2, na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Prowadzący przedmiot: Prof. Dr inż. arch. Jerzy Witeczek, prowadzący projekt ćwiczeniowy: dr inż. arch. Jerzy Wojewódka, /czerwiec 2008/

4. Informacje na podstawie www.muratorplus.pl/17302_27043.htm „Fabryka trzciny” w Warszawie –/„Autorzy: Kulczyński Architekt sp. z o.o., architekci Bogdan Kulczyński, Agnieszka Chmielewska, architekt wnętrz Joanna Kulczyńska

5. Projekt alternatywnej zabudowy mieszkaniowej- opracowanie na podstawie pracy wykonanej przez studenta Jarosława Mańkę w ramach zajęć z przedmiotu „Projektowanie zespołów mieszkaniowych” Wydział Architektury, Katedra Projektowania Architektonicznego i Sztuk Pięknych, Politechnika Śląska, Gliwice

Dr inż. arch. Jerzy Wojewódka
Wydział Architektury, Politechnika Śląska

Tiráž

Stavební fakulta Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava
katedra architektury

Architektura - představy a skutečnost

Autor: kolektiv autorů

Ostrava, 2009, 1. vydání

Počet stran: 88

Vydala: Vysoká škola báňská-Technická univerzita Ostrava

Tisk:

Grafický návrh, sazba: Jana Bednářová

Náklad: 50 kusů

cena: 500,- Kč

Publikace neprošla redakční a jinou úpravou.

ISBN 978-80-248-2008-8